

Anul XII nr. 4/2020

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL

**Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)**

Direcția Generală de Informații a Apărării

CUPRINS

<i>Spațiul cosmic, o nouă dimensiune a confruntării globale .....</i>	3
Daniel COCOLICI	
<i>Regiunea Arctică - între cooperare, competiție și militarizare .....</i>	10
Iohana-Georgia BURCEA	
<i>Recalibrarea raporturilor de putere în Regiunea Extinsă a Mării Negre după Nagorno-Karabah.....</i>	20
Iulian CHIFU	
<i>„Made in Russia”: Putinism - export ideologic.....</i>	32
Cristian BÎZU	
Gheorghe MATEI	
<i>Provocări ale tehnologiei 5G în materie de securitate .....</i>	39
Cornel VÎRBAN	
<i>Armatele private – componenta cinetică a războiului hibrid.....</i>	47
Marian ȘTEFAN	
<i>Războiul cibernetic între ordine și haos .....</i>	58
Cristian DAVID	
<i>Subversiunea între violență și non-violență .....</i>	70
Florin BUȘTIUC	
Răzvan VENTURA	
<i>Noi provocări în analiza de intelligence .....</i>	75
Raluca-Mihaela STĂNESCU	
<i>Abordarea psihologică a trădării – o provocare pentru serviciile secrete .....</i>	80
Cristian DOBRE	
<i>Teoria conspirației în context organizațional .....</i>	99
Ilie CRISTIAN	

SPAȚIUL COSMIC, O NOUĂ DIMENSIUNE A CONFRUNTĂRII GLOBALE

Daniel COCOLICI*

Abstract

The evolution of space sector has impacted present societies in various ways making almost impossible to function proper. Sectors like economy, commerce, science and military rely on this infrastructure. Thus, it is required that the freedom of operation in space to be preserved, making the space a strategic battlefield for the world contending powers.

The new emerging global competition between relevant actors will most likely manifest in a multi-domain manner with the extension to space domain.

Keywords: *global, competition, space, war, anti-satellite, capabilities.*

De la lansarea primului satelit, în anul 1957, spațiul cosmic a cunoscut o atenție tot mai mare din partea actorilor globali sau regionali majori. O mare parte din activitățile statelor au trecut sau au devenit dependente de domeniul spațial, fiind dezvoltate și operaționalizate sisteme satelitare cu o gamă variată de întrebuințări ce au catalizat dezvoltarea fără precedent a societăților pe palierele economic, tehnologic și securitar. Utilizarea acestora pentru asigurarea comunicațiilor, navigației, prognozelor meteo și monitorizării planetei oferă avantaje majore celor care le dețin și utilizează.

Sectorul militar este la rândul său influențat de dezvoltările tehnologice, domeniilor operaționale tradiționale – terestru, marin și aerian, adaugându-li-se noi dimensiuni de confruntare, cum sunt cele cibernetice și spațiale, acțiunile inamice pe aceste coordonate având ca rezultat efecte pe întreg spectrul domeniilor de confruntare, inclusiv asupra modului de ducere a luptei. Astfel, se observă că riscurile care provin din mediul cibernetic și modul în care acestea pot

influența deznodământul unei confruntări armate au determinat înființarea de comandamente specializate, destinate explicit gestionării acestui domeniu.

Domeniul spațial urmează un parcurs similar. Majoritatea activităților militare depind din ce în ce mai mult de infrastructura spațială, fie că ne referim la culegerea de informații, la comunicații, navigație, avertizare timpurie sau la dirijarea tragerilor. Într-o situație de conflict este de așteptat ca adversarii să ia în calcul avantajul pe care aceste sisteme îl conferă inamicului și să desfășoare acțiuni de neutralizare a acestor sisteme, acțiuni ce pot avea un caracter pasiv, de mascare, sau ofensiv, de bruiere sau distrugere.

Lacunele înregistrate în reglementarea activităților umane în spațiu, în principal a celor militare, competiția strategică și avansul tehnologic au catalizat dezvoltarea de capacități anti-satelit, din ce în ce mai diverse și sofisticate, până la un punct în care caracterizarea spațiului cosmic ca spațiu de confruntare complementar a devenit o certitudine.

---

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

Reglementarea activităților în spațiul cosmic

Tratatul privind spațiul cosmic, semnat în anul 1967, și acordurile subsecvente¹ oferă un cadru legal substanțial, dar nu și suficient pentru reglementarea activităților spațiale [1].

În esență, acest tratat interzice în mod explicit plasarea de arme de distrugere în masă, nucleare și convenționale, fără a menționa aspecte referitoare la plasarea altor tipuri de armament, inclusiv distrugerea platformelor spațiale utilizând vectori cu lansare de pe platforme terestre, navale, aeriene sau chiar spațiale.

Deși la nivel internațional au existat încercări de îmbunătățire și actualizare a cadrului legal privind gestionarea activităților umane în spațiu, în conformitate cu actualul context tehnologic și securitar, acestea au eșuat, lăsând cale liberă pentru acțiuni de perturbare sau distrugere a infrastructurii spațiale în situații de conflict.

În anul 2008 China și Rusia au prezentat proiectul Tratatului privind prevenția plasării armelor în spațiul cosmic și amenințarea utilizării forței împotriva obiectelor spațiale, prin care se urmărea o limitare a militarizării spațiului. Propunerea a fost refuzată de SUA, care au considerat că prevederile proiectului sunt formulate în mod ambiguu. [2]

Infrastructura spațială

Infrastructura spațială, indiferent de sectorul de activitate, este repartizată în trei segmente principale: terestru, spațial și utilizator.

Componenta terestră însumează facilitățile de comandă-control, de telemetrie, de stocare și managementul datelor și informațiilor, stațiile auxiliare de calibrare și corecție a erorilor. De cealaltă parte, componenta spațială integrează platformele satelitare plasate pe orbite ce pot executa misiuni de culegere date și informații (ISR), comunicații (SATCOM), poziționare și navigație (GNSS) și avertizare timpurie împotriva atacurilor cu rachete balistice. Segmentul utilizator este compus din totalitatea terminalelor destinate pentru furnizarea informațiilor obținute și transmise prin intermediul sistemelor spațiale, ce includ receptoarele de geolocație, stațiile de comunicații etc.

Având în vedere faptul că sistemele dispuse la sol sunt poziționate pe un teritoriu suveran național, ariile de amenințări la care sunt acestea expuse în timp de pace sau criză sunt în principal limitate la acțiuni non-cinetice, precum atacuri cibernetice sau asimetrice, de cele mai multe ori greu de atribuit. Pe măsură ce starea de criză evoluează în conflict armat, acestea devin susceptibile și la atacuri convenționale întrucât

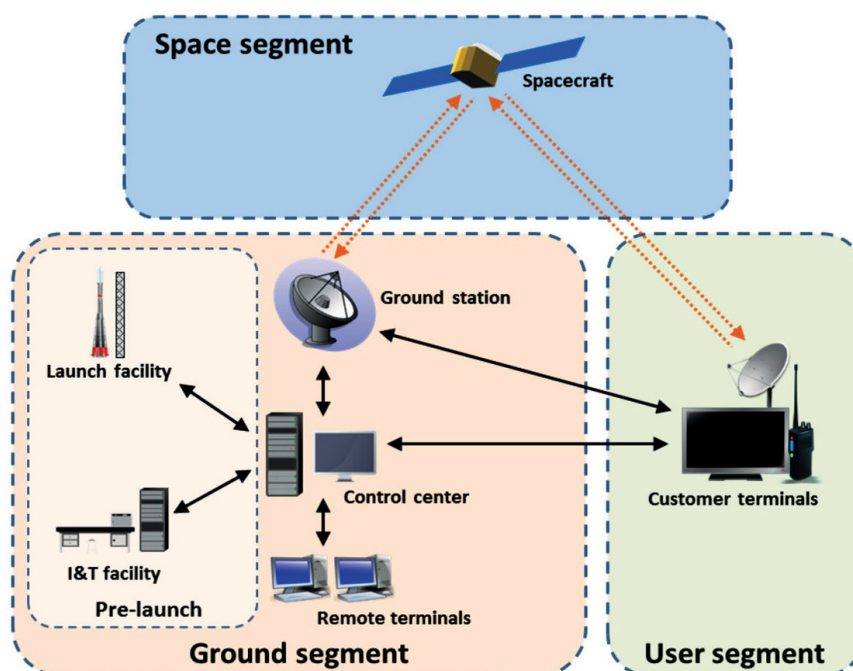

Fig.1: Arhitectura sistemelor satelitare (sursa: Internet)

fac parte din infrastructura strategică, atacuri a căror responsabilitate poate fi atribuită unui actor statal.

În contrast, platformele satelitare, având asociat caracterul suveran al entităților deținătoare, dar plasate într-un spațiu neatribuit, sunt vulnerabile în principal la atacuri lansate de actori statali deținători de capacități anti-satelit.

Dezvoltarea capacităților anti-satelit

În timpul Războiului Rece cursa spațială era dominată de cele două superputeri ale perioadei, SUA și Uniunea Sovietică. Pe măsură ce spectrul misiunilor executate de capacitățile spațiale se extindea, ambele state au fost interesate să-și dezvolte și capacități anti-satelit.

Nivelul tehnologic atins în perioada respectivă a permis dezvoltarea și testarea cu succes doar a sistemelor anti-satelit cinetice cu ascensiune directă (DA-ASAT). Exemple notabile în acest

sens sunt racheta sovietică 78M6 Kontakt, lansată de pe aeronava Mig-31, și racheta americană ASM-135, lansată de pe aeronava F-15 Eagle. Deși la momentul respectiv reprezentau o premieră tehnologică, aceste capacități erau limitate strict la neutralizarea sateliților poziționați pe orbitele joase.

După anul 2000, gama capacităților anti-satelit a fost extinsă atât din perspectiva progresului și diversității tehnologice, cât și a proliferării. În prezent, state precum China și, recent, India s-au alăturat grupului de actori capabili de a executa atacuri cinetice antisatelit.

China acordă spațiului cosmic importanța strategică cuvenită, investind în ultimele decenii fonduri importante atât în dezvoltarea tehnologiilor spațiale, cât și în a celor de contracarare. În anul 2007 a executat cu succes primul test cu armament anti-satelit. La rândul ei, Rusia și-a reluat programele de dezvoltare lansate

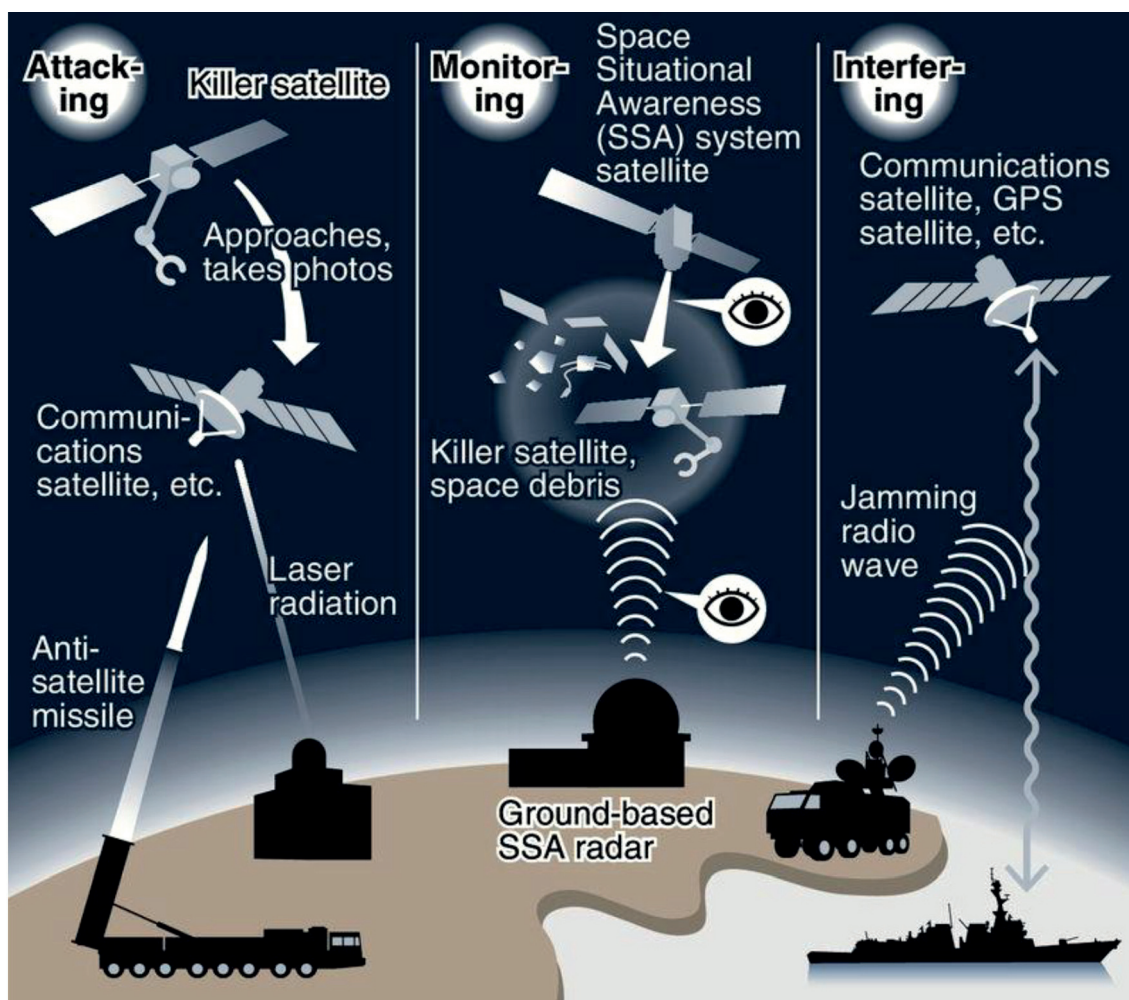

Fig.2: Capabilități anti-satelit (sursa: Internet)

în perioada sovietică, iar în prezent efectuează teste la sistemul terestru cunoscut sub denumirea de Nudol și la sistemul de apărare antiaeriană S-500 dotat și cu capabilități anti-satelit. Începând cu anul 2010, atât Rusia, cât și China au dezvoltat și testat sateliți dotați cu brațe mecanice și cu sisteme de propulsie capabile să efectueze manevre pe orbită, conducând astfel la apariția sistemelor anti-satelit co-orbitale. [3][4][5]

Alte eforturi de dezvoltare a capabilităților anti-satelit sunt concentrate pe domeniul electromagnetic și acționează prin bruiaj sau comunicare de date false pentru inducerea în eroare a utilizatorilor (*spoofing*), pe sistemele cu energie dirijată, laser sau cu impulsuri electromagnetice de intensitate ridicată, capabile să afecteze senzori dispuși la bord sau chiar funcționarea întregii platforme spațiale.

Dacă sistemele DA-ASAT afectau platformele plasate pe orbitele joase, sistemele co-orbitale pot afecta orice satelit indiferent de orbita sa. Aceste evoluții tehnologice determină statele să reconsidere modul în care este condus un eventual conflict, cu includerea de acțiuni în domeniul spațial.

Abordări naționale ale problematicei spațiale militare

Printre statele care au decis înființarea de categorii de forțe distincte, independente sau combinate, și au dezvoltat doctrine pentru gestionarea acțiunilor militare în spațiul cosmic se numără, cum era de așteptat, SUA, Rusia, China și Franța. Deși, în esență, viziunea acestora este similară, caracterul strategic al domeniului, maximizarea capabilităților proprii concomitent cu minimizarea capabilităților adversarilor și modul de abordare diferă în funcție de interesele naționale, capacitatea tehnologică și resursele disponibile.

SUA. În anul 2019, SUA au înființat cea de-a cincea categorie de forțe armate, Forțele Spațiale, iar ulterior (2020) au publicat *Strategia de Apărare Spațială* în care se recunoaște importanța vitală pentru securitate, prosperitate și caracterul indispensabil al componentei militare americane. Totodată, documentul scoate în evidență riscurile

la care este supusă infrastructura spațială, aceasta reprezentând o potențială țintă indiferent de nivelul conflictului.

În cadrul documentului sunt prevăzute patru direcții de acțiune, pe baza cărora se va fundamenta și dezvolta programul spațial, astfel: (1) construirea și menținerea supremației militare în spațiu; (2) integrarea capabilităților spațiale în operații de nivel întrunit, național sau combinat; (3) modelarea mediului strategic; (4) cooperarea cu aliați, parteneri, reprezentanții industriei spațiale, precum și alte agenții și departamente din cadrul aparatului de stat american. [6]

În particular, China și Rusia sunt identificate drept cele mai mari amenințări la adresa securității spațiale, prin prisma dezvoltării, testării și întrebuințării capabilităților anti-satelit și a doctrinelor militare asociate derulării conflictului cu extindere spre zona spațială. Ambele state au în vedere militarizarea spațiului ca pe un instrument de reducere și limitare a eficienței armatei SUA și a aliaților, prin îngrădirea libertății de operare în spațiu.

Federația Rusă. Rusia a moștenit de la Uniunea Sovietică ambițiile în domeniul spațial, dar perioada imediată după Războiul Rece, caracterizată de probleme economice severe, a afectat dramatic programul spațial rusesc.

Forțele Spațiale sunt integrate, începând cu anul 2015, ca subcategorie de forțe în organica Forțelor Aerospaciale, alături de Forțele Aeriene și Forțele de Apărare Antiaeriană și Antibalistică. Acestea sunt responsabile de lansările spațiale, gestionarea sistemului de avertizare timpurie, controlul capabilităților satelitare și a sistemelor de monitorizare a spațiului cosmic.

Liderii politico-militari ruși consideră domeniul spațial ca fiind de importanță strategică și iau în calcul creșterea dependenței de acesta în viitoarele confruntări militare. Această viziune este dată de rolul decisiv al munițiilor dirijate prin satelit, precum și de importanța sistemelor C4ISR asigurate prin servicii satelitare, indiferent de tipul sau nivelul conflictului.

Doctrina spațială implică utilizarea sistemelor dispuse pe sol, în aer sau spațiu pentru angajarea sateliților aparținând actorilor ostili prin atacuri

ce variază de la bruiaj până la distrugerea fizică. Aceste instrumente, în viziunea Moscovei, constituie instrumente de descurajare a adversarilor ce depind de capacități spațiale. În cazul în care descurajarea eșuează, capacitățile anti-satelit vor asigura liderilor militari abilitatea de a controla escaladarea conflictului prin angajarea selectivă a platformelor ostile. [7]

R.P. Chineză. Programul spațial chinez are o structură complexă, fiind constituit din organizații politice, militare, industriale și comerciale. Deși este compus din mai multe sectoare, coordonarea programului este realizată de armata chineză (PLA) care investește constant în îmbunătățirea capacităților spațiale din domeniile ISR, SATCOM și GNSS, precum și în zboruri spațiale cu echipaj la bord și explorarea spațiului.

În urma reformei inițiate în anul 2015, China a înființat Forțele Strategice de Sprijin, categorie independentă din compunerea Forțelor Armate, responsabilă cu programul spațial, capacitățile de război electronic și capacitățile cibernetice. Această organizare relevă faptul că domeniul spațial, alături de războiul electronic și domeniul cibernetic, reprezintă pentru Beijing componente cruciale de sprijin pentru celelalte categorii de forțe, în special Forțele Strategice de Rachete, în vederea câștigării conflictelor și nu un mediu propriu-zis destinat confruntării armate. [8] [9]

Doctrina spațială chineză conține aspecte referitoare la acțiunile ofensive și defensive de control al spațiului, reliefând necesitatea limitării, reducerii sau afectării funcționării sistemelor inamice concomitent cu asigurarea libertății de operare a capacităților proprii. Cel mai probabil, PLA va urmări una sau mai multe tipuri de operații incluzând asigurarea sprijinului informațional, operații ofensive și defensive și de descurajare. Astfel de operații nu vor fi lansate independent/izolat, ci într-un context mai amplu, în cadrul unei campanii întrunite.

De asemenea, forțele spațiale execută, pe lângă acțiunile de sprijin informațional, operații ofensive și defensive, și acțiuni de descurajare în domeniul spațial. Capabilitățile spațiale posedă un set de caracteristici ce contribuie la sporirea descurajării în domeniul spațial. În primul rând,

aceste capacități sporesc considerabil atât capabilitatea forțelor convenționale, cât și pe cea a forțelor nucleare, făcându-le mult mai eficiente prin intermediul navigației, recunoașterii și comunicațiilor. Totodată, aceste platforme sunt foarte costisitoare și greu de înlocuit, iar repercusiunile distrugerii unei astfel de platforme exced sfera militară, având influențe și în sferele economic, politic și diplomatic.

Franța. La data de 11 septembrie 2020, a avut loc oficial reconfigurarea Forțelor Aeriene franceze în Forțele Aeriene și Spațiale, marcând astfel finalizarea procesului inițiat de autoritățile de la Paris în anul 2019. Principalul motiv invocat îl reprezintă nevoie de alocare optimă a resurselor pentru protejarea sistemelor satelitare, ca urmare a tendințelor tot mai agresive manifestate de state precum Rusia și China de a dezvolta și testa sisteme anti-satelit. [10]

Doctrina spațială, publicată în anul 2019, subliniază patru direcții de concentrare a eforturilor necesare pentru garantarea capacității de operare în spațiu, astfel: (1) îmbunătățirea constantă a doctrinei militare în domeniul spațial; (2) adaptarea lanțului de comandă a capacităților spațiale în cadrul Forțelor Armate; (3) dezvoltarea de capacități spațiale care să răspundă ambițiilor franceze; (4) dezvoltarea de expertiză în domeniul apărării spațiale. [11] De asemenea, oficialii francezi au anunțat deja alocarea de fonduri pentru dezvoltarea de sisteme defensive active bazate pe sisteme laser sau proiectile care vor echipa viitoarele platforme satelitare operate de armata franceză. [12]

Includerea spațiului cosmic în viitoarele arhitecturi de securitate

Reconfigurarea Forțelor Armate și includerea spațiului cosmic în categoria domeniilor de ducere a luptei, alături de triada clasică (terestru, aerian și naval) și spațiul cibernetic, reprezintă o certitudine a operaționalizării spațiului cosmic.

Importanța de ordin strategic a spațiului cosmic, precum și efectele devastatoare asupra societăților pe care perturbarea/întreruperea serviciilor satelitare le generează vor conduce,

cel mai probabil, la includerea spațiului și în arhitecturile de securitate negociate fie în format multilateral, similare tratatelor de control și reducere a armamentelor, fie la nivel ONU.

Astfel de eforturi sunt deja în derulare între SUA și Rusia în format Space Security Exchange. Anul acesta au fost reluate discuțiile după șapte ani, fiind desfășurate în marja negocierilor privind controlul armamentelor desfășurate la Viena. Discuțiile au vizat amenințările prezente și viitoare, politici, strategii și doctrine, precum și stabilirea unei agende pentru a promova un spațiu cosmic sigur și sustenabil.[13] [14]

Aceste negocieri au survenit în urma unor incidente, cel mai recent din data de 15 iulie 2020, care au adus în prim plan securitatea activității spațiale. Potrivit comunicatului oficial lansat de Comandamentul Spațial al SUA, Rusia a lansat un proiectil în spațiu de pe satelitul militar Cosmos 2543[15]. Acesta a fost la rândul său eliberat în spațiu de satelitul Cosmos 2542, lansat în noiembrie 2019. De asemenea, cele două platforme satelitare au efectuat manevre pe orbită, apropiindu-se foarte mult de satelitul militar american de supraveghere KH-11. Acțiuni similare au fost identificate și pe parcursul anilor 2017 și 2018. [16]

Deși autoritățile ruse au declarat că misiunea sateliților militari este de a inspecta propriile platforme, oficialii americani consideră ca astfel de acțiuni deschid calea către dezvoltarea și perfecționarea sistemelor anti-satelit cu plasare pe orbită. Asemenea capacități reprezintă amenințări grave atât pentru securitatea și integritatea propriilor platforme, cât și pentru libertatea de operare în spațiu pentru celelalte state.

Concluzii

În prezent, cele mai importante activități de ordin militar sunt dependente de sectorul spațial, indiferent că ne referim la comunicații, misiuni ISR, navigație și geolocație, dirijare armament sau avertizare împotriva atacurilor cu rachete balistice.

Concomitent cu sporirea importanței sistemelor satelitare, se înregistrează eforturi pentru dezvoltarea de sisteme anti-satelit, aceste

capacități cunoscând o evoluție ascendentă, atât din perspectiva principiilor tehnologice utilizate, cât și al proliferării.

Importanța de ordin strategic atribuită domeniului spațial este reliefată de eforturile pe care actorii relevanți în domeniu le depun pentru obținerea/menținerea și extinderea capacităților și libertății de operare în spațiu. Cel mai elocvent exemplu în acest sens îl constituie reconfigurarea Forțelor Armate din perspectiva stabilirii unor linii directe pentru gestionarea sectorului spațial.

Înființarea de categorii armate pentru gestionarea capacităților satelitare reprezintă o metodă de alocare mai eficientă a resurselor, crearea unei culturi proprii ce va permite elaborarea tehnicilor, tacticilor și procedurilor în conformitate cu regulile de angajare formulate.

Relansarea competiției interstatale atât la nivel global, cât și la nivel regional, are potențialul de a renaște cursa înarmării caracteristică Războiului Rece. Dacă în acel caz cursa se referea, în principal la dezvoltarea și operaționalizarea de sisteme ofensive din ce în ce mai numeroase și mai performante cu scopul de a asigura obiectivul distrugerii reciproce, ceea ce făcea utilizarea acestora irațională, în prezent cursa înarmării adaugă achiziției de sisteme ofensive nucleare, sisteme ofensive antisatelit și sisteme defensive antirachetă. Această combinație poate crea iluzia că un conflict de nivel mondial poate fi condus fără a pune în pericol populația civilă, fapt ce sporește riscul apariției unor conflicte militare majore.

Bibliografie:

- [1]. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>
- [2]. <https://www.reuters.com/article/us-arms-space/china-russia-to-offer-treaty-to-ban-arms-in-space-idUSL2578979020080125>
- [3]. <https://www.popularmechanics.com/military/weapons/a32173824/nudol-missile-anti-satellite/>
- [4]. <https://www.spacecom.mil/MEDIA/NEWS-ARTICLES/Article/2285098/russia-conducts-space-based-anti-satellite-weapons-test/>

- [5]. <https://thediplomat.com/2017/01/how-china-is-weaponizing-outer-space/%20of%20Defense.pdf>
- [6]. https://media.defense.gov/2020/Jun/17/2002317391/-1/-1/1/2020_DEFENSE_SPACE_STRATEGY_SUMMARY.PDF
- [7]. <https://www.janes.com/defence-news/Russia-creates-new-Aerospace-Force-service-branch> Archived 2015-12-27 at the Wayback Machine, janes.com, 4 August 2015
- [8]. https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/Space_Threat_V14_020119_sm.pdf
- [9]. <https://www.ucsusa.org/sites/default/files/2019-10/China-s-Military-Space-Strategy.pdf>
- [10]. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-06_Issue-1/Cheng.pdf
- [11]. <https://www.dw.com/en/frances-macron-announces-creation-of-space-force-command/a-49581694>
- [12]. France Space Defence Strategy 2019.pdf
- [13]. https://www.lepoint.fr/societe/espace-la-france-va-armer-ses-prochains-satellites-militaires-25-07-2019-2326872_23.php#
- [14]. <https://ru.usembassy.gov/meeting-of-u-s-russia-expert-groups-on-trilateral-arms-control-and-for-the-space-security-exchange/>
- [15]. <https://www.state.gov/the-united-states-and-russia-hold-space-security-exchange/>
- [16]. <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jul/24/us-russia-vienna-talks-space-militarisation>
- [17]. <https://www.theguardian.com/world/2020/jul/23/britain-us-accuse-russia-launching-weapon-space-satellite-threat>
- [18]. <https://time.com/5869987/spaceforce/>

---

¹ Acordul privind salvarea și recuperarea astronauților și a obiectelor lansate în spațiu (1968), Convenția privind răspunderea internațională pentru daunele cauzate de obiectele spațiale (1972), Convenția privind înregistrarea fiecărui obiect cosmic (1975) și Acordul privind activitățile statelor pe Lună sau alte corpuri cerești (1979).

REGIUNEA ARCTICĂ - ÎNTRE COOPERARE, COMPETIȚIE ȘI MILITARIZARE

Iohana-Georgia BURCEA*

Abstract

The fast-melting ice in the Arctic region comes with a series of opportunities in the High North, such as the promise of new trade routes, the rich reserves of gas and natural resources and the military strategic importance. Competition for the opportunities in the Arctic has opened up, and in this context, we see an increase in the militarization of the region, thus raising questions about the chances of an emerging conflict. The aim of this paper is to look at the cooperation, competition and militarization in the Arctic region, and further trace three scenarios for the region's future.

Keywords: *Arctic, militarization, competition, opportunities, natural resources.*

Ritmul rapid al încălzirii globale a determinat dezghețări masive în Marele Nord, precum și retragerea timpurie a calotei glaciare. Temperaturile înregistrate la Nord de Cercul Arctic în ultimii ani prevestesc că, până în anul 2050, regiunea va fi complet lipsită de gheață, în cazul în care nu se vor lua măsuri pentru încetinirea fenomenului de încălzire globală. Pe lângă efectele asupra mediului și asupra populațiilor din regiune, fenomenul influențează în bună măsură și interesul statelor arctice și non-arctice vizavi de oportunitățile emergente. Retragera calotei glaciare vine cu promisiunea unor noi rute de transport maritim, care ar scurta distanța dintre Asia și Europa, precum și cu vaste rezerve de resurse naturale, cu precădere petrol și gaze naturale, care ar deveni mult mai accesibile. Se estimează că aproximativ 30% din rezervele de gaze naturale ale planetei și 13% din cele de petrol se găsesc în Marele Nord¹.

În acest context, din perspectiva rutelor comerciale și a resurselor naturale, regiunea Arctică devine un punct de mare interes pentru mai mulți actori. Vedem acest interes în primul

rând din partea actorilor regionali, fiecare din cele opt state arctice – Federația Rusă, Norvegia, Finlanda, Suedia, Danemarca/Groenlanda, Islanda, Canada și Statele Unite – având câte o strategie arctică în care sunt menționate și discutate principalele arii de dezvoltare pentru regiune și direcția de acțiune a acestora. În timp ce state precum Suedia sau Finlanda au strategii concentrate mai mult pe politicile de protejare a mediului, reziliență și sustenabilitate, Canada și Rusia sunt mult mai preocupate cu stabilirea drepturilor de suveranitate.

Pe lângă actorii regionali, se poate observa, de asemenea, un interes crescut și din partea actorilor externi regiunii Arctice. China este statul non-Arctic cu cea mai mare prezență în regiune, care încearcă permanent să își extindă influența în zonă, prin avantajul economic pe care îl deține. Interesele Beijingului în regiune sunt indiscutabile și sunt susținute de investițiile mari în infrastructură², industrie și cercetare. Totodată, Uniunea Europeană devine un actor important în Marele Nord, manifestându-și interesul prin încercările de a obține statutul de

* Junior Researcher la Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning (CPC-EW).

membru permanent în Consiliul Arctic³, dar și prin apartenența Danemarcei, Suediei și Finlandei la UE.

La momentul actual, regiunea Arctică trece printr-o serie de schimbări rapide, complexe, care vor altera dinamica regională și de securitate, și care vor determina actorii regionali să se adapteze unor noi realități. Astfel, pentru moment, Cercul Arctic reprezintă un punct de congruență din perspectiva relației cooperare-competiție militarizare. Scopul prezentului articol este de a discuta cele trei tendințe pregnante din regiune și de a trasa o serie de posibile scenarii pentru viitorul zonei arctice.

Cooperare

După sfârșitul Războiului Rece, regiunea Arctică a fost caracterizată de pacea facilitată de mai multe mecanisme de cooperare, cel mai

reprezentativ fiind Consiliul Arctic, înființat în 1996, care au dus la definirea zonei prin excepționalismul său⁴. Cooperarea dintre statele membre rămâne marcantă în regiune și acoperă mai multe arii de interes, precum clima, protejarea biodiversității, misiuni de salvare sau poluarea⁵. Astfel, activitatea Consiliului interguvernamental reprezintă un exemplu al cooperării transfrontaliere eficiente, chiar și în contextul prezenței în regiune a unor rivali precum Rusia și SUA.

Regiunea poate fi caracterizată drept o zonă complexă, prin prisma numărului de actori implicați, a mecanismelor de cooperare, a competiției, dar și a provocărilor multiple, resimțite preponderent de populațiile indigene, ce au implicații sociale, economice și chiar culturale. Securitatea mediului este una dintre cele mai stringente probleme cu care regiunea

se confruntă, din cauza creșterilor rapide ale temperaturilor care afectează modul de viață al populațiilor, precum și mediul. Fenomenul vine cu implicații asupra securității hranei, a apei și, în definitiv, a sănătății acestor populații, care trebuie să se adapteze constant acestor provocări⁶.

Interesul din ce în ce mai mare pentru regiune și posibilitățile create odată cu încălzirea globală reprezintă, totodată, și o provocare. Vorbim despre o amplificare a activităților industriale care conduce la creșterea poluării și care provoacă efecte negative, precum și despre o penetrare intruzivă în mediul de trai al acestor populații. Exploatarea resurselor de gaze și petrol expune Arcticul la un nivel mare de poluare și la riscul unor deversări, ce pot crea adevărate catastrofe ecologice, în special în lipsa unei infrastructuri care să limiteze aceste riscuri⁷.

Astfel, problematicile ce țin de mediu și climă reprezintă două dintre principalele provocări pentru statele Arctice, ce necesită să fie abordate în mod coordonat, prin dialog și cooperare. Consiliul Arctic are rolul de a oferi cadrul necesar pentru luarea unor decizii și inițiative care să fie benefice pentru toate cele opt state arctice, iar fragilitatea și vulnerabilitatea mediului și a climei în zona arctică fac necesară cooperarea între statele membre pentru găsirea unor soluții complete.

Un aspect important este acela că securitatea din perspectivă militară rămâne unul dintre subiectele excluse din cadrul forului. Mai multe voci susțin că includerea aspectelor militare ar afecta cooperarea dintre statele Arctice și că tensiunile din ce în ce mai crescute dintre Vest și Rusia nu ar trebui să se reflecte în activitatea Consiliului⁸. De asemenea, conform strategiilor arctice ale celor opt state, acestea își exprimă angajamentul cu privire la menținerea păcii și cooperării în regiune, precum și la respectarea normelor de drept internațional⁹.

Competiție

În cursa pentru bogățiile Arcticului drepturile de suveranitate reprezintă un punct cheie, iar în regiune există mai multe dispute teritoriale și revendicări ce se suprapun. Statutul legal al Oceanului Arctic este reglementat de Convenția

Organizației Națiunilor Unite privind dreptul mării, care stabilește că cea mai mare parte a regiunii Arctice aparține statelor litorale, și anume Canadei, Groenlandei (Danemarca), Norvegiei, Rusiei și Statelor Unite ale Americii. Totuși, există zone importante în care situația rămâne incertă, întrucât Convenția este interpretabilă în anumite aspecte, iar unele dintre aceste zone nu au fost încă explorate complet, în parte din cauza condițiilor neprielnice de temperatură și a mediului ostil.

Conform Convenției ONU, statele litorale au dreptul de a-și stabili: (1) marea teritorială, la până la 12 mile marine de la liniile de bază stabilite; (2) zona limitrofă, până la 24 de mile marine de la liniile de bază stabilite; (3) zonele economice exclusive, până la 200 de mile marine de la liniile de bază stabilite și de la platforma continentală.¹⁰ Pe lângă aceste zone, statele de coastă, cu excepția SUA care încă nu au ratificat Convenția, au depus documentele necesare pentru a demonstra limitele platformei continentale, care le-ar oferi drepturi de suveranitate și exploatare mult mai extinse. Articolul 76 (3) stipulează că: „Marginea continentală cuprinde prelungirea sub apă a masei terestre a statului de coastă și este constituită din fundul mării și subsolul corespunzător platformei, din taluz și povârniș (...)”¹¹. În această situație, cele mai mari revendicări vin din partea Rusiei, care cere o zonă de aproximativ 1.2 milioane de km² ¹². O parte din această zonă se suprapune cu revendicările Canadei și Groenlandei. Norvegia, de asemenea, are revendicări în Marea Norvegiei, precum și în Bazinul Nansen de Vest¹³.

De asemenea, există și dispute cu privire la delimitările dintre state în Marea Bering¹⁴, între Rusia și SUA, precum și în Marea Beaufort¹⁵, între Canada și SUA. Soluționarea acestor dispute teritoriale, atât a celor legate de marginea platoului continental, cât și a celor legate de delimitări, va avea rolul de a împărți resursele și de a oferi o imagine de ansamblu asupra ierarhiei puterii din perspectiva acestora.

Un alt punct de mare importanță cu privire la mizele regiunii Arctice și la rolul revendicărilor teritoriale este cel legate de noile rute comerciale, care au potențialul de a reduce substanțial durata

transporturilor de bunuri și mărfuri dintre Asia și Europa, spre deosebire de ruta tradițională prin Canalul Suez. Astfel, putem identifica două rute de interes, viabile, și anume Ruta Maritimă de Nord, acolo unde Rusia cere drepturi totale de suveranitate, și Pasajul de Nord-Vest, unde Canada are revendicări similare. În ambele cazuri, principalul contestator este SUA.

În ceea ce privește Ruta Maritimă de Nord, aceasta ocupă un loc central în strategia Arctică a Rusiei¹⁶, și, în ciuda faptului că din punct de vedere legal nu s-a stabilit încă cine are drepturi de suveranitate asupra acesteia, Rusia își conduce politicile în regiunea arctică în jurul său. Argumentul Moscovei în acest sens este acela că strâmțorile aflate de-a lungul rutei sunt parte din apele interne ale Rusiei, ceea ce îi oferă acesteia drepturi de suveranitate asupra acesteia¹⁷, iar această explicație este susținută și prin metoda liniilor de bază drepte¹⁸.

Importanța itinerarului constă în accesul mult mai rapid pe care Rusia l-ar avea la piețele asiatice, bucurându-se în același timp de costuri de transport reduse. Totodată, folosirea acesteia ar crește semnificativ economia regiunii de nord a Rusiei și ar avea potențialul de a atrage, în timp, investitori străini. Dezvoltarea acestei zonei reprezintă una dintre prioritățile statului, iar revendicările Rusiei sunt susținute de capacitățile extinse ale acesteia, în ceea ce privește spărgătoare de gheață, dar și de eforturile de modernizare a Flotei de Nord¹⁹. De asemenea, parteneriatul cu China reprezintă un mare avantaj pentru Rusia. Modernizarea și transformarea Rutei Maritime de Nord, astfel încât să poată fi utilizată la capacitate maximă, presupun o serie de costuri foarte ridicate, pe care Rusia nu și le permite. Parteneriatul Sino-Rus vine cu investițiile necesare acestui proiect, în beneficiul ambelor state: (1) obținerea monopolului asupra Rutei Maritime de Nord de către Rusia asigură supremația acesteia în Arctic²⁰, (2) China își asigură un rol important în regiune, în ciuda statutului de stat non-arctic, beneficiind în același timp de avantajele noii rute comerciale.

Cu privire la cel de-al doilea itinerar important, Pasajul de Nord-Vest, acesta este revendicat de

Canada, care aduce ca prim argument, la fel ca Rusia, metoda liniilor de bază drepte, din care rezultă că pasajul face parte din apele interne ale Canadei. Pasajul nu reprezintă o variantă la fel de fezabilă precum Ruta Maritimă de Nord, din cauza perioadei și mai scurte în care poate fi navigat și a incertitudinilor prezentate de mediu²¹. Totuși, în timp, odată cu topirea definitivă a gheții, acesta s-ar putea dovedi o variantă fezabilă. De asemenea, China și-a manifestat și în acest caz interesul, ceea ce ar putea-o aduce mai aproape de Canada, la fel ca în cazul Rusiei, cel puțin pe partea de investiții în infrastructură.

Militarizarea în regiunea Arctică

Discursul din 1987, din Murmansk, al secretarului general al URSS, Mihail Gorbaciov, încuraja ca regiunea arctică să devină o „zonă de pace” și ca nivelul de confruntare militară să scadă considerabil²². După încetarea Războiului Rece, regiunea a fost caracterizată de pace și cooperare între cele opt state. Anul 2007 a fost marcat de o primă mișcare de asertivitate din partea Federației Ruse, care a decis să planteze steagul țării pe fundul oceanului, sub Polul Nord²³. Deși, la prima vedere acțiunea Rusiei de la acea vreme putea fi considerată drept o provocare, în special având în vedere faptul că statutul legal al Polului Nord nu a fost decis nici până în prezent, aceasta a reprezentat mai mult o mișcare de imagine a Rusiei, prin care să își reafirme poziția de mare putere în Arctic.

În ultimii ani însă, Rusia a inițiat un proces de remilitarizare în regiune, principala justificare fiind aceea că își dorește să-și asigure un nivel cât mai ridicat al securității în partea de nord a statului²⁴. Procesul de militarizare presupune mobilizarea trupelor și efectivelor militare, în situația în care un stat se pregătește pentru folosirea forței²⁵. Deși mișcările Rusiei în regiune sunt percepute de către ceilalți actori ca fiind asertive, Moscova susține că procesul are legătură cu scopuri strict defensive. De asemenea, în strategia sa arctică, Rusia identifică drept o provocare la adresa securității naționale creșterea capacităților militare ale celorlalți actori regionali, acest lucru crescând și șansele unui conflict în regiune²⁶.

Militarizarea Rusiei este percepută de către ceilalți actori drept o amenințare și un mod agresiv prin care Rusia încearcă să își avanseze agenda politică în Arctic. Astfel, capacitățile militare extinse ale Rusiei, precum și exercițiile militare de anvergură, potențează fricțiunile din regiune, cât și tensiunile dintre Vest și Rusia. Percepțiile sunt în mod cert influențate și de acțiunile Rusiei la nivel internațional din ultimii ani. Anexarea Crimeii și retorica belicoasă venită din partea Moscovei au alimentat sentimentul de neîncredere vizavi de Rusia.

Rusia și-a redeschis o parte din bazele militare foste sovietice și, totodată, a creat altele noi, acestea fiind Nagurskoye, Rogachevo, Sredny Ostrov, Temp, Mys Shmidta și Zyvozny²⁷. De asemenea, și-a extins și modernizat forțele navale ale Flotei Maritime de Nord din Peninsula Kola, adăugând mai multe tipuri de submarine (printre care și submarine cu rachete balistice nucleare). Totodată, aceasta a dezvoltat mai multe tipuri de rachete²⁸, ceea ce face ca Rusia să reprezinte o amenințare nu numai pentru regiunea Arctică, cât și pentru alte regiuni, precum statele baltice sau alte părți din Europa²⁹.

Ca răspuns la acțiunile Rusiei, ultimii ani au văzut o implicare mai mare din partea NATO, în special în apropierea graniței dintre Rusia și Norvegia, prin organizarea unor exerciții militare precum *Trident Juncture* (2018) sau *Cold Response* (2015). Cinci din cele opt state arctice sunt state membre NATO - Canada, Danemarca, Islanda, Norvegia și SUA, în timp ce Suedia și Finlanda au participat la exercițiile NATO, din ultimii ani, chiar dacă nu sunt state membre ale Alianței.

În acest context, Norvegia a devenit de o importanță strategică deosebită pentru NATO în Marele Nord, din perspectiva graniței pe care o are cu Rusia. În ciuda cooperării dintre Rusia și Norvegia în Marea Barents, anexarea Crimeii în 2014 a determinat o serie de eforturi sporite de modernizare a sectorului militar din partea Norvegiei, acest lucru fiind un prim semn al schimbării percepției cu privire la Rusia.

În ceea ce privește implicarea Statelor Unite în acest peisaj geopolitic, până de curând s-a aflat într-o fază de stagnare în ceea ce privește

securitatea arctică. Acum însă abordarea pare să încline spre un rol mai activ al SUA. Adresându-se Consiliului Arctic, în Rovaniemi/Finlanda, Secretarul de Stat, Mike Pompeo, a vorbit despre oportunitățile pe care Arcticul le are de oferit, dar și despre provocările venite din partea Rusiei și a Chinei³⁰. Totodată, Președintele Donald Trump, printr-un memorandum al implicării SUA în Marele Nord, a stabilit un program pentru construirea unei flote de spărgătoare de gheață, pe care a menționat că ar vrea să le și înarmeze³¹.

Într-un raport³² din 2017 al Adunării Parlamentare NATO se recomanda, printre altele, crearea unui grup de lucru NATO pentru regiunea Arctică, care să identifice teritoriile statelor aliate care sunt vulnerabile în fața unei încălcări teritoriale din partea unui actor care nu este membru NATO și să efectueze evaluarea posturii de apărare și descurajare NATO în regiune. Totodată, raportul recomanda continuarea exercițiilor militare NATO pe flancul nordic. Totuși, implicarea Alianței în Arctic, precum și nivelul la care această implicare ar trebui să aibă loc, este încă dezbătut. Având în vedere mișcările asertive și de provocare venite din partea Rusiei, NATO ar putea să își asume un rol mai activ în ceea ce privește securitatea în regiunea arctică. Totodată, influența Chinei și o implicare crescută în evoluțiile regionale ar trebui să determine o prezență mai accentuată din partea Alianței.

Militarizarea în Marele Nord schimbă dinamica de securitate regională și marchează începutul cursei pentru supremație într-o regiune ce altădată părea marcată de pace. Prezența Rusiei, a SUA și a Chinei în cercul Arctic poate reprezenta o tranziție spre politica de mare putere. În timp ce Rusia urmărește o politică asertivă și vrea să își recâștige statutul de mare putere, China își promovează din ce în ce mai mult interesele prin investiții de care statele arctice au nevoie³³ și prin extinderea activităților economice, reușind astfel să își facă simțită influența geopolitică. Totodată, tensiunile dintre China și SUA cresc, timp în care SUA rămân rezervate cu privire la o prezență mai accentuată, precum și la urmărirea unei strategii mai riguroase în regiune.

Scenarii

Fără îndoială, competiția pentru rutele și resursele Arcticului este deschisă, iar drepturile de suveranitate reprezintă un punct definitoriu în stabilirea unei ierarhii de putere în zonă. Tot în acest context, acțiunile de remilitarizare venite din partea Rusiei cresc tensiunile în regiune și aduc în discuție trei scenarii: (1) *High North, low tensions*³⁴, (2) un nou Război Rece, și (3) un scenariu hibrid, cu zone de tensiune și zone de cooperare

- (1) Primul scenariu propus, *High North, low tensions*, se referă la cuvintele Elsei Berit Eikeland, Înaltul Funcționar al Norvegiei pentru Arctic, prin care sublinia cooperarea din regiune. În acest scenariu, va continua cooperarea din cadrul unor organizații (precum Consiliul Arctic sau Cooperarea Euro-Arctică Barents), Arcticul rămânând în continuare o regiune marcată de pace. Acest scenariu are la bază strategiile arctice ale actorilor regionali care se poziționează în favoarea creșterii cooperării regionale și a coordonării dintre state. În acest scenariu, mișcările de remilitarizare venite din partea Rusiei ar fi percepute strict ca mișcări de apărare și de securizare a granițelor, urmând ca acestea să stagneze la un moment dat, după atingerea acestui obiectiv.
- (2) Cel de-al doilea scenariu este axat pe partea de conflict și vizează declanșarea unui nou Război Rece, în cadrul căruia Arcticul ar fi principalul front de luptă, din perspectiva importanței strategice a zonei, dar și pentru că reprezintă un punct de întâlnire pentru toate cele trei mari puteri-SUA, China și Rusia. Acest scenariu se referă la escaladarea tensiunilor, în așa fel încât, pe de-o parte, vom avea Parteneriatul Sino-Rus, iar pe de cealaltă parte, SUA alături de aliații săi din NATO, împreună cu Suedia și Finlanda. Acest scenariu presupune o continuare a militarizării în regiune, din partea tuturor actorilor implicați, și începerea unei curse a înarmării. În cazul acestui scenariu vorbim despre o luptă pentru hegemonie asupra regiunii și despre o escaladare a tensiunilor, care să necesite folosirea forței.

- (3) Cel de-al treilea scenariu se referă la regiune ca la un mozaic, care să cuprindă atât zone de tensiune, cel mai posibil în Strâmtoarea Bering, între SUA și Rusia, și la granița dintre Norvegia și Rusia (prin prisma provocărilor și a exercițiilor militare), cât și zone de cooperare, pe teme principale ce țin de răspunsul comun al statelor arctice în fața provocărilor climatice. Scenariul hibrid este cel mai apropiat de realitatea actuală din regiune și nu include declanșarea unui conflict. Acest lucru va fi evitat din cauza fragilității și vulnerabilității mediului, dar și a costurilor necesare unui astfel de conflict. Competiția pentru resurse și căi de transport transpolare rămâne deschisă, însă statele nu se vor angaja într-un conflict direct pentru controlul acestora.

Concluzii

Regiunea Arctică este un loc de întâlnire pentru cooperare, competiție și militarizare, iar schimbările climatice prin care regiunea trece antrenează atât o serie de oportunități, cât și de provocări. Importanța strategică a regiunii și resursele importante determină începerea unei competiții atât între statele arctice, cât și cele non-arctice precum China, în timp ce provocările ce țin de securitatea mediului necesită o abordare comună și, deci, cooperare. Totodată, topirea totală a gheții în următorii ani va atrage după sine creșterea mizelor în regiune, chiar și din partea altor actori care încă nu și-au manifestat interesul.

Astfel, din perspectiva complexității regiunii și a varietății actorilor implicați, este necesar ca zona să rămână în continuare marcată de pace, iar cooperarea dintre actorii regionali să devină din ce în ce mai strânsă, cu scopul de a duce la dezvoltarea sustenabilă a regiunii pe plan economic, social, cultural și de mediu. În ceea ce privește competiția pentru resurse, cooperarea este necesară pentru a trasa niște limite cu privire la drepturile de exploatare, care să fie în concordanță cu protejarea mediului și a biosferei. Când despre militarizare, aceasta ar trebui să fie limitată în scop strict defensiv, fără a da șansa de a fi percepută ca o provocare de către ceilalți actori.

Bibliografie:

1. ALIYEV, Nurlan. 2019. "Russia's Military Capabilities in the Arctic." *International Centre for Defence and Security-Estonia*, 25 iunie 2019. <https://icds.ee/russias-military-capabilities-in-the-arctic/>
2. "A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy." *Government of Iceland*, 2011 <http://library.arcticportal.org/1889/1/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>, accesat la 30.10.2020
3. "Arctic and Northern Policy Framework", *Government of Canada*, 2019, <https://www.rcaanccirnac.gc.ca/eng/1562782976772/1562783551358>, accesat la 01.11.2020
4. "Arctic Council Topics", *Arctic Council*, <https://arctic-council.org/en/explore/topics/>, accesat la 03.11.2020
5. BREITENBAUCH Henry, Kristian Soby KRISTENSEN, Jonas GROESMEYER. "Military and Environmental Challenges in the Arctic." *Carnegie Europe*, 28 noiembrie 2019, <https://carnegieeurope.eu/2019/11/28/military-and-environmental-challenges-in-arctic-pub-80424>
6. "Canada and the circumpolar Arctic." *Government of Canada*, 2019. https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/arctic-arctique/index.aspx?lang=eng, accesat la 30.10.2020
7. CHARRON, Andrea. 2020. "Arctic Security." în *How to rescue transatlantic relations*, editat de Simona Soare, *European Union Institute of Security Studies*, Paris, 2020.
8. "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle." U.S. Geological Survey, 2008, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, accesat la 01.11.2020
9. "Decree on the Fundamentals of State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period Until 2035." The President of the Russian Federation. 2020. Moscow Kremlin, accesat la 25.10.2020
10. EXNER-PIROT, Heather. 2019. "Between militarization and disarmament: Constructing peace in the Arctic." *Arctic Yearbook*. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2019/2019-commentaries/324-between-militarization-and-disarmament-constructing-peace-in-the-arctic>
11. GRIFFITHS, Andrew. 2010. "US-Canada Arctic border dispute key to maritime riches". *BBC*, 2 august 2010. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-10834006>
12. GROENNIG, Ragnhild. 2016. "Why military security should be kept out of the Arctic Council.", *Arctic Institute*, 2 June 2016, <https://www.thearcticinstitute.org/why-military-security-should-be-kept-out-of-the-arctic-council/>
13. HUBERT, Robert. 2009. "United States Arctic Policy: The Reluctant Arctic Power." *University of Calgary, The School of Public Policy – University of Calgary Publications Series*, Vol. 2, Nr. 2, Mai 2009, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3053702
14. HUMPERT, Malte. 2020. "U.S. to Speed Up Its Icebreaker Program, May Develop Nuclear Arctic Vessels." *High North News*. 11 iunie 2020. <https://www.highnorthnews.com/en/us-speed-its-icebreaker-program-may-develop-nuclear-arctic-vessels>
15. KACZYNSKI, Vlad. M. 2007. "US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources." *Russian Analytical Digest*, Nr. 20. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-20-2-5.pdf>
16. KEUPP, Marcus Matthias. 2015. "Arctic security, sovereignty, and rights of utilization: Implications for the Northern Sea Route" în *The Northern Sea Route- A Comprehensive Analysis*, editat de Marcus Matthias Keupp, 21-38, Gabler Verlag, doi: 10.1007/978-3-658-04081-9
17. KEUPP, Marcus Matthias. 2015. "The Northern Sea Route: Introduction and Overview." în *The Northern Sea Route- A Comprehensive Analysis*, editat de Marcus Matthias Keupp, 7-21, Gabler Verlag, doi: 10.1007/978-3-658-04081-9
18. "Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020" *Government of Denmark, Government of Faroes, Government of Greenland*, 2011 <http://library.arcticportal.org/1890/1/DENMARK.pdf>, accesat la 03.11.2020

19. KLIMENKO, Ekaterina. 2019. "The geopolitics of a changing Arctic." SIPRI Background Paper, Decembrie 2019
20. LANTEIGNE, Marc. 2020. "Identity and Relationship-Building in China's Arctic Diplomacy." *The Arctic Institute*, 28 aprilie 2020, <https://www.thearcticinstitute.org/identity-relationship-building-china-arctic-diplomacy/>
21. LANTEIGNE, Marc, MINGMING Shi. 2019. "China Steps up Its Mining Interests in Greenland." *The Diplomat*, 12 februarie 2019, <https://thediplomat.com/2019/02/china-steps-up-its-mining-interests-in-greenland/>
22. "NATO and security in the Arctic." *NATO Parliamentary Assembly*, 7 octombrie 2017. <https://www.nato-pa.int/downloadfile?filename=%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F201711%2F2017%20%20172%20PCTR%2017%20E%20rev.1%20fin%20%20NATO%20AND%20SECURITY%20IN%20THE%20ARCTIC.pdf>
23. "Militarisation" <https://www.vocabulary.com/dictionary/militarisation>, accesat la 01.11.2020
24. "National Strategy for the Arctic Region." The President of the United States, 2013 https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf, accesat la 01.11.2020
25. Norway's Arctic Strategy– between geopolitics and social development." *Regjeringen*, 2017 <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>, accesat la 02.11.2020
26. O HOLM, Arne. 2019. "Arctic Council Tensions Run High: Verbal Thunderstorm From Mike Pompeo" *The High North News*, <https://www.highnorthnews.com/en/verbal-thunderstorm-mike-pompeo>
27. "Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Norway." Commission on the Limits of the Continental Shelf. 2009. https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm, accesat la 01.11.2020
28. PARFITT, Tom. 2007. "Russia plants flag on North Pole seabed." *The Guardian*, 2 august 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic>
29. PEREZ, CONDE Elena, ZHAKLIN Valerieva Yaneva. 2016. "The European Arctic policy in progress", in *Polar Science*, Vol. 10, Nr. 3, Septembrie 2016, Pag. 441-449 <https://doi.org/10.1016/j.polar.2016.06.008>
30. STAALSEN, Atle. 2016. "Minister of Natural Resources Sergey Donskoy this week presents his country's Arctic claims to the UN Commission on the Limits of the Continental Shelf." *The Barents Observer*, <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2016/08/arctic-shelf-ours>
31. "Sweden's strategy for the Arctic region." Regeringskansliet, 2011 <https://openaid.se/wp-content/uploads/2014/04/Swedens-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf>, accesat la 31.10.2020
32. "Trends in shipping in the Northwest Passage and the Beaufort Sea." *Environment and Natural Resources*. 2015. <https://www.enr.gov.nt.ca/en/state-environment/73-trends-shipping-northwest-passage-and-beaufort-sea>, accesat la 31.10.2020

¹ "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle." *U.S. Geological Survey*, 2008, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, accesat la 01.11.2020.

² Inițiativa *Belt and Road* este proiectul de infrastructură prin care China își dorește să reconstruiască Drumul Mătăsii, iar inițiativa include și Ruta Maritimă de Nord.

³ Conde Elena Perez, Valerieva Yaneva Zhaklin, 2016, "The European Arctic policy in progress" in *Polar Science*, Vol. 10, Nr. 3, septembrie 2016, Pag. 441-449 <https://doi.org/10.1016/j.polar.2016.06.008>

⁴ Andrea Charron, "Arctic Security." în *How to rescue transatlantic relations*, editat de Simona Soare, European Union Institute of Security Studies, Paris, 2020.

⁵ "Arctic Council Topics", *Arctic Council*, <https://arctic-council.org/en/explore/topics/>, accesat la 03.11.2020.

⁶ Ekaterina Klimenko, 2019. "The geopolitics of a changing Arctic." *SIPRI Background Paper*, Decembrie 2019.

⁷ Idem.

- ⁸ „Ragnhild Groenning, “Why military security should be kept out of the Arctic Council.”, *Arctic Institute*, 2 June 2016, <https://www.thearcticinstitute.org/why-military-security-should-be-kept-out-of-the-arctic-council/>
- ⁹ A se vedeă.: “Canada and the circumpolar Arctic.” Government of Canada, 2019. https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/arctic-arctique/index.aspx?lang=eng; “A Parliamentary Resolution on Iceland’s Arctic Policy.” *Government of Iceland*, 2011 <http://library.arcticportal.org/1889/1/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>; “Finland’s Arctic Strategy.” *Government of Finland*, <https://vnk.fi/en/arctic-issues/finlands-arctic-policy>; “Decree on the Fundamentals of State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period Until 2035.” Președintele Federației Ruse. 2020; “Sweden’s strategy for the Arctic region.” *Regeringskansliet*, 2011 <https://openaid.se/wp-content/uploads/2014/04/Swedens-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf>; “Norway’s Arctic Strategy—between geopolitics and social development.” *Regjeringen*, 2017 <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>; “National Strategy for the Arctic Region.” *The President of the United States*, 2013 https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf; “Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020” *Government of Denmark, Government of Faroes, Government of Greenland* 2011 <http://library.arcticportal.org/1890/1/DENMARK.pdf>
- ¹⁰ Convenția Organizației Națiunilor Unite privind dreptul mării, 1982. Montego Bay, Jamaica
- ¹¹ *Idem*.
- ¹² STAALSEN, Atle. “Minister of Natural Resources Sergey Donskoy this week presents his country’s Arctic claims to the UN Commission on the Limits of the Continental Shelf.” *The Barents Observer*, 10 august 2016 <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2016/08/arctic-shelf-ours>
- ¹³ “Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Norway.” Commission on the Limits of the Continental Shelf. 2009. https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm, accesat la 01.11.2020
- ¹⁴ Vlad. M. Kaczynski, “US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources.”, *Russian Analytical Digest*, Nr. 20. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-20-2-5.pdf>
- ¹⁵ Andrew, Griffiths, “US-Canada Arctic border dispute key to maritime riches”. *BBC*, 2 august 2010. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-10834006>
- ¹⁶ “Decree on the Fundamentals of State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period Until 2035.” *Op. Cit.*
- ¹⁷ Marcus Matthias Keupp, “Arctic security, sovereignty, and rights of utilization: Implications for the Northern Sea Route.” în *The Northern Sea Route- A Comprehensive Analysis*, editat de Marcus Matthias Keupp, 21-38, Gabler Verlag, doi: 10.1007/978-3-658-04081-9, 2015
- ¹⁸ Conform Articolului 7 al Convenției metoda liniilor de bază drepte poate fi aplicată în cazul în care linia de coastă este foarte identată sau atunci când un grup de insule se află în apropierea liniei de coastă. Metoda presupune ca mărimea mării teritoriale să fie calculată prin folosirea liniilor de bază drepte pentru unirea punctelor corespunzătoare. Tot Articolul 7(3) stipulează că liniile de bază trebuie să urmeze direcția liniei de coastă și că pentru ca porțiunile de apă să fie considerate ca făcând parte din apele interne, acestea trebuie să fie apropiate de o porțiune de pământ. Paragraful 6 spune că metoda poate fi aplicată numai în cazul în care nu împiedică conexiunea dintre un alt stat și zona economică exclusivă a acestuia sau cu zona de mare liberă.
- ¹⁹ Marcus Matthias Keupp, “The Northern Sea Route: Introduction and Overview.” în *The Northern Sea Route- A Comprehensive Analysis*, editat de Marcus Matthias Keupp, 7-21, Gabler Verlag, doi: 10.1007/978-3-658-04081-9, 2015.
- ²⁰ Rusia deține deja cea mai mare arie din Arctic.
- ²¹ “Trends in shipping in the Northwest Passage and the Beaufort Sea.” *Environment and Natural Resources*. 2015. <https://www.enr.gov.nt.ca/en/state-environment/73-trends-shipping-northwest-passage-and-beaufort-sea>, accesat la 31.10.2020.
- ²² Heather Exner-Pirot, “Between militarization and disarmament: Constructing peace in the Arctic.” *Arctic Yearbook*, 2019, <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2019/2019-commentaries/324-between-militarization-and-disarmament-constructing-peace-in-the-arctic>.
- ²³ Tom Parfitt, 2007. “Russia plants flag on North Pole seabed.” *The Guardian*, 2 august 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic>.
- ²⁴ “Decree on the Fundamentals of State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period Until 2035.” *Op. cit.*
- ²⁵ “Militarisation” <https://www.vocabulary.com/dictionary/militarisation>, accesat la 01.11.2020.
- ²⁶ “Decree on the Fundamentals of State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period Until 2035.” *Op. cit.*
- ²⁷ “NATO and security in the Arctic.” *NATO Parliamentary Assembly*, 7 octombrie 2017, <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F2017-11%2F2017%20%20172%20PCTR%2017%20E%20rev.1%20fin%20%20NATO%20AND%20SECURITY%20IN%20THE%20ARCTIC.pdf>

- ²⁸ Henry Breitenbauch, Kristian Soby Kristensen, Jonas Groesmeyer. "Military and Environmental Challenges in the Arctic." *Carnegie Europe*, 28 noiembrie 2019, <https://carnegieeurope.eu/2019/11/28/military-and-environmental-challenges-in-arctic-pub-80424>
- ²⁹ "NATO and security in the Arctic." *Op. Cit.*
- ³⁰ O Holm, Arne, "Arctic Council Tensions Run High: Verbal Thunderstorm From Mike Pompeo", *The High North News*, 2019, <https://www.highnorthnews.com/en/verbal-thunderstorm-mike-pompeo>
- ³¹ Malte, Humpert, "U.S. to Speed Up Its Icebreaker Program, May Develop Nuclear Arctic Vessels.", *The High North New*, 11 iunie 2020, <https://www.highnorthnews.com/en/us-speed-its-icebreaker-program-may-develop-nuclear-arctic-vessels>
- ³² "NATO and security in the Arctic", *Op. Cit.*
- ³³ China a investit în Groenlanda, în sectorul minier, în Islanda, în energie geotermală și pescuit, și în Rusia, în ceea ce privește Ruta Maritimă de Nord; a se vedea Lanteigne, Marc. 2020. "Identity and Relationship-Building in China's Arctic Diplomacy." The Arctic Institute, 28 aprilie 2020. <https://www.thearcticinstitute.org/identity-relationship-building-china-arctic-diplomacy/> și Lanteigne, Marc, Mingming Shi. 2019. "China Steps up Its Mining Interests in Greenland." The Diplomat, 12 februarie 2019, <https://thediplomat.com/2019/02/china-steps-up-its-mining-interests-in-greenland/>
- ³⁴ "Arctic and Northern Policy Framework", *Government of Canada*, 2019, <https://www.rcaanccirnac.gc.ca/eng/1562782976772/1562783551358>.

RECALIBRAREA RAPORTURILOR DE PUTERE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE DUPĂ NAGORNO-KARABAH

Iulian CHIFU*

Abstract

Nagorno-Karabakh conflict brought a new impetus and a dramatic change in the power politics in the Wider Black Sea Region¹. Both the situation on the ground and new military technologies and tactics, as well as the entrance of the unilateral Russian peace keeping forces in Nagorno-Karabakh are changing dramatically the landscape in this security complex², as well as in the Middle East and Black Sea-Eastern Mediterranean Sea conundrum³. The Astana Format⁴ is under pressure as well as the relations of Russia with the West and the multilateral institutions responsible for the legitimacy of a solution in the Caucasus. Moreover, the fall back into the Yasushi Akashi⁵ type of solution⁶ drags Caucasus behind some three decades ago, in a nationalist explosion and an exclusion ethnic puzzle solution for weakened states, under external control, in the post-soviet space.

Keywords: power politics, power relations, security complex, Yasushi Akashi plan, ethnic enclaves.

Instrumentar metodologic și întrebări de cercetare

Am plasat prezentul articol în contextul neorealismului echilibrelor de putere și al realismului dur și pur al politicii de putere, al opțiunii maximizării pozițiilor și prezenței, al instrumentarului de influență și proiectare a forței. Am folosit, deopotrivă, abordarea școlii europene de securitate de la Copenhaga⁷ vizând complexe de securitate și noțiunea de Regiune Extinsă a Mării Negre – complex de securitate⁸.

Analiza strategică⁹ este principalul instrument de cercetare utilizat în acest articol. Abordarea integrată practică de F.Rusă și Turcia în materie de strategie de securitate sau *Mare Strategie*¹⁰

este regăsită în interdependențele abordărilor de pe terțe spații unde se află în competiție sau confruntare aceiași actori regionali sau globali și care gândesc raportarea prin prisma formulei integrate și interdependente a actorilor implicați¹¹.

În cazul concret al Războiului din Nagorno-Karabakh, contează atât referința la raportul de putere între doi actori aflați în conflict¹² și sistemul de alianțe și sprijin¹³, dar și competiția de putere între puterile regionale implicate în conflict. Planul de pace Yasushi Akashi din Bosnia-Herzegovina¹⁴ este referința pentru politica de soluționare prin sistemul de enclave etnice și coridoare, respectiv mozaicul etnic ce a permis Rusiei justificarea ingerinței proprii ca forță unilaterală de menținere a păcii¹⁵.

*Iulian CHIFU este președintele Centrului pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning București. El este conf. dr. la Universitatea Națională de Apărare Carol I și profesor asociat la SNSPA București, specializat în analiză de conflict, decizie în criză, studii prospective și spațiul post-sovietic. A fost consilier prezidențial pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică Externă (2011-2014).

Lecțiile învățate din formula Declarației/acord subliniază instabilitatea controlată¹⁶ – și de design? – a proiectului. În plus, ideea de interdependență binevoitoare face parte din altă generație de abordare a soluționării conflictelor tipic rusă, situată sub același imperiu al maximei complicații etnice¹⁷, al politicilor staliniste de construire a poporului sovietic și al teritoriului de state slabe¹⁸ și cu evoluția națională neterminată, pentru a permite dominația și dependența, respectiv suveranitatea limitată¹⁹.

Întrebările de cercetare la care articolul își propune să răspundă sunt: Ce a determinat părțile să stopeze ostilitățile? De ce au semnat *Declarația comună* și au acceptat soluția rusă? Cum a convins Moscova părțile să accepte prezența trupelor ruse ca forțe de menținere a păcii? Cum s-a schimbat balanța de putere regională după Nagorno-Karabah? Cât de stabilă este ea? Care sunt efectele și costurile opțiunilor ruse impuse în Nagorno-Karabah? Cum sunt afectate interesele României prin evoluțiile din Regiunea Extinsă a Mării Negre?

Stoparea războiului – limita acceptabilității ruse

Cel de-al doilea război din Nagorno-Karabah a început la 27 septembrie a.c., înregistrându-se schimburi de focuri despre care fiecare dintre cele două părți, Armenia și Azerbaidjan, au dat vina fiecare pe cealaltă parte, fără putința de a distinge cine a generat acțiunea. Cert este că semnalele erau clare în privința unei viitoare confruntări militare. Ofensiva azeră pe toată lungimea frontului – linia de contact din Nagorno-Karabah și cele șapte districte de pe teritoriul azer ocupate de armeni – a făcut ca cea mai probabilă variantă de interpretare să fie acceptată, cea a unei acțiuni premeditate azere²⁰ sau a unei provocări armene transformată în oportunitate utilizată de Baku pentru recâștigarea teritoriului Azerbaidjanului recunoscut la nivel internațional²¹, cel ocupat în primul război din Karabahul de Munte (1988-1994) de către Armenia.

Pentru moment, punctul terminus al operațiunilor și războiului este Declarația comună a președinților rus și azer, Vladimir Putin

și Ilham Aliev, și a premierului armean Nikol Pașinian²², șefii executivelor Rusiei, Armeniei și Azerbaidjanului. Nu știm dacă acest conflict nu va reizbucni, dar devin relevante motivele stopării confruntării militare și achiesarea părților la situația de fapt și la propunerile de încetare a focului făcute de către Rusia, după ignorarea anterioară a două armistiții cerute de Moscova²³ și unul cerut de către Washington²⁴.

La nivelul elementelor declanșatoare²⁵ ale unei schimbări bruște de situație pe teren, care să fi determinat stoparea luptelor la acest punct, noaptea de 9/10 noiembrie, putem nota doborârea în ajun a unui elicopter rus de către trupele azere – fapt recunoscut și pentru care președintele azer Ilham Aliev s-a grăbit să ceară scuze²⁶ – și cucerirea de către trupele azere a cetății Shusha/Shushi, fapt care acorda, strategic, posibilitatea controlului asupra întregii regiuni Nagorno-Karabah și a cuceririi ei la nivel de ore.

În subsidiar, la capitolul explicații, putem adăuga gândirea azeră de a evita să demonetizeze sau să compromită imaginea victoriei prin perspectiva ocupării restului teritoriului Nagorno-Karabah, ce se putea solda cu uciderea numeroasă a civililor azeri, și referința nefastă la genocidul armean²⁷, cu reacții dure din partea comunității internaționale. În plus, Rusia ajunsese deja la limita acceptabilității costurilor și efectelor secundare ale tolerării atacului azer pentru pedepsirea lui Pașinian²⁸ pentru independența sa, reformele și gesturile anti-corupție soldate cu arestarea unui președinte²⁹ și a unui număr de oligarhi pro-ruși, orientarea pro-europeană și mai ales câștigarea puterii la Erevan prin revoluție pașnică în stradă³⁰.

Li se adaugă și efectele majore în întregul spațiu post-sovietic ale reverberației exemplului armean, care recomanda imaginea perdantului strategic pentru Moscova care nu mai era ascultată, și ale unei absențe cronice a Rusiei, din incapacitate sau lipsă de instrumente, în a impune stoparea ostilităților în Caucaz³¹. Mai adăugăm și susținerile armene că Rusia a trădat și nu a ajutat un aliat din CSTO³², Tratatul de Securitate Colectivă, aflat nu numai la ananghie, ci chiar în război.

Astfel, avem imaginea clară a motivului pentru care părțile au semnat Declarația chiar la acest moment, 9 noiembrie 2020: **F.Rusă** dorea să arate că e singura care face pace în spațiul post-sovietic și că e prezentă și capabilă să impună propria soluție; **Armenia** dorea să stopeze ofensiva căreia nu-i mai făcea față, să prezerve cei 20.000 de militari prinși în clește și care urmau să fie decimați în regiune³³; **Azerbaidjanul** dorea consacrarea victoriilor raportate pe teren, să recâștige restul regiunilor azere fără pierderea de vieți și să înregistreze victoria simbolică dată de capitularea *de facto* a Armeniei în fața sa³⁴ și, mai ales, credea că și **Turcia** va avea amplasate trupe alături de Rusia pe teren³⁵.

Acordul/declarația de încheiere a conflictului între Planul Lavrov și documentele de la Madrid ale grupului Minsk

Declarația de încheiere a conflictului din Nagorno-Karabakh³⁶ este un document în care, din rațiunile individualismului, ale excepționalismului și unilateralismului rus, se regăsesc generații suprapuse de abordări, nu rareori contradictorii, și soluții îndreptate spre obiectivul unic de reflectare a obiectivelor politicii de putere a Rusiei și dominație în spațiul post-sovietic și în Caucaz³⁷. De aici și graba de a ajunge la un acord și de a-l implementa, respectiv de a introduce de urgență trupele ruse pe teren, în coridorul Lachin și Nagorno-Karabakh, la linia de contact, dar și lipsa de sustenabilitate a soluției, costurile și perspectivele negative pe care le oferă această soluție interimară.

Soluția din spatele încetării focului în Karabakh are la bază câteva elemente clasice, tradiționale, consacrate ale soluționării conflictelor. Este vorba, în primul rând, despre concesii și cedări reciproce, pentru a da o senzație de *win-win* și motive de a obține susținerea publică în ambele capitale, Erevan și Baku (firește, considerând situația de pe teren și raportul real de putere între părți, cu o armată azeră bine dotată cu capacități de generație nouă, cu avans tehnologic major, comparativ cu armata armeană ce reflectă tehnica din epoca sovietică târzie)³⁸.

Apoi este vorba despre o soluție ce presupune interdependența bilaterală binevoitoare, prin

permisiunea accesului la zona etnică armeană din Nagorno-Karabakh rămas³⁹, prin teritoriul azer și, în contrapartidă, accesul azer la exclava sa Nakhchivan prin teritoriul armean⁴⁰. Mecanismul presupune ca de fiecare dată când o parte ar gândi să blocheze celeilalte accesul, aceasta ar suferi o reacție similar din partea opusă. Această interdependență ar acoperi, teoretic, garanțiile durabilității acordului. Totuși, situația nu e simetrică deoarece armenii nu au intrat și nu au poziții în Nakhchivan, nici perspectiva imediată de a cucerii întregul teritoriu.

În plus, aici intervine proiectul Rusiei de luare ostatică a statelor combatante din Caucaz, prin introducerea unilaterală a trupelor ruse de menținere a păcii în regiune – 1.960 de militari, cu arme de calibru mic, 90 de transportatoare blindate, 380 de unități de automobile și echipamente speciale⁴¹ – și un număr neprecizat de grăniceri, membri ai FSB, la frontiera Armeniei cu Iranul pentru controlul coridorului azer dintre Nakhchivan și regiunile azere din jurul Nagorno-Karabahului⁴². Această prezență a unor trupe de menținere a păcii aduce primele trupe ruse în regiune, readuce trupe ruse pe teritoriul Azerbaidjanului – după retragerea radarului rus de la Gabala – și implică noi trupe ruse în Armenia, la frontiera sa sudică cu Iranul.

Pentru a consolida acest proiect, Rusia a recurs la modelul soluției lui Yasushi Akashi pentru Bosnia-Herțegovina, din 1993⁴³, acel sistem de enclave etnice și coridoare care permitea comunităților să rămână la ele acasă și să preserve legătura cu teritoriul locuit majoritar de către co-etnicii lor, o adevărată recădere în istorie în perioada naționalistă violentă a prăbușirii imperiilor/statelor multinaționale artificiale în Iugoslavia și URSS. Modelul a fost un eșec și s-a soldat cu atacurile sârbe asupra celor șase enclave bosniace instituite atunci, inclusiv cu masacrul bărbaților și băieților la Srebrenica⁴⁴. Un asemenea model e tributار perioadei sfârșitului Războiului Rece, nu Europei moderne din 2020, când inclusivitatea e asigurată de democratizare și respectarea drepturilor omului și a drepturilor minorităților.

De aici încep pentru Armenia și Azerbaidjan și înfrângerile de după încetarea focului. Semnarea Declarației a creat tensiuni între Turcia și

Azerbaidjan pentru că nu prevede explicit prezența trupelor turce pe teren, deși încetarea focului s-a obținut pe linia discuțiilor ruso-turce, iar statutul era garantat de Rusia. Și canalele diplomatice ruso-turce s-au înroșit⁴⁵, ca și liniile telefonice între cele două capitale și între cei doi lideri.

Încălcarea acordului cu Turcia poate fi o plată din partea F.Ruse pentru victoriile acesteia în Libia împotriva mareșalului rebel Khalifa Haftar, susținut de Moscova, dar ele se dovedesc, totodată, pe aceeași bază a principiului vaselor comunicante sau al Marii Strategii și dependențelor acțiunilor între Rusia și Turcia pe terțe spații de interes, acțiuni cu posibile consecințe majore asupra vulnerabilizării posturii Rusiei în Siria și Orientul Mijlociu. Cu atât mai mult cu cât formatul Astana este sub presiune⁴⁶ și în ceea ce privește coridorul la granița iraniană⁴⁷ - respins de Iran chiar la origine, în planul Lavrov, și asupra căreia nici nu a mai fost consultat Teheranul acum, motiv pentru o supărare și pe această relație⁴⁸.

În rest, în legătură cu planul de pace sau măcar modelul pentru încetarea focului, față de proiectele Grupului de la Minsk, sub egida OSCE, planul Lavrov⁴⁹ aplicat acum are câteva modificări importante: mai întâi, introducerea trupelor de menținere a păcii ruse, fapt respins în contextul multilateral, neacceptat de părți chiar, de data aceasta un acord smuls prin păcălire a azerilor cu paritatea cu trupele turce; în al doilea rând, prin introducerea culoarelor de tranzit păzite de ruși – și nu aflate în interdependența genuină azero-armeană; în al treilea rând, proiectul coridorului la frontiera armeano-iraniană fusese respins de către Teheran și ar necesita o traducere mai în nord, ceea ce reclamă de două ori mai multe trupe ruse și, probabil, o situație de vulnerabilitate mai importantă pentru Armenia, ca să nu mai vorbim de problema separării unei zone tampon armene între coridor și frontiera iraniană, fapt inacceptabil, de data aceasta, pentru armeni.

Încălcarea regulilor. Decontul libertăților unilaterale ale Moscovei

Declarația comună a fost semnată, trupele ruse au fost trimise pe teren. Și trupele de grăniceri din sudul Armeniei au fost întărite deja⁵⁰. În plus,

pe 20 noiembrie au fost retrase trupele armene din primul district azer din jurul Nagorno-Karabakh⁵¹, și celelalte la 25 noiembrie (după o amânare de la 15 noiembrie)⁵² și la 1 decembrie⁵³. Turcia continuă să negocieze steril revenirea pe teren cu trupe de menținere a păcii alături de cele ruse. Iar Iranul a comunicat nemulțumirea în legătură cu conținutul declarației asupra căreia nu a fost consultat.

Dar această abordare a Rusiei ar putea veni cu costuri importante și efecte secundare majore, ca urmare a unilateralismului soluției sale și mai ales a încălcării regulilor și angajamentelor din acorduri anterioare. În fapt, este o reflectare a politicii de putere (utilizarea forței și amenințarea cu utilizarea forței armate pentru a atinge obiective politice) și a politicii de Mare Putere – sfere de influență sau de „interese privilegiate” a multipolarismului rus, dublate de „Marile Târguri” – *Big Bargain* între marile puteri – și a unei dominații absolute și exclusive în spațiul post-sovietic pe care și-o arogă unilateral Federația Rusă.

Prin acțiunile intempestive și unilaterale din Nagorno-Karabakh – justificate, e adevărat, de continuarea luptelor sângeroase și indiferența părților față de apelurile de încetare a focului, dar și de lipsa de interes a celorlalți actori – Rusia a schimbat fundamental și a încălcat numeroase acorduri și înțelegeri anterioare ale relației sale cu terți actori. Astfel, în primul rând, a încălcat formatul de soluționare a conflictelor sub egida OSCE din Grupul de la Minsk, cu co-președinții Rusia-SUA și Franța⁵⁴. Apoi a încălcat unilateral acordurile de la Madrid⁵⁵ – nesancționate de cele două părți, dar considerate baza negocierii de către Grupul de la Minsk.

Interesele Occidentului nu au fost respectate. Nici ale SUA, nici ale Franței, nici ale organismului multilateral OSCE. Rusia nu a dus soluția sa spre validare și sancționare nici la ONU, în Consiliul de Securitate, anterior aplicării sale, acolo unde mai fuseseră emise câteva rezoluții în legătură cu primul război din Nagorno-Karabakh, 1988-1994, și principiile soluționării conflictului, cu respectarea independenței, suveranității și integrității statelor suverane (Azerbaidjan) și a

respectării drepturilor minorităților naționale (minorității armene)⁵⁶. În toate aceste cazuri, Rusia va trebui să justifice, în fața organizațiilor internaționale și a membrilor fiecăreia, abordarea care ignoră nevoia de legitimitate internațională.

Nici Uniunea Europeană nu a fost consultată, deși toată lumea se așteaptă ca autoritățile de la Bruxelles, alături de cele de la Washington, să contribuie la finanțarea reconstrucției post-conflict (e adevărat că Azerbaidjanul își are propriile pârgii și resurse pentru zona eliberată și preluată de la armeni, pe propriul său teritoriu). Dar această ignorare a intereselor și acțiunea unilaterală afectează și mai mult relațiile Rusiei cu UE și SUA. În orice caz nu e în măsură să îmbunătățească relațiile actuale tensionate și marcate de multiple valuri de sancțiuni în diferitele dosare în care e implicată Rusia.

La capitolul consecințelor, sunt de evaluat și așteptat costuri și în raport cu puterile regionale din Caucaz, Turcia și Iran. Dacă în cazul Turciei au existat consultări și chiar încetarea focului e rezultatul unei asemenea intervenții după un acord ruso-turc, forma Declarației dezavantajează Turcia și încalcă înțelegerea originală – nu menționează trupele turce și consacră prezența rusă nominal și cu nivelul de trupe implicat⁵⁷. În cazul Iranului, nu au existat consultări deloc. Prezența Turciei doar în „Centrul de menținere a păcii pentru monitorizarea încetării focului”, dar nu cel de lângă Stepanakert ci unul din afara teritoriului controlat încă de armeni în Nagorno-Karabah, este insuficientă pentru menținerea echilibrului. Iar impactul s-ar putea repercuta asupra formatului Astana și a posturii Rusiei în Siria și Orientul Mijlociu⁵⁸.

Cu această ocazie, Rusia își mai marchează atingerea unui interes strategic major în spațiul post-sovietic, ambiția de a valida o auto-asumată prerogativă specială de forță exclusivă de „menținere a păcii în spațiul post-sovietic”⁵⁹, o formula tolerată în 1994 de ambasadorul SUA la ONU, Madeleine Albright, în condițiile speciale ale prăbușirii Uniunii Sovietice⁶⁰ și opțiunii Rusiei de democratizare și integrare în structurile europene și euroatlantice – în primul rând al

respectării de către Moscova a opțiunilor directe ale noilor state independente.

Potrivit regulilor internaționale, ale ONU și OSCE deopotrivă, trupele sale mono-naționale nu respectă regulile⁶¹ pentru a fi consacrate drept trupe de menținere a păcii: nu au mandatul unei organizații internaționale; sunt cu personal exclusiv rus, adică ale unui stat cu interese directe în zona unde exercită operațiunea de menținere a păcii; vin exclusiv de la *un stat vecin* statului pe teritoriul căruia a desfășurat trupele; misiunea a fost desfășurată într-un teritoriu care nu este controlat de guvernul statului suveran în cauză; și misiunea amenință să se transforme într-o prezență militară continuă și să aducă un nou conflict înghețat nesoluționat și controlat de trupele ruse, care se poate reîncălzi oricând, când vrea Rusia⁶². Așa cum a făcut-o în timpul războiului ruso-georgian din august 2008, cu Abhazia și Osetia de Sud. Cum a făcut-o în 2014 prin anexarea Crimeii și agresiunea militară din Estul Ucrainei cu conflictul înghețat din umbră (*shadow frozen conflict*)⁶³ ruso-ucrainean.

Și pe relația între părțile semnatare există încălcări ale angajamentelor: preluarea coridorului sudic din Armenia de către trupele de grăniceri pentru a permite culoarul azer spre Nakhchivan pe frontiera iraniană nu era în interesul Erevanului - dar aici constrângerile erau mai puternice pentru semnarea documentului. Ulterior, absența trupelor turce dintre cele de menținere a focului este o încălcare a angajamentelor față de Azerbaidjan: Ilham Aliev a declarat explicit că Turcia trebuie să fie parte și că s-a convenit de la început să fie parte a formatului de menținere a păcii, echilibrând prezența rusă pe teritoriul azer⁶⁴.

Marele perdant din conflict rămâne Armenia. E adevărat că poate spune oricând că teritoriul său recunoscut internațional nu a fost lovit de război și distrus. Poate spune că o regiune importantă din Nagorno-Karabahul armean din Azerbaidjan a rămas sub control armean și protecție rusă. Poate susține că va exista un coridor care să lege cele două teritorii locuite de armeni. Dar sigur nu poate clama victoria. Mai mult, de unde nu și-a dorit ca Pașinian să acceadă la conducerea

statului armean, ca urmare a unei revoluții, și l-a dorit plecat ca urmare a acțiunilor sale anti-corupție – inclusiv arestarea fostului președinte pro-rus Kocharian și a numeroși oligarhi pro-ruși și cu afaceri cu Rusia – astăzi Rusia e obligată să-l susțină pe Pașinian la conducerea statului armean pentru că altfel acordul din declarația semnată devine caduc. Un lider naționalist nou sosit la Erevan poate respinge declarația și soluția și poate determina reluarea luptelor, un fapt susținut și de liderii armenilor din Nagorno-Karabah.

Această situație complicată și umilitoare pentru armeni, o tragedie fără margini, cu multe frustrări și durere reală, cu pierderi de vieți omenești și distrugerii majore, poate aduce și o trezirea la realitate a Armeniei, tot cu costuri pentru acțiunile unilaterale ruse. Tergiversarea de către Armenia a unui acord de pace și a unei soluții acceptabile și la Baku și la Erevan, înainte de izbucnirea conflictului, când era posibilă, iar Armenia era în poziția avantajoasă atunci, costă astăzi. În prezent, unica formulă este constatarea situației de fapt și a rezultatelor abordării curente și nevoia de ieșire a Armeniei din paradigma pro-rusă⁶⁵.

O abordare pragmatică a orientării pro-europene pentru întărirea resurselor și relansarea economică, pentru întărirea transferului tehnologic și al dezvoltării cercetării științifice și pentru dotarea cu armamente *smart* și de generație recentă e singura care poate da Armeniei o perspectivă de suveranitate și independență reale. În caz contrar, riscă să devină o Abhazie a Caucazului, complet dependentă de Rusia.

De altfel, Nikol Pașinian a avut o discuție telefonică pe 21 noiembrie cu ministrul rus al Apărării, Serghei Șoigu⁶⁶, în care a solicitat un acord militar bilateral ruso-armean și livrare de tehnică militară modernă, continuând abordările Armeniei care au adus-o în situația actuală, fără sprijinul aliatului rus din OTSC în conflict. Perspectiva garanțiilor europene, a apărării și descurajării pe baza transferului tehnologic occidental și cea a reconcilierii post-conflict cu Turcia și Azerbaidjanul - inclusiv deschiderea frontierelor și revenirea în comerțul internațional - nu intră, încă, în spațiul acceptabil pentru Erevan.

Recalibrarea și debalansarea raportului de putere din Regiunea Extinsă a Mării Negre. Interesele României

Schimbările strategice din cadrul Regiunii Extinse a Mării Negre și prezența militară rusă nou introdusă în Caucaz alterează raportul de putere din complexul strategic. Dar prezența rusă suplimentară în regiune și problemele relației ruso-turce, indiferent cum se va încheia situația actuală și cum va fi calibrată prezența turcă pe teren, schimbă situația, prin reverberație, și în alte zone strategice relevante: Orientul Mijlociu, Mediterana de Est, cel puțin.

Într-adevăr, prezența militară rusă în Caucazul de Sud aduce prejudicii și debalansări situației de securitate a Turciei și Iranului. Ambele au elemente de dezacord față de această suplimentare a trupelor la frontierele lor, dar mai ales a unilateralismului acțiunii, pomenit mai sus. Astfel, Turcia e văduvită de propria prezență în Nagorno-Karabah – care ar fi modelat în favoarea sa, sensibil, raportul de forțe cu Rusia – și Iranul are o prezență rusă întărită și un coridor de tranzit la frontiera sa nordică cu Armenia. Prezența extinsă rusă și coridorul turco-azer care înconjoară frontiera nordică a Iranului afectează libertatea de mișcare a Teheranului și alimentează rivalitatea cu vecinul său turc.

Relevanța noilor mutații este resimțită și la nivelul Georgiei. Ea intră într-un clește construit din prezențele militare ruse pe propriul teritoriu, la nord, în Abhazia și Osetia de Sud, și pe teritoriul azer din Nagorno-Karabah, la sud. Limitarea libertății de mișcare a Georgiei și acțiunilor sale prin creșterea amenințărilor la adresa sa a reclamat noi garanții americane și o vizită de reasigurare a Secretarului american de Stat, Mike Pompeo⁶⁷. Dacă la izbucnirea conflictului problema majoră era presiunea rusă pentru un acord de survol sau tranzit spre Armenia, ulterior punându-se problema chiar a forțării spațiului aerian și a coridorului terestru georgian de către Rusia în drumul către Nagorno-Karabah, azi presiunea vine din percepția de cetate înconjurată a Georgiei.

În subsidiar, Uniunea Europeană însăși are probleme majore odată ce cleștele

georgian înseamnă și intrarea sub o presiune suplimentară a coridorului sudic energetic, care face aprovizionarea cu petrol prin conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan, și a aprovizionării cu gaze prin conducta Baku-Tbilisi Erzerum către Turcia și UE. Nerespectarea intereselor europene, de această dată, dar și a intereselor energetice turce, din nou, ridică semne mari de întrebare asupra modului în care UE și Turcia vor accepta situația impusă ca *fait accompli* de către Rusia.

Și România este în situația în care se uită cu preocupare la elementele noi aduse de Declarația de încetare a focului în Nagorno-Karabakh. Aici există elemente substanțiale care se pot constitui în amenințări și riscuri de securitate la adresa României. E vorba, în primul rând, despre prezența unor noi trupe ruse în Regiunea Extinsă a Mării Negre și creșterea condiționării asupra actorilor din regiune; apoi e vorba despre o nouă generație a raporturilor ruso-turce, care pot însemna fie o creștere a interdependenței și limitare a acțiunilor Turciei, aliat NATO, partener strategic al României, gardianul strâmtorilor, sau poate însemna o relansare a relațiilor conflictuale ruso-turce ca urmare a nesatisfacerii intereselor turce din Nagorno-Karabakh.

Nu este de ignorat de către România nici relevanța abordării integrate, a Marilor Strategii ruso-turce și a reacțiilor pe terțe zone de conflict ca efect al interdependențelor rivalităților între cei doi actori. E vorba și despre costurile Rusiei, prin alterarea posturii sale strategice în Orientul Mijlociu și Siria, prin nemulțumirile turce și iraniene și dizolvarea *de facto* a formatului Astana. Dar e vorba și despre o rivalitate crescândă ruso-turcă, ce poate da naștere unor evenimente neprevăzute ce se pot constitui în declanșatoare ale unor conflicte deschise mai puternice, la fel de provocatoare și amenințătoare pentru țara noastră și toate statele riverane Mării Negre, precum și de limitarea acțiunilor Turciei și împiedicarea respectării angajamentelor sale ca urmare a creșterii interdependenței strategice ruso-turce în terțe spații.

Bibliografie:

1. Agenda.ge, Ambassador Degnan: Secretary Pompeo's visit demonstrates strong US support to Georgia, 19 November, 2020, at <https://agenda.ge/en/news/2020/3656>.
2. Anadolu Agency, "Iranian FM Zarif to visit Moscow, Baku to discuss Nagorno-Karabakh", *Daily Sabah*, 19 november, 2020, at <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/iranian-fm-zarif-to-visit-moscow-baku-to-discuss-nagorno-karabakh>.
3. Asianet, *Nagorno-Karabakh: Armenian retreat postponed for a few days, houses on fire*, 16 November 2020 at <http://www.asianews.it/news-en/Nagorno-Karabakh:-Armenian-retreat-postponed-for-a-few-days,-houses-on-fire-51601.html>.
4. BABAIAN, Aza, "Lavrov Rules Out 'Russian Solution' To Karabakh Conflict", *Radio Free Europe*, 15 January, 2018 at <https://www.azatutyun.am/a/28976588.html>.
5. BBC, "Azerbaijan admits shooting down Russian helicopter in Armenia", 9 November, at <https://www.bbc.com/news/world-europe-54874162#:~:text=Azerbaijan%20has%20admitted%20mistakenly%20shooting,apologised%2C%20offering%20to%20pay%20compensation>.
6. BUZAN, Barry, Little RICHARD, *International System in World History*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Buzan Barry, Waever Ole, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
7. BUZAN, Barry, *Popoarele, Statele și Teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2012, ISBN 9975-79-046-1, 386 p.
8. BUZAN, Barry, WAEVER Ole, De WILDE Jaap, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, 2010, C.A Publishing, ISBN 978-606-92737-3-9, 330 p.
9. CHIFU Iulian, „Complexe de securitate și concepte regionale. Regiunea Extinsă a Mării Negre. Integrare instituțională și capacitate administrativă ca soluție pentru securitatea regională”, în *Impact Strategic*, nr. 2[39]/2011, ISSN 1582-810X (ediție online), http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is39.swf.

10. CHIFU, Iulian, „Nevoia de a reveni la fundamentele marii politici: Marea strategie a României”, în *Infosfera*, Revistă de studii de securitate și informații pentru Apărare, editată de Direcția Generală de Informații a Apărării, Anul IV, nr. 2/2012, ISSN 2065-3395.
11. CHIFU, Iulian, „Armenia și lecțiile amare ale înfrângerii: amenințarea drobului de sare și ieșirea din paradigma pro-rusă”, în *Adevărul*, 19 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/europa/armenia-lectiile-amare-infrangerii-amenintarea-drobului-sare-iesirea-paradigma-pro-rusa-1_5fb6460b5163ec427106032f/index.html.
12. CHIFU, Iulian, „Armistițiul imposibil: Armenia și Azerbaidjan se vor bate până la capăt pentru Nagorno-Karabakh”, *Adevărul*, 12 octombrie 2020, la https://adevarul.ro/international/europa/armistitiul-imposibil-armenia-azerbaidjan-vor-bate-capat-nagorno-Karabakh-1_5f83dc7b5163ec4271cb25d6/index.html.
13. CHIFU, Iulian, “Cum a căzut Armenia de partea nefericită a istoriei: victime și dezastru în Nagorno-Karabakh”, *Adevărul*, 2 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/europa/cum-cazut-armenia-partea-nefericita-istoriei-victime-dezastru-nagorno-Karabakh-1_5f9fa5b05163ec4271718b54/index.html.
14. CHIFU, Iulian, *Gândire Strategică*, Editura Institutului de științe politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2013, ISBN: 978-973-7745-85-9, 335 p.
15. CHIFU, Iulian, „Pacea a la russe anunță un cutremur în Caucaz: raportul de putere alterat între Rusia - Turcia - Iran împinge la un adevărat război regional”, în *Adevărul*, 15 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/in-lume/pacea-russe-anunta-cutremur-caucaz-raportul-putere-alterat-rusia-turcia-iran-impinge-adevarat-razboi-regional-1_5fb1542d5163ec4271e51027/index.html.
16. CHIFU, Iulian, „Pacea mințită din Nagorno-Karabakh: Rusia revine puternic în Caucaz, păcălind laolaltă Turcia, Franța și SUA”, *Adevărul*, 11 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/in-lume/pacea-mintita-nagorno-Karabakh-rusia-revine-puternic-caucaz-pacalind-laolalta-turcia-franta-sua-1_5fab896e5163ec4271bbb378/index.html.
17. CHIFU, Iulian, „Planul Yasushi Akashi mutat în Caucaz. Reminiscențele generației naționaliste post-imperiale în Nagorno-Karabakh”, în *Monitorul Apărării și Securității*, 23 noiembrie 2020, <https://monitorulapararii.ro/planul-yasushi-akashi-mutat-in-caucaz-reminiscentele-generatiei-nationaliste-post-imperiale-in-nagorno-karabakh-1-34308>.
18. CHIFU, Iulian, Țuțuianu Simona, *Torn Between East and West: Europe's Border States*, Routledge, London and New York, 2017, ISBN 978-1472475794, 270p.
19. De WAAL, Thomas, *A precarious Peace for Karabakh*, Carnegie Moscow Center, 11 november 2020, at <https://carnegie.ru/commentary/83202>.
20. *Declarația comună cu Secretarul de Stat Mike Pompeo* la <https://www.state.gov/u-s-armenia-azerbaijan-joint-statement/>.
21. Deutsche Welle, “Armenian Call Nagorno-Karabakh cease fire a capitulation”, at <https://www.dw.com/en/armenians-call-nagorno-Karabakh-cease-fire-a-capitulation/a-55570217>.
22. Deutsche Welle, “Nagorno-Karabakh: US, Armenia, Azerbaijan announce third attempt at cease-fire”, la <https://www.dw.com/en/nagorno-Karabakh-us-armenia-azerbaijan-announce-third-attempt-at-cease-fire/a-55391803>.
23. FELGENHAUER, Pavel, “The Karabakh War Ends as Russian Troops Move In”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 17 Issue: 160, November 12, 2020, <https://jamestown.org/program/the-karabakh-war-ends-as-russian-troops-move-in/>.
24. GADDIS, John Lewis, *What is Grand Strategy*, Yale University, Prima Telegramă a Consorțiului pentru Marea Strategie, Temple University Consortium on Grand Strategy • The Telegram No. 3, April 2010.
25. Harutyunyan Mariam, Guliyev Emil for AFP, “Armenia PM Urges Stronger Military Links With Russia”, 20 November 2020, at <https://www.themoscowtimes.com/2020/11/21/13-a72109>.
26. <https://www.facebook.com/nikol.Pasinian/posts/2807204759599901>.
27. ISACHENKO, Daria, “Turkey-Russia Partnership in the War over Nagorno-

- Karabakh*”, *SWP comment*, Nr 53, November 2020, at https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2020C53_NagornoKarabakh.pdf.
28. KEMP, Walter, *OSCE peacekeeping operations*, International Peace Institute, June 2016, at https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2016/06/1606_OSCE-and-Peace-Operations.pdf.
  29. KISSINGER, Henry, *Diplomația*, Editura All, 1998, ISBN 973-571-239-3, 807 p.
  30. McDOUGALL, Walter A., *Can the United States Do Grand Strategy?*, FPRI- <https://www.fpri.org/article/2010/04/can-the-united-states-do-grand-strategy/>.
  31. MEJLUMYAN, Ani, „Former Armenian President Kocharyan arrested for the third time”, *Eurasianet*, 25 iunie 2019, la <https://eurasianet.org/former-armenian-president-kocharyan-arrested-for-the-third-time>.
  32. OHANYAN, Anna, BROERS, Laurence, *Armenia's Velvet Revolution: Authoritarian Decline and Civil Resistance in a Multipolar World*, I.B.Tauris, 2020, ISBN-13: 978-1788317184, 288 pp.
  33. OKTAY, Hassan, *Nagorno Karabakh and Madrid Principles*, 19 Nissan 2016, Kafkassam, at <https://kafkassam.com/nagorno-karabakh-and-madrid-principles.html>.
  34. OSCE, OSCE Minsk Group, at <https://www.osce.org/mg>.
  35. ÖZertem, Hasan Selim, “The New Truce in Karabakh: Implications for Azerbaijan and the Region”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume 17, Issue 160, November 12, 2020.
  36. PICKTON, David W., WRIGHT, Sheila, *What's swot in strategic analysis?* First published: 04 December 1998, SC Briefings, vol 7, issue 2, March-April 1998.
  37. „Planul Yasushi Akashi pentru Bosnia-Herzegovina în International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia”, *Witness statement of Yasushi Akashi* at http://www.peterrobinson.com/Witness%20Lists/Week%20April%2022%202013_Witnesses/Yasushi%20Akashi%20witness%20statement.pdf.
  38. *Principles of peacekeeping*, UN peacekeeping, at <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping>.
  39. *Reuters*, “Azerbaijan's president says Turkey will take part in Nagorno-Karabakh peace-keeping”, 10 November 2020, at <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-turkey-peacekeeper/azerbaijans-president-says-turkey-will-take-part-in-nagorno-Karabakh-peace-keeping-idUSKBN27Q00B>.
  40. Rezoluții ale Consiliului de Securitate ale ONU referitoare la Nagorno-Karabakh: 822 la <http://unscr.com/files/1993/00822.pdf>, 853 la <http://unscr.com/files/1993/00853.pdf>, 874 la <http://unscr.com/files/1993/00874.pdf> și 884 la <http://unscr.com/files/1993/00884.pdf>.
  41. ROTBERG, Robert I., *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators, Chapter 1*, in Robert I. Rotberg, *State failure and state weakness in a time of terror*, Brookings Institution, 2016, at https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/statefailureandstateweaknessinatimeofterror_chapter.pdf.
  42. “Russia reinforces border guards in Armenia after Nagorno-Karabakh peace deal”, *Reuters*, 20 November, 2020, at <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-russia/russia-reinforces-border-guards-in-armenia-after-nagorno-karabakh-peace-deal-idUSKBN28028K?il=0>.
  43. SAFI, Michael, “Why are Armenia and Azerbaijan fighting and what are the implications?”, *The Guardian*, 5 October 2020, at <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/28/why-are-armenia-and-azerbaijan-fighting-what-are-implications>.
  44. SASSOUNIAN, Harut, “Putin Finally Reveals His Solution to the Artsakh Conflict”, *The Armenian Weekly*, November 2, 2020, at <https://armenianweekly.com/2020/11/02/putin-finally-reveals-his-solution-to-the-artsakh-conflict/>.
  45. SIMONS, Greg, CHIFU Iulian, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Editura Routledge, London and New York, 2017, ISBN 978-1-472-48212-9, 278 p.
  46. SOCOR, Vladimir, „Karabakh Armistice: Azerbaijani National Triumph, Russian Geopolitical Victory (Part One)”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 17 Issue: 160, November 12, 2020, <https://jamestown.org/program/karabakh->

- armistice-azerbaijani-national-triumph-russian-geopolitical-victory-part-one/.
47. Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation, 10 November 2020, President of Russia, at <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>, art. 4-5.
48. STERN, Eric K., *Crisis Decisionmaking. A Cognitive-Institutional Approach*, CRISMART, Stockholm, 2001, ISBN 91-87136-73-2, 299 p.
49. TEPAUT, Charles, *The Astana Process, A Flexible but Fragile Showcase for Russia*, The Washington Institute, 28 April 2020, at <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-astana-process-a-flexible-but-fragile-showcase-for-russia>.
50. TRUEVTSEV, Konstantin, *The Russia-Iran-Turkey Triangle and the Astana Format*, Valdaic Club, 31.07 2019, at <https://valdaicclub.com/a/highlights/russia-iran-turkey-triangle-and-astana-format/>.

- ¹ Iulian Chifu, „Complexe de securitate și concepte regionale. Regiunea extinsă a Mării Negre. Integrare instituțională și capacitate administrativă ca soluție pentru securitatea regională”, în *Impact Strategic*, nr. 2[39]/2011, ISSN 1582-810X (ediție online) pp. 16 – 25, http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is39.swf; Iulian Chifu, *Gândire Strategică*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2013, ISBN: 978-973-7745-85-9, 335 p.
- ² Buzan Barry, *Popoarele, Statele și Teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2012, ISBN 9975-79-046-1, 386 p.
- ³ Implică extinderea inter-regională a complexului de securitate Marea Neagră-Estul Mediteranei din cauza conexiunilor raporturilor de putere pentru Rusia și Turcia și a abordării strategice unitare a preocupării relațiilor de securitate în cele două regiuni.
- ⁴ Charles TEPAUT, *The Astana Process, A Flexible but Fragile Showcase for Russia*, The Washington Institute, 28 April 2020, at <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-astana-process-a-flexible-but-fragile-showcase-for-russia>.
- ⁵ Yasushi AKASHI, diplomat japonez, fost secretar general adjunct al ONU și trimis personal al Secretarului General al ONU pentru Bosnia-Herzegovina, 1992-1995.
- ⁶ Planul Yasushi Akashi pentru Bosnia-Herzegovina, în International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, *Witness statement of Yasushi Akashi* at http://www.peterrobinson.com/Witness%20Lists/Week%20April%2022%202013_Witnesses/Yasushi%20Akashi%20witness%20statement.pdf.
- ⁷ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, 2010, C.A Publishing, ISBN 978-606-92737-3-9, 330 p.
- ⁸ Barry Buzan, Richard Little, *International System in World History*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- ⁹ David W. Pickton, Sheila Wright, *What's swot in strategic analysis?* First published: 04 December 1998, SC Briefings, vol 7, issue 2, March-April 1998, pp.101-109.
- ¹⁰ John Lewis Gaddis, *What is Grand Strategy*, Yale University, Prima Telegramă a Consorțiului pentru Marea Strategie, Temple University Consortium on Grand Strategy • *The Telegram* No. 3, April 2010; Walter A. McDougall, *Can the United States Do Grand Strategy?*, FPRI- <https://www.fpri.org/article/2010/04/can-the-united-states-do-grand-strategy/>; Iulian Chifu, „Nevoia de a reveni la fundamentele marii politici: Marea strategie a României”, în *Infosfera*, Revistă de studii de securitate și informații pentru Apărare, editată de Direcția Generală de Informații a Apărării, Anul IV, nr. 2/2012, ISSN 2065-3395, pp. 3 – 15.
- ¹¹ Raportul și relațiile Rusiei cu Turcia în Nagorno-Karabakh, Caucazul de Sud, Asia Centrală, Caucazul de Nord, Siria, Orientul Mijlociu, Libia, Sudan, de exemplu.
- ¹² Azerbaidjan și Armenia. Chiar dacă Erevanul a considerat că nu e direct implicat în conflict, ci e vorba despre un conflict între Azerbaidjan și republica armeană auto-proclamată Republica Artsakh.
- ¹³ În conflictul din Nagorno-Karabakh, Rusia a sprijinit tacit și cu armamente Armenia, Turcia a sprijinit explicit, prin transfer de *know how*, arme și sprijin politic, Azerbaidjanul.
- ¹⁴ Planul Yasushi Akashi, *Op.cit.* nota 6.
- ¹⁵ Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation, 10 November 2020, President of Russia, at <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>, art. 4-5.
- ¹⁶ Iulian Chifu, *Planul Yasushi Akashi mutat în Caucaz. Reminiscențele generației naționaliste post-imperiale în Nagorno-Karabakh*, în Monitorul Apărării și Securității, 22 noiembrie 2020, în curs de apariție.

- ¹⁷ Iulian Chifu, Simona Țuțuianu, *Torn Between East and West: Europe's Border States*. Routledge, London and New York, 2017, ISBN 978-1472475794, 270p.
- ¹⁸ Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, Chapter 1, in Robert I. Rothberg, *State failure and state weakness in a time of terror*, Brookings Institution, 2016, at https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/statefailureandstateweaknessinatimeofterror_chapter.pdf.
- ¹⁹ Despre suveranitatea limitată și Doctrina Brejnev, vezi Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, 1998, ISBN 973-571-239-3, 807 p.
- ²⁰ Michael Safi, "Why are Armenia and Azerbaijan fighting and what are the implications?", *The Guardian*, 5 October 2020, at <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/28/why-are-armenia-and-azerbaijan-fighting-what-are-implications>.
- ²¹ Hasan Selim Özertem, "The New Truce in Karabakh: Implications for Azerbaijan and the Region", *Eurasia Daily Monitor*, Volume 17, Issue 160, November 12, 2020.
- ²² Statement by President.. *op.cit.* nota 15; Iulian Chifu, „Pacea mințită din Nagorno-Karabakh: Rusia revine puternic în Caucaz, păcălind laolaltă Turcia, Franța și SUA”, *Adevărul*, 11 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/in-lume/pacea-mintita-nagorno-Karabakh-rusia-revine-puternic-caucaz-pacalind-laolalta-turcia-franta-sua-1_5fab896e5163ec4271bbb378/index.html.
- ²³ 10 octombrie și 17 octombrie. Vezi *Deutsche Welle*, "Nagorno-Karabakh: US, Armenia, Azerbaijan announce third attempt at cease-fire", la <https://www.dw.com/en/nagorno-Karabakh-us-armenia-azerbaijan-announce-third-attempt-at-cess-fire/a-55391803>.
- ²⁴ 26 octombrie, vezi declarația comună cu Secretarul de Stat Mike Pompeo la <https://www.state.gov/u-s-armenia-azerbaijan-joint-statement/>.
- ²⁵ Eric K. Stern, *Crisis Decisionmaking. A Cognitive-Institutional Approach*, CRISMART, Stockholm, 2001, ISBN 91-87136-73-2, 299 p.
- ²⁶ BBC, "Azerbaijan admits shooting down Russian helicopter in Armenia", 9 November.
- ²⁷ „Genocidul armean” este modul de raportare al Armeniei și a unui număr de țări care au recunoscut legal uciderea în timpul și la sfârșitul Primului Război Mondial a liderilor intelectualității armene în Imperiul Otoman. Raportarea sub această formă nu este acceptată de Turcia și Azerbaidjan, dar și de un număr mare de țări ale lumii, inclusiv România.
- ²⁸ Pavel Felgenhauer, "The Karabakh War Ends as Russian Troops Move In", *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 17 Issue: 160, November 12, 2020, <https://jamestown.org/program/the-karabakh-war-ends-as-russian-troops-move-in/>.
- ²⁹ Ani Mejlumyan, "Former Armenian President Kocharyan arrested for the third time", *Eurasianet*, 25 iunie 2019, la <https://eurasianet.org/former-armenian-president-kocharyan-arrested-for-the-third-time>.
- ³⁰ Anna Ohanyan, Laurence Broers, *Armenia's Velvet Revolution: Authoritarian Decline and Civil Resistance in a Multipolar World*, I.B.Tauris, 2020, ISBN-13 : 978-1788317184, 288 p.
- ³¹ Iulian Chifu, *Armistițiul imposibil: Armenia și Azerbaidjan se vor bate până la capăt pentru Nagorno-Karabakh*, *Adevărul*, 12 octombrie 2020, la https://adevarul.ro/international/europa/armistiitul-imposibil-armenia-azerbaidjan-vor-bate-capat-nagorno-Karabakh-1_5f83dc7b5163ec4271cb25d6/index.html.
- ³² Harut Sassounian, "Putin Finally Reveals His Solution to the Artsakh Conflict", *The Armenian Weekly*, November 2, 2020, at <https://armenianweekly.com/2020/11/02/putin-finally-reveals-his-solution-to-the-artsakh-conflict/>.
- ³³ <https://www.facebook.com/nikol.pashinyan/posts/2807204759599901>.
- ³⁴ Deutsche Welle, "Armenian Call Nagorno-Karabakh cease fire a capitulation", <https://www.dw.com/en/armenians-call-nagorno-Karabakh-cease-fire-a-capitulation/a-55570217>.
- ³⁵ Reuters, "Azerbaijan's president says Turkey will take part in Nagorno-Karabakh peace-keeping", 10 November 2020, at <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-turkey-peacekeeper/azerbaijans-president-says-turkey-will-take-part-in-nagorno-Karabakh-peace-keeping-idUSKBN27Q00B>.
- ³⁶ *Statement by President.. op.cit.* nota 15.
- ³⁷ Vladimir Socor, "Karabakh Armistice: Azerbaijani National Triumph, Russian Geopolitical Victory (Part One)", *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 17 Issue: 160, November 12, 2020, <https://jamestown.org/program/karabakh-armistice-azerbaijani-national-triumph-russian-geopolitical-victory-part-one/>.
- ³⁸ Iulian Chifu, *Cum a căzut Armenia de partea nefericită a istoriei: victime și dezastru în Nagorno-Karabakh*, *Adevărul*, 2 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/europa/cum-cazut-armenia-partea-nefericita-istoriei-victime-dezastru-nagorno-Karabakh-1_5f9fa5b05163ec4271718b54/index.html.
- ³⁹ *Statement by President.. op.cit.* nota 15., Art.6.
- ⁴⁰ *Idem*, Art.9.
- ⁴¹ *Idem*, Art.3.
- ⁴² *Idem*, Art.9.
- ⁴³ Planul Yasushi Akashi pentru Bosnia-Herzegovina... *op.cit.* nota 6.
- ⁴⁴ Iulian Chifu, *Pacea a la russe anunță un cutremur în Caucaz: raportul de putere alterat între Rusia - Turcia - Iran împinge la un adevărat război regional*, în *Adevărul*, 15 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/in-lume/pacea-russe-anunta-cutremur-caucaz-raportul-putere-alterat-rusia-turcia-iran-impinge-adevarat-razboi-regional-1_5fb1542d5163ec4271e51027/index.html.

- ⁴⁵ Daria Isachenko, *Turkey-Russia Partnership in the War over Nagorno-Karabakh*, SWP comment, Nr 53, November 2020, at https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2020C53_NagornoKarabakh.pdf.
- ⁴⁶ Konstantin Truevtsev, *The Russia-Iran-Turkey Triangle and the Astana Format*, Valdai Club, 31.07 2019, at <https://valdaiclub.com/a/highlights/russia-iran-turkey-triangle-and-astana-format/>.
- ⁴⁷ Statement by the President..., *op.cit.*, art. 9.
- ⁴⁸ Anadolu Agency, *Iranian FM Zarif to visit Moscow, Baku to discuss Nagorno-Karabakh*, Daily Sabah, 19 november, 2020, at <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/iranian-fm-zarif-to-visit-moscow-baku-to-discuss-nagorno-karabakh>.
- ⁴⁹ Thomas de Waal, *A precarious Peace for Karabakh*, Carnegie Moscow Center, 11 november 2020, at <https://carnegie.ru/commentary/83202>; Aza Babaian, *Lavrov Rules Out 'Russian Solution' To Karabakh Conflict*, Radio Free Europe, 15 January, 2018 at <https://www.azatutyun.am/a/28976588.html>.
- ⁵⁰ *Russia reinforces border guards in Armenia after Nagorno-Karabakh peace deal*, Reuters, 20 November, 2020, at <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-russia/russia-reinforces-border-guards-in-armenia-after-nagorno-karabakh-peace-deal-idUSKBN28028K?il=0>.
- ⁵¹ Statement by the President..., *op.cit.*, Art.2 Agdam District.
- ⁵² Statement by the President..., *op.cit.*, Art.6, Kalbajar District; Asianet, *Nagorno-Karabakh: Armenian retreat postponed for a few days, houses on fire*, 16 November 2020 at <http://www.asianews.it/news-en/Nagorno-Karabakh:-Armenian-retreat-postponed-for-a-few-days,-houses-on-fire-51601.html>.
- ⁵³ *Ibidem*.
- ⁵⁴ OSCE, OSCE Minsk Group, at <https://www.osce.org/mg>.
- ⁵⁵ Hassan Oktay, "Nagorno Karabakh and Madrid Principles", 19 Nissan 2016, *Kafkassam*, at <https://kafkassam.com/nagorno-karabakh-and-madrid-principles.html>.
- ⁵⁶ Există 4 Rezoluții ale Consiliului de Securitate ale ONU referitoare la Nagorno-Karabakh: 822 la <http://unscr.com/files/1993/00822.pdf>, 853 la <http://unscr.com/files/1993/00853.pdf>, 874 la <http://unscr.com/files/1993/00874.pdf> și 884 la <http://unscr.com/files/1993/00884.pdf>.
- ⁵⁷ Statement of the President..., *op.cit.*
- ⁵⁸ Iulian Chifu, *Pacea a la russe anunță un cutremur în Caucaz: Raportul de putere alterat Rusia-Turcia Iran împinge la un adevărat război regional...*
- ⁵⁹ Pavel Felgenhauer, *Op.cit.*
- ⁶⁰ Turneul Madeleine Albright în spațiul post-sovietic, în 1994, în statele cu conflicte înghețate, a permis formulele tolerate de menținere a păcii. Interviu al autorului.
- ⁶¹ Principles of peace keaping, UN peacekeeping, at <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping>; Walter Kemp, *OSCE peacekeeping operations*, International Peace Institute, June 2016, at https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2016/06/1606_OSCE-and-Peace-Operations.pdf.
- ⁶² Vladimir Socor, *Pp.cit.*
- ⁶³ Greg Simons, Iulian Chifu, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Editura Routledge, London and New York, 2017, ISBN 978-1-472-48212-9, 278 p.
- ⁶⁴ Reuters, *Azerbaijan's president.....*
- ⁶⁵ Iulian Chifu, *Armenia și lecțiile amare ale înfrângerii: amenințarea drobului de sare și ieșirea din paradigma pro-rusă*, în *Adevărul*, 19 noiembrie 2020, la https://adevarul.ro/international/europa/armenia-lectiile-amare-infrangerii-amenintarea-drobului-sare-iesirea-paradigma-pro-rusa-1_5fb6460b5163ec427106032f/index.html.
- ⁶⁶ Mariam Harutyunyan and Emil Guliyev for AFP, *Armenia PM Urges Stronger Military Links With Russia*, 20 November 2020, at <https://www.themoscowtimes.com/2020/11/21/13-a72109>.
- ⁶⁷ Agenda.ge, *Ambassador Degnan: Secretary Pompeo's visit demonstrates strong US support to Georgia*, 19 November, 2020, at <https://agenda.ge/en/news/2020/3656>.

„MADE IN RUSSIA”: PUTINISM - EXPORT IDEOLOGIC

Cristian BÎZU
Gheorghe MATEI*

Abstract

The global security environment transformation from bipolarism into unipolarism and then into multipolarism resulted in the reaffirmation tendencies of the global/regional actors and in the replacement of cooperation with competition.

In this context, that of reaffirmation as an undisputed global actor, the „Putinist” ideology appeared as a natural emanation of a continuing of Russia’s identity-imperialist policy.

The carefully planned construction of the leader of a global actor, needed for an extended ideology projection, meant not only finding and „polishing” the right person, but also meant modelling the internal collective mind into accepting and assuming the leader’s successes and/or failures.

The Putinist ideology, as a model of external projection of a whole complex of values, of doctrinal concepts and of strategic objectives, is promoted as an „ideology of the future”. Its political-military functions are exported and applied more or less, on strategic directions of interest, with visible results, in particular, in the proxy area of the Russian Federation, in the East and in Africa, but also in Europa or across the Atlantic.

Keywords: multipolarism, Putin state, Putinist ideology, putinism, ideology of the future, sovereign democracy.

De la „democrația populară” la „democrația suverană”

Deceniile de tensiuni și confruntări politice și ideologice întreținute de după al Doilea Război Mondial până la revoluțiile din 1989, cunoscute sub sintagma de „Război Rece”, au fost marcate, în plan politico-ideologic, de confruntarea între foști aliați împotriva regimului totalitar nazist, între democrațiile liberale occidentale și regimurile comuniste totalitare, autodefinit ca „lumea liberă” sau „societatea deschisă” și, respectiv, „lumea anti-imperială” sau „democrațiile populare”.

În context, perioadele de relaxare a relațiilor ruso-americane, programele reformatoare „perestroika”¹ și „glasnost”², urmate de

revoluțiile în „sateliții sovietici”³ au anticipat și conturat transformarea bipolarismului în unipolarism și, mai apoi, spre multipolarism odată cu trecerea în secolul XXI.

Adormirea și liposucția „ursului”, păcălit de „vulpea” democrației înfiripată în interiorul și de jur împrejurul acestuia, a provocat implozia Uniunii Sovietice, lăsând populația rusă, cu orgolii construite atent de-a lungul secolelor, nostalgică și fără nutriția elementară necesară supraviețuirii și renașterii prin „resuscitare”.

Dilema direcției de urmat resimțită de o mare majoritate a populației, după „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului trecut”⁴, profund umilită de șocul noii realități geopolitice și potențiala firească lărgire a NATO, precum și

* Autorii sunt experți în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

dorința de a redobândi „*respectul*” internațional au ghidat mare parte din politica post-sovietică a Kremlinului.

Pentru a reveni la „*masa bogaților*”, traversând limitele crizelor și urmărind interesele naționale ruse, a fost nevoie de același tip de politică, dură și pragmatică, care și-a demonstrat succesul istoric de-a lungul secolelor. „*Democrația populară*”, ca formă de democrație importată și restilizată (anii '90) pentru a calma spirite interne tot mai vocale, nu a avut rezultatele așteptate și a trebuit redefinită conform „*unor tradiții vechi de secole*”.

Politica rusă avea nevoie urgentă de o reconfigurare a conceptelor, ca o continuare a ideologiei marxist-leniniste întrerupte de tentativele de simulare a democrației, iar existența unor incertitudini interne și externe a determinat Kremlinul să caute/identifice o sursă ideologică „*nouă*”, dar bine înrădăcinată în anterioarele ideologii, ca soluție de salvare a cursului politicii externe și a securității proprii, tot mai des zdruncinată, în special, în Caucaz.

Istoria⁵, de la țarul Alexandru al II-lea la Stalin, apoi la Putin, a demonstrat că pentru a se păstra în cercul actorilor globali, datorită imensității și tipologiei statului, Federația Rusă nu putea decât să reinventeze democrația de tip *popular* în una de tip *suveran*, cu principii și reguli democratico-suverane, la limita sensului cuvântului *democrație*, inoculând ideea că fără control și supraveghere suveran-autoritară nu se pot atinge acele **idealuri mărețe**.

Tendențele revanșarde pentru recâștigarea unor poziții/teritorii/sfere continuă și în prezent, cu și mai multă fermitate, pe măsură ce politica rusească reușește să progreseze tot mai mult.

Managementul percepțiilor: conducător suprem, putere mondială, ideologie

Construcția unei ideologii, aproape de la zero, dar cu suficiente legături, influențe și bagaje doctrinare din trecut, se putea realiza doar având un vârf de lance, cu origini profetice⁶, atent construit pentru a penetra scuturile protectoare ale celor care au revendicat locul lăsat liber intempestiv de către URSS, după implozie.

Printr-o succesiune aparent firească, cu evoluție spectaculoasă, cu o sorginte identitară și ideologică puternic înrădăcinată până în bucătăria lui Vladimir Lenin și Iosif Stalin⁷, parcurgând/marcând toate etapele formal necesare biografice pentru recâștigarea redutelor pierdute de-a lungul ezitărilor semi-democratice, Vladimir Putin ajunge la sfârșitul unui deceniu de agonie (anii '90) la conducerea unui stat-federație slăbit și răvășit, mai întâi ca premier (august 1999) și apoi ca președinte interimar (decembrie 1999-martie 2000).

Având experiențe anterioare privind aplicarea metodelor de motivare coercitivă a partenerilor/adversarilor, specialist în **combaterea opoziției politice** ca ofițer KGB, în primul mandat (2000-2004) Putin a reușit să stabilizeze și securizeze politica internă, a rescris relațiile cu Occidentul și a constituit politici economice și externe pe termen lung.

În al doilea mandat (2004-2008), beneficiind și de o creștere a prețurilor la energie, odată ce stabilise **controlul politic** și deținea un **sprijin popular** enorm, iar „*verticala puterii*” era constituită, Putin a dorit *modernizarea* rapidă a Federației Ruse, în sensul înțeles de *suveran* și *cercul conducător*, dar bine orchestrată și susținută public de o mare parte a populației, care părea că sesizează luminița de la capătul tunelului și progresul economic.

„*Rusia este o civilizație unică*”, susținea Putin și, într-adevăr, Federația Rusă este o entitate statală diferită de alte civilizații (europene sau asiatice) și trebuie să-și construiască **identitatea proprie**, ce beneficiază de multiculturalism și un moral care poate fi hrănit total diferit față de celelalte civilizații. Rata de suportabilitate a populației privind condițiile grele, motivate identitar ca super putere mondială, este mult ridicată în comparație cu „*concurența*”.

Restabilirea **controlului intern** a presupus acțiuni de coagulare și control, chiar dacă nu totdeauna tocmai ortodoxe, a *elitelor* oligarhice, limitând/eliminând ingerințele liberalismului, plecând de la sprijinul Bisericii Ortodoxe, puternic influentă asupra maselor. Tehnicile de **război informațional** aplicate asupra propriului popor, asocierea liberalismului cu diferite teme

de propagandă, printre care homosexualitatea și huliganismul, și controlul aproape total al mass-media, au „luminat” mințile confuze ale populației spre „un nou răsărit” - „un nou început” - „ales al poporului” - „atotputernic” (ortodox, ofițer, luptător, călăreț pe cal alb, pilot de supersonice etc.).

Neoliberalismul suveran combinat cu **conservatorismul rusesc** readuc în prim-plan puterea statului, care redefinesc liberalismul pentru „binele poporului”, pentru satisfacerea mentalului imperialist rusesc. Politica rusească, în esență tradițional-autoritară, cu afinități comuniste și funcționari loiali construcției sovietice, a facilitat continuarea unui sistem care promovează *autoritatea statală, poziția anti-americană și anti-europeană, subminarea drepturilor cetățenilor și expansionismul*.

Proiectul expansionist de tip organizație, EURASIA, al lui Alexandr Dughin⁸, variantă ce ar cuprinde componente ale Uniunii Europene și Uniunii Euroasiatice, incluzând fostele republici sovietice, membre ale blocului sovietic, și chiar stabilind un protectorat asupra statelor membre UE, iar în Est - includerea Mancuriei, Xinjiang, Tibet și Mongolia, are acceptul Kremlinului.

Susținător fidel al lui Putin, Dughin a popularizat din plin poziția președintelui asupra unor subiecte, cum ar fi: *centralismul statului, promovarea conceptului de familie tradițională, intoleranță la homosexualitate, autoritatea Bisericii Ortodoxe Ruse și renașterea Federației Ruse ca o mare putere*. De asemenea, acesta insistă pe construcția Uniunii Euroasiatice și pe teoria lui agresivă de imperialism euroasiatic în politica externă.

Mult mai calculat, realist și pragmatic în ideile pe care le susține, Putin reușește să medieze cu succes opiniile incisive ale diverșilor formatori de opinie cu *impact aprobat la public*.

Direcția spre care s-a îndreptat Federația Rusă, entitate statală imensă, a fost întotdeauna stabilită de lider, care a reușit să convingă propriul popor că și deciziile suportate cu greu de populație au fost luate tot în beneficiul acestuia. Practica democratică, stat de drept, drepturi și libertăți fundamentale ale omului, instituții

democratice sunt sintagme neexperimentate sau poate doar timid încercate în anii '90, fără rezultate concrete pentru populație în ceea ce privește creșterea nivelului de trai și bunăstării generale.

Istoria de sute de ani, puternic înrădăcinată în mentalul colectiv rus, pe lângă hrănirea orgoliului colectiv (de apartenență la un *mare imperiu* și tradiție la „*masa greilor*”⁹), demonstrează populației ruse că i-a fost cel mai bine cu un conducător autoritar, care a promovat interesele Federației Ruse ca actor global, entitate *fără de care nu se pot face niciun fel de discuții/negocieri la nivel global*. De asemenea, mentalul societății este permanent modelat cu exemple nereușite de democrații eșuate sau la limită, cu scopul de a arăta că Federația Rusă nu ar putea exista fără o conducere autoritară, că modelul occidental aplicat în „foste state-satelit/state-client” ar duce statul-federal spre distrugerea a ceea ce s-a construit în sute de ani dacă ar avea la conducere un conducător moderat în politicile sale.

Continuarea firească a „destinului istoric”, în mentalul rus, este *necesitatea creării unei ideologii, ca biblie a conducerii politice a Federației Ruse* și dincolo de momentul plecării președintelui-țar Putin de la conducerea statului, indiferent când va fi aceasta, 2036 sau mai târziu/devreme. Însă să nu uităm că: Țarul nu e țar dacă predă puterea pe baza unor articole aparent democratice, stipulate undeva într-o constituție sau în alte acte normative.

Interesantă pentru adepți, atât din perspectiva aplicată intern, care presupune suprimarea oponentilor, dar mai ales din perspectiva politicii externe, prin aplicarea metodelor interne de manipulare a mentalului colectiv pentru maximizarea rezultatelor pe termen mediu și lung, apariția unei noi ideologii este absolut necesară și agreată a purta numele conducătorului-țar actual - **ideologia putinistă**, ca *ideologie a aplicării neo-liberalismului de tip suveran*.

Autoritarismul și sistemul represiv de conducere, caracteristici ale unei ideologii viitoare „*câștigătoare*” **putiniste**, cu rezultate concrete în prezent, sunt atent mascate, ele fiind

necesare supraviețuirii și creșterii națiunii ruse „nu în interes personal, în interes colectiv” (care colectiv?), pentru cel puțin următoarele decenii.

Îndeplinirea obiectivelor ideologice, considerate anterior de neatins, într-o logică coerentă, devin firesc a fi realizate și acceptate, chiar susținute de masele supuse sistematic metodelor combinate de război informațional.

Conceptul de **democrație suverană**, *democrație gestionată de conducător*, este prezentat ca net superior democrațiilor occidentale și care trebuie, **salvator**, să înlocuiască liberal-democrația prezentului.

Exportul codului de „bune practici”: putinism - noua ideologie conducătoare

Contestarea sistemului internațional liberal-democrat este îmbrățișată de conducerea politico-oligarhică rusă și importată de lideri externi, din aceeași categorie, în primul rând lideri autocrați și represivi cu propriile populații, dar și de lideri *declarați democrați*, care încearcă, prin diverse metode, să atragă de partea acestora segmente de populație dezorientată din punct de vedere al orientării politice, uneori cu tendințe și înclinații radicale.

În încercarea de a deveni indispensabilă în configurația infrastructurii energetice euro-asiatice, Federația Rusă a construit/construiește, suplimentar, prin Gazprom¹⁰, 4 gazoducte de interconectare cu Europa și Asia: TurkStream, Nord Stream I, II și Puterea Siberiei.

Cooperarea cu China (în război comercial cu SUA), **Germania și Turcia** (state membre NATO) în probleme privind alimentarea cu hidrocarburi și transfer de tehnică militară, **reconfigurări politice** ale unor state UE sau candidate, **promovarea și susținerea facțiunilor radical-extremiste și/sau naționaliste**, **finanțarea și susținerea unor state sau a unor autorități autocrate** în state din Orient și Africa au conturat o **politică externă agilă, de reafirmare strategică**, necesară pentru impunerea ca **mare putere globală**, prin utilizarea de companii militare private, *intervenții militare și campanii*

eficiente de hacking, propagandă și diplomație pe baze hibride.

Tangajul și eschiva, folosite cu tenacitate în conducerea politicii externe, **au readus Federația Rusă la masa negocierilor**, chiar dacă cu puteri limitate, dar cu suficiente metode îndelung probate în ultimul secol în spațiul din proximitate și exportate tenace către state-satelit/state-client.

Cuprinsă de expansionism și imperialism „în scop nobil”, pentru reunirea tuturor teritoriilor locuite de ruși, rusofoni și compatrioți, Federația Rusă ignoră prevederile dreptului internațional, angajamente sau reglementări asumate, eventual respectându-le doar în punctele și momentele care convin pentru atingerea scopurilor, utilizând, acolo unde nu a fost înțeles mesajul, chiar și forța armată pentru a motiva coercitiv modificarea frontierelor în spațiul post-sovietic. De asemenea, Federația Rusă trasează și exportă propriul „cod de bune practici”, ca destin istoric pe care îl are și ca rol determinant în prevenirea globalizării sau configurarea acesteia; cod trasat atent pentru a corespunde așteptărilor celor care, din umbra lui Putin, din structurile oligarhice coordonatoare, mută atent pe tabla de șah, finanțează și susțin o ideologie favorabilă propriilor interese.

Marfa de export putinistă, preponderent injectată cu expansionism, revizionism, politici revanșarde, grandomanie și politici imperiale, ingerința în treburile interne ale altor state și alterarea alegerilor, războaie informaționale și capturarea minților liderilor și publicului pentru a le dirija în direcția montării sistemelor de tip putinist, este pusă pe masă peste tot în lume.

Eșuarea/distrugerea statelor/organizațiilor-țintă prin război informațional focusat spre capturare mentală și manipulare, prin metode specifice agresiunii în spațiul informațional, cu sprijinul și implicarea activă a lui Igor Ashmanov¹¹ și prin executarea atacurilor cyber *de tip preemptiv* pentru subminarea și/sau schimbarea direcției guvernelor și regimurilor deschise și democratice, este folosită eficient pentru *reconfigurarea politicilor la nivel regional/global*.

Asedierea justiției și statului de drept, acolo unde ele există, redute ale ordinii liberale, adversari ai pârgghiilor de *impunere a voinței* „colective” (voință legitimată prin vot popular, prin alegeri mai mult sau mai puțin libere), în fapt individuală, prin corupție și abuzuri politice și administrative ale clientelei de partid, sunt elemente absolut necesare pentru impunerea **regimurilor autoritariste**. În unele cazuri, se merge pe soluții care necesită rescrierea unor articole din *Constituție*, în sensul întăririi puterii executive discreționare (Turcia lui Erdogan, deși având încă statut de stat-candidat la integrare europeană, sau Ungaria lui Orbán), modificarea legislației judiciare și subordonarea politică a conducerii justiției.

Combinăția de suveranism și autoritarism renăscut în mantia democrației liberale, populismul radical, alimentarea refuzului alinierii la standarde superioare și subminarea tentativelor de evoluție natural-progresistă, sprijinirea structurilor radical-naționaliste în Europa și nu numai (pentru readucerea la conducerea statelor a regimurilor autoritare, ca primă condiție a aplicării principiului „divide et impera” aplicat de Federația Rusă), precum și ingerințe în politicile energetice ale unor state (prin negocieri și proiecte de alimentare cu gaze pentru state care poartă discuții, pe de-o parte, ca parte a structurilor europene și/sau euroatlantice, iar pe de-altă parte, individual, în funcție de interesul național) sunt folosite ca tentative cvasi-generale de erodare în Europa a valorilor democratice.

Posibilitatea revenirii în Europa a regimurilor autoritare, prin forță și intimidare, „legitime” însă, în mod paradoxal, prin „*voturi democratice*” (de cele mai multe ori manipulate copios) și prin parlamentarism (trucată, cu false dezbatere care anulează șansele opoziției de a aduce amendamente) ar trebui să creeze preambulul unei **debarcări ideologice de lungă durată** cu consecințe de implozie acolo unde forțe democratice încearcă să construiască *blocuri comunitare concurente* sau în state/zone care trebuie câștigate/recâștigate

sau readuse pe „*calea de dreaptă*”, stabilită de la Moscova.

Forța de export a ideilor și modelului putinist (propus ca model rezilient-câștigător), concretizată prin strategii de manipulare, prin panegirice false la adresa unor lideri și prin mascarea/alterarea realizărilor truiste valorilor democratice (utilizând metode hibride), determină reorganizări geopolitice cu implicații strategice deosebite și eludarea eforturilor de evoluție democratică, chiar și acolo unde părea că parcursul spre valorile democratice este de nediscutat. Tot mai mulți oameni sunt neîncrezători că Uniunea Europeană servește interesele tuturor membrilor și ar fi tentați să încline spre *protecționism* și *suveranism*, indus intens de promotori-oportuniști locali, în interes personal.

Combinăția de *nivel educațional scăzut* (manifestat în state-țintă prin ignoranță, reziliență scăzută la manipulare și dependență de putere), *investiții rusești* (prin avanposturi economico-culturale) de acaparare a unor componente strategice în diverse state-țintă și *capete de pod militare* rusești (în spații din *zona proxy* și/sau aflate pe direcțiile strategice de manifestare a puterii) promovează și alimentează tentativele de erodare a încrederii în valorile liberale, arătând în același timp, celor avizi, **modelul-succesului**.

Criza financiară din 2008, migrația din 2015, homosexualitatea, incapacitatea păstrării identității cultural-creștine, pandemia din 2020 sunt exemple intens mediatizate pentru modelarea mentalului colectiv în a arăta limitele capacităților politicianilor liberali occidentali de a conduce și a proteja cetățenii lor de prejudicii. Este inoculată ideea că răspunsurile oportun-adequate la toate problemele nu pot fi luate de instituții ultrabirotice, ci prin reacții ferme, indiferent de natura acestora, ale unui *conducător suprem, lider puternic, autoritar*, cu rezultate rapide, capabil să-și asume riscuri politice serioase, presupunând că ar exista opoziție.

Putinismul ca „*ideologie funcțională a vieții de zi cu zi, cu toate inovațiile sociale*

și contradicțiile productive, strategie generală de viață politică și metodă de bună guvernare”¹², cu semnificații istorice asupra Federației Ruse și întregii lumi, dar și ca model de proiecție externă a unui întreg complex de valori, de concepte doctrinare și strategii pentru atingerea obiectivelor strategice naționale, este promovat de către adepți ca și „ideologie a viitorului”. Modelul „Statului Putin” este considerat de Kremlin ca fiind foarte util nu numai pentru Federația Rusă, ci și pentru alte state, având un mare „potențial de export”.

În prezent, funcțiile politico-militare putiniste sunt exportate și aplicate într-o formă mai mică sau mai mare, pe direcții strategice de interes, cu rezultate vizibile, în special, în zona proxy, Orient și Africa, dar și în Europa sau peste Atlantic.

Concluzii

La nivel global, redefinirea sferelor de influență post-Război Rece rămâne principala preocupare a actorilor statali și la 30 de ani de la căderea „Cortinei de fier”, cu accente din ce în ce mai diverse: politice, militare, culturale, economice și identitare.

Promovarea „liberalismului suveran” de către Federația Rusă rămâne o provocare majoră pentru democrațiile consolidate, care vor trebui să identifice alternative la modelul propus, precum și la războiul informațional desfășurat continuu, în ultimul deceniu, de către Kremlin.

Ideologia „putinistă” exportată în state de „nișă” (chiar dacă unele sunt membre ale unor organizații politico-economice sau politico-militare regionale sau internaționale) vizează reconfigurarea identitară și religioasă a statelor, într-un context în care mondializarea este din ce în ce mai mult promovată ca fiind împotriva „statelor-națiune” și percepută drept un instrument de îmbogățire și de consolidare a instrumentelor și pârgurilor de putere doar de către cei care participă la „masa bogaților”.

În context, se poate aprecia că direcția vizată de exportarea „putinismului” este

influențarea mentalului colectiv prin utilizarea mijloacelor de propagandă specifice războiului informațional, în sensul construirii unei imagini favorabile „democrației suverane” ca nouă paradigmă și alternativă față de democrația neoliberală existentă și cultivată în ultimul secol.

Este posibil ca pe viitor noua doctrină liberală suverană să creeze breșe în cadrul organizațiilor pan-statale actuale, iar abordările din cadrul acestora să fie cât mai diverse, neexcluzându-se chiar „desprinderi” sau delimitări ale unor actori statali față de valorile democratice împărtășite până în prezent în cadrul acestor forme de asociere, concomitent cu reorientarea vectorilor de politică externă către alte direcții și forme de organizare la nivel regional și internațional, care să le reprezinte interesele în viitoarea reconfigurare strategică la nivel internațional.

Bibliografie:

1. Michael STÜRMER, Putin și noua Rusie, edițiile I și II, 2009 și 2014
2. <https://ro.m.wikipedia.org>
3. <https://historia.ro/sectiune/general/articol/politica-putinista-si-proiectul-eurasiatic-a-lui-dughin>
4. <https://deschide.md/ro/stiri/editorial/46147/Iulian-CHIFU--Putinismul-ca-ideologie-globala>
5. <http://contributors.ro/editorial/democratia-suverana-versus-statul-de-drept-o-dilema-falsadar-foarte-coroziva/>
6. <https://monitorulapararii.ro/putinismul-ideologie-de-stat-si-instrument-pentru-mentinerea-la-putere-dupa-anul-2024-1-25013>
7. https://agerpres.ro/Succesorul_lui_Putin:_ziua_de_dupa_Tar
8. https://defenseromania.ro/kremlinul-anun-a-lansarea-rubricii-putinism-noua-ideologie-politica-care-va-fi-studiata-la-fel-ca-marxism-leninismul_599331.html

¹ Termen folosit pentru a defini o stare de reorganizare și restructurare.

² Stare de deschidere sau transparență.

³ State aflate în sfera de influență/subordonare sovietică, parte a Pactului de la Varșovia.

⁴ Declarația președintelui Putin, pe timpul discursului anual privind starea națiunii, 2005.

⁵ <https://monitorulapararii.ro>: „În literatura rusă de specialitate se arată că în istoria Rusiei au fost patru modele de bază ale statului, care pot fi denumite convențional după numele creatorilor: **Statul Ivan al III-lea** (Țaratul Moscovei și întregii Rusii, sec. XV-XVII); **Statul Petru cel Mare** (Imperiul Rus, sec. XVIII-XIX); **Statul Lenin** (URSS, sec. XX); **Statul Putin** (Federația Rusă, sec. XXI). Potrivit acestei literaturi, personalitățile respective au creat puternice mașini politice în cursul secolelor, oferind lumii rusești o ascensiune continuă.”

⁶ Viitorul Țar Vladimir identificat în profețiile călugărului rus Abel.

⁷ Bunicul lui Vladimir Putin a fost bucătarul lui Iosif Visarionovici Stalin și al lui Vladimir Ilici Lenin.

⁸ Alexandr Dughin este un filosof, geopolitician, politician rus, profesor la Universitatea de Stat a Moscovei și directorul Centrului pentru Studii Conservatoare din cadrul aceleași universități.

⁹ Celor ce stabilesc ordinea mondială.

¹⁰ Companie energetică din Federația Rusă producătoare de gaze, condusă de statul rus.

¹¹ Igor Ashmanov - conducătorul RUNET - a comunității de limbă rusă de pe Internet, soțul Nataliei Kaspersky, co-fondator și fost președinte al sistemului rus de anti-virus Kaspersky Lab, omul de încredere al lui Putin în campania prezidențială.

¹² <https://www.defenseromania.ro>

PROVOCĂRI ALE TEHNOLOGIEI 5G ÎN MATERIE DE SECURITATE

Cornel VÎRBAN*

Abstract

The fifth generation (5G) of wireless technology represents a complete transformation of telecommunication networks. 5G will transform the digital landscape and serve as a catalyst for innovation, new markets, and economic growth. As tens of billions of devices are connected to the Internet through 5G, these connections will empower a vast array of enhanced critical infrastructure services.

It is intended to meet increasing data and communication requirements, including capacity for connected devices that will make up the Internet of Things (IoT), ultra-low latency required for critical near-real time communications, and faster speeds to support emerging technologies. 5G is expected to bring security improvements and a better user experience, but supply chain, deployment, and vulnerabilities may affect the security and resilience of 5G networks.

Keywords: 5G, Internet of Things, risk factors, vulnerabilities, challenges, cyber security, resilience.

Cea de-a cincea generație de telecomunicații, precum și introducerea rețelei 5G în România sunt două dintre subiectele actuale care generează dezbateri profunde, uneori dificil de abordat în contextul atacurilor desfășurate asupra rețelelor terestre de telefonie în mai multe țări europene și a petițiilor împotriva extinderii tehnologiei 5G la nivel global.

Noul standard de telecomunicații ne-ar putea schimba radical viața, ca atare subiectul este oarecum inevitabil. În cele ce urmează, ne propunem să analizăm, cu imparțialitate, **implicațiile** tehnologiei 5G și **impactul** pe care l-ar putea avea în planul securității rețelelor și a datelor vehiculate.

Complementar îmbunătățirii traficului de date, experții Thales Group se așteaptă ca tehnologia 5G să dezlănțuie un **masiv ecosistem IoT**, în care rețelele pot satisface nevoile de comunicare a miliarde de dispozitive conectate în *orașe inteligente*, prin dezvoltarea unor noi

niveluri de performanță a rețelei și compromisuri corecte între viteză, latență și cost¹.

Așa cum este definit în *Strategia 5G pentru România*, conceptul IoT reprezintă următoarea inovare economică și socială majoră, după conectivitate. Prin intermediul IoT, orice obiect fizic (termostat, cască de bicicletă etc.) sau virtual (reprezentarea unui obiect într-un sistem computerizat) poate fi conectat la alte obiecte și la Internet, creând o rețea între obiecte, cât și între oameni și obiecte. IoT poate combina lumile fizică și virtuală în ecosisteme inteligente, care percep mediul înconjurător, analizează și se adaptează pentru a ne face viața mai ușoară, mai sigură și mai prietenoasă².

Însă, înainte să decriptăm tehnologia 5G sau viitorul 5G în România, ar trebui să cunoaștem istoria acestor standarde atât de populare și în egală măsură importante.

 1946 este anul în care se lansează primul standard de telecomunicații din lume. Era folosit

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

pentru comunicații radio și este apreciat de specialiști ca fiind *tehnologia 0G*.

1979 se lansează prima generație de telecomunicații mobile care utilizează semnale radio analogice, ce urma să fie succedată de standardele de comunicații digitale. Pentru specialiști acesta este anul în care ia naștere *tehnologia 1G*.

1991 aduce a doua generație de rețea celulară la nivel global. Este primul standard bazat pe criptare digitală ce înființează serviciile de date pentru telefoanele mobile. Cu alte cuvinte, din 1991 avem acces la Internet pe telefonul mobil. Chiar dacă viteza maximă ajungea la 40 Kbps, vorbim însă de echivalentul *tehnologiei 2G*.

2001 este anul în care ia naștere a treia generație de telecomunicații wireless. Rata de conectivitate a telefoanelor mobile la Internet crește, iar viteza ajunge până la 21 Mbps. A fost nevoie de 10 ani, dar omenirea era stăpânită din acel an de *tehnologia 3G*. Pentru țara noastră, reprezenta o perioadă în care accesul la telefoanele mobile era încă destul de limitat.

2010 (sau în jurul acestui an) apare tehnologia 4G. Adică a patra și cea mai populară generație de standarde de comunicații. Viteza

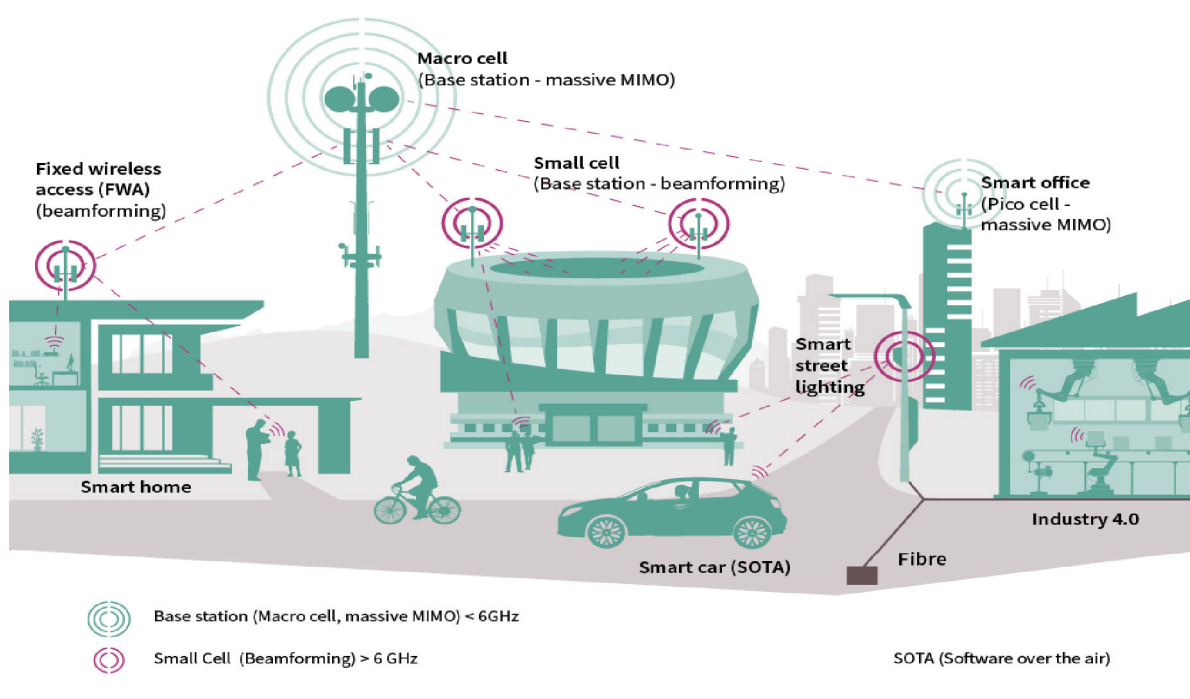
ajunge acum la 100 Mbps, ceea ce face ca telefoanele inteligente să „zboare” efectiv în mediul Internet. Standardul devine foarte popular și în România, pe piața noastră existând numeroase dispozitive și telefoane ce utilizează *tehnologia 4G*. Se estimează că, la nivel global, 4G susține circa 58% - 60% din totalul conexiunilor mobile existente³.

Dacă în prezent tehnologiile alternative, inclusiv îmbunătățirile aduse serviciilor 4G, sunt suficiente pentru deservirea pe termen mediu a cererii de IoT, *tehnologia 5G* aduce fiabilitate, latență redusă, scalabilitate, securitate și mobilitate, ingrediente care pot sprijini proliferarea pe scară largă a ecosistemelor IoT⁴.

A cincea generație, care va reuși să acopere tot ceea ce nu poate satisface tehnologia 4G, este extrem de limitată în prezent, doar unele locații dispunând de o rețea live, non-demo, bazată pe abonați. Unele estimări susțin că, până în anul 2023, rețeaua 5G va acoperi mai mult de 10% dintre conexiunile mobile la nivel global⁵.

Implementarea tehnologiei 5G în România a fost lansată în anul 2019 de principalii furnizori de servicii de telecomunicații mobile de pe piața

Smart and connected - the communication of tomorrow with 5G

Sursa: infineon.com

autohtonă prin punerea în funcțiune a primelor stații de emisie 5G în București, Cluj-Napoca și Iași. În prezent, rețeaua 5G este disponibilă atât jurul capitalei, în Otopeni și Voluntari, cât și în alte orașe importante precum Timișoara, Brașov sau Constanța, iar investițiile constante pentru dezvoltarea infrastructurii telecom plasează capitala României în topul orașelor europene din punct de vedere al conectivității^{6, 7, 8}.

Strategia 5G pentru România a făcut subiectul unei largi consultări publice și a înglobat propunerile și punctele de vedere ale industriei și experților, pentru un larg consens și cunoașterea etapelor care vor fi parcurse de România în procesul de dezvoltare a serviciilor de comunicații și aplicațiilor 5G. Documentul, adoptat prin Hotărâre de Guvern la 20.06.2019, identifică beneficiile majore pentru economie și societate în implementarea noii generații tehnologice mobile în materie de conectivitate, digitalizarea afacerilor, lansarea de noi tehnologii facilitate de 5G și securitate cibernetică. De asemenea, strategia identifică necesitățile investiționale pentru dezvoltarea acoperirii teritoriale cu rețele de comunicații și proiectează un plan de acțiune pentru acoperirea cu servicii 5G a tuturor centrelor urbane și a principalelor rute de transport terestru până în 2025. Adoptarea acestei strategii plasează România alături de alte state europene care au lansat strategii 5G, printre care Austria, Danemarca, Franța, Germania sau Italia⁹.

Scurtă analiză a tehnologiei 5G

Tehnologia 5G reprezintă o provocare în ceea ce privește conexiunea mobilă de acces la Internet deoarece oferă viteze de descărcare și încărcare a datelor mult mai rapide. Prin utilizarea amplă a spectrului radio, noua tehnologie va permite accesul mult mai multor dispozitive în același timp la Internetul mobil. „Orice am face acum cu smartphone-urile noastre, vom putea face mai repede și mai bine”, susține Ian FOGG, expert al OpenSignal, companie de analiză a datelor mobile¹⁰.

Cele mai rapide rețele mobile 4G actuale oferă în medie aproximativ 45 Mbps, deși industria încă speră să obțină 1 Gbps (gigabit pe secundă

= 1000 Mbps). Chipmaker Qualcomm, producător american în sectorul telecomunicații, consideră că 5G ar putea atinge viteze de navigare și descărcare de aproximativ 10 până la 20 de ori mai rapide.

Tehnologia 5G va duce conectivitatea wireless la un nivel de peste 100 de ori mai mare decât cea disponibilă astăzi. Este de așteptat ca standardele 5G wireless să poată interconecta oamenii, să controleze mașinile, precum și aproape toate dispozitivele și obiectele care permit un astfel de serviciu. Prin conectivitatea sa super-rapidă, această tehnologie va permite utilizarea dispozitivelor la valori suprarealiste, precum și utilizarea în sfera IoT având în vedere interacțiunile dintre dispozitive inteligente (unice), care sunt conectate (sau interconectate) prin actuala structură de Internet¹¹.

Implementarea standardului 5G se va realiza treptat, într-o perioadă mai mare de timp, și va trebui să satisfacă cerințele în creștere de date și comunicare, inclusiv capacitatea de conectare a zeci de miliarde de dispozitive ce vor alcătui *Internetul lucrurilor*, cât și viteze mai rapide pentru a sprijini tehnologiile emergente¹².

Lipsa semnalului și viteza scăzută a datelor în zonele rurale reprezintă o deficiență frecvent întâlnită în spațiul european. 5G nu va aborda în mod necesar această problemă, deoarece va funcționa pe benzi de frecvență înaltă, caracterizate prin capacități mare, ce acoperă însă distanțe mai scurte. 5G va fi în primul rând un serviciu urban pentru zonele dens populate. Benzile cu frecvență redusă (600-800 Mhz) sunt mult mai utile pe distanțe lungi, astfel încât operatorii de telefonie mobilă se vor concentra pe îmbunătățirea acoperirii 4G LTE, în paralel cu lansarea 5G¹³.

„În România, tehnologia 5G va fi disponibilă inițial pe arii restrânse și apoi, în funcție de contextul de piață, se va extinde la nivel național”, notează Cătălin Buliga, director de tehnologie în cadrul Vodafone România. În ceea ce privește ritmul și nivelul investițiilor în tehnologia 5G, acestea vor depinde, în primul rând, de costurile de licențiere a spectrului radio necesar pentru 5G, de viteza de adopție a tehnologiei, de gradul de monetizare a tehnologiei și de obligațiile impuse de regulator¹⁴.

Reprezintă tehnologia 5G un risc de securitate?

Agenția de securitate cibernetică și a infrastructurilor - CISA (USA) a lansat un *infografic* privind **factori de risc în rețele wireless 5G**¹⁵. Deși tehnologia 5G va aduce îmbunătățiri ale capacității și fiabilității, poate induce, de asemenea, **vulnerabilități** în asigurarea fluxului de date, implementării și securității rețelelor. Aceste vulnerabilități pot afecta în consecință securitatea rețelelor 5G, astfel:

- **Deficiență:** fluxul de date 5G este susceptibil pentru introducerea intenționată sau neglijentă a unor vulnerabilități, precum software și hardware rău intenționat, componente contrafăcute, procese de fabricație și proceduri de mentenanță deficitare;
  - **Impact:** hardware, software și servicii 5G furnizate de entități nesigure ar putea crește riscul compromiterii rețelei și afectării confidențialității, integrității și disponibilității datelor
- **Deficiență:** 5G va utiliza mai multe componente IT&C decât generațiile anterioare ale rețelelor wireless, iar crearea de către autoritățile locale și companiile civile a propriilor rețele 5G locale va genera creșterea ariilor de atac pentru actorii rău-intenționați;
  - **Impact:** comparativ cu generațiile anterioare, în pofida îmbunătățirii securității, rețelele 5G trebuie să fie implementate și configurate corect pentru o securitate eficace. Implementarea, configurarea sau managementul deficitar al echipamentelor și rețelelor 5G pot fi vulnerabile la perturbări și interacțiuni externe.
- **Deficiență:** Contrar dezvoltării standardelor care susțin interoperabilitatea, unele companii dezvoltă platforme proprii în concordanță cu tehnologiile de care dispun. Acest aspect limitează posibilitățile clienților de a utiliza și alte echipamente;
  - **Impact:** clienți care sunt „legați” de o tehnologie unică sau un singur furnizor de servicii pot fi

nevoiți să aleagă între continuarea parteneriatului cu un furnizor de neîncredere în detrimentul eliminării și înlocuirii echipamentelor existente, ambele situații fiind costisitoare și consumatoare de timp. De asemenea, lipsa de interoperabilitate poate îngreuna competitivitatea firmelor de încredere, limitând astfel investițiile acestora în cercetare și dezvoltare și, în final, dispariția lor de pe piață.

Directorul Europol, Catherine De Bolle, a susținut că, în urma introducerii tehnologiei 5G, agențiile europene din domeniul aplicării legii vor pierde capacitatea de a intercepta comunicațiile efectuate de infractori cu ajutorul dispozitivelor mobile. Directorul Europol a îndemnat liderii UE să ofere puteri sporite pentru combaterea infractorilor ce utilizează mijloace tehnologice, afirmând că statele membre nu au momentan la dispoziție tehnologia și reglementările necesare pentru a acoperi „golurile” ce vor apărea în momentul în care rețelele 4G vor deveni depășite¹⁶.

Totodată, un raport al Departamentului de securitate internă al CISA (USA), publicat la 31 iulie 2019, relevă că tehnologia 5G va prezenta **oportunități** și **provocări**, iar implementarea sa va genera **vulnerabilități** referitoare la fluxurile de date, securitatea rețelei, precum și pierderea concurenței sau a opțiunilor de încredere. Platformele și echipamentele personalizate ale tehnologiei 5G care nu respectă standardele de interoperabilitate pot fi dificil de modernizat, reparat sau înlocuit. Lipsa de interoperabilitate poate avea, de asemenea, impact negativ asupra pieței concurențiale, deoarece companiile ar putea fi eliminate pe fondul indisponibilității mediului competitiv¹⁷.

La 9 octombrie 2019, Comisia Europeană a publicat un raport privind evaluarea coordonată la nivelul UE a **riscurilor în materie de securitate cibernetică** aferente rețelelor de a cincea generație¹⁸. Această etapă importantă face parte din punerea în aplicare a *Recomandării Comisiei Europene (2019/534)*¹⁹, adoptată în martie 2019, pentru asigurarea unui nivel ridicat de securitate cibernetică a rețelelor 5G în întreaga UE.

De asemenea, Agenția Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică – ENISA a prezentat o imagine de ansamblu a **provocărilor** privind securitatea rețelelor 5G. Raportul, elaborat cu sprijinul unui grup de experți în telefonie mobilă și din sectorul de cercetare-dezvoltare, se referă printre altele la crearea unei arhitecturi 5G, identificarea activelor importante (diagrama activelor) sau evaluarea **amenințărilor** care afectează 5G (taxonomia amenințărilor). În evaluarea ENISA, „modificările tehnologice introduse de 5G vor crește suprafața totală de atac și numărul punctelor de acces potențiale pentru atacatori”²⁰.

Potrivit *Concluziilor privind importanța 5G pentru economia europeană și necesitatea atenuării riscurilor de securitate legate de 5G*, adoptate de Consiliul Uniunii Europene, la 3 decembrie 2019, „în timp ce standardizarea și certificarea ar putea să abordeze anumite provocări de securitate legate de rețelele 5G, sunt necesare măsuri suplimentare de securitate pentru a diminua eficient riscurile”²¹.

În 29.01.2020, Comisia Europeană a aprobat un „set comun de instrumente” ce include măsuri de atenuare, convenite de statele membre, pentru a răspunde riscurilor de securitate legate de introducerea tehnologiei 5G. Prin intermediul *setului de instrumente*, statele membre se angajează să avanseze împreună pe baza unei evaluări obiective a **riscurilor** identificate și a unor măsuri proporționale de atenuare²².

Totodată, ca o contribuție suplimentară la setul de instrumente, Agenția Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică a publicat o hartă specifică a amenințărilor la adresa tehnologiei 5G²³.

Concluzii

La nivel european, garantarea introducerii în siguranță a tehnologiei 5G este în mare măsură responsabilitatea actorilor de pe piață, securitatea națională este responsabilitatea statelor membre, iar, în ansamblu, securitatea rețelelor 5G are importanță strategică pentru întreaga piață unică și pentru suveranitatea tehnologică a UE. Este indispensabil ca punerea în aplicare a *setului de instrumente* agreeat la nivelul UE să se facă într-o strânsă coordonare, astfel încât companiile și cetățenii UE să poată beneficia pe deplin de noua tehnologie în condiții de securitate. În vreme ce deciziile privind măsurile de securitate specifice rămân responsabilitatea statelor membre, efortul colectiv cu privire la setul de instrumente demonstrează voința fermă de a formula un răspuns comun la provocările în materie de securitate pe care le ridică rețelele 5G.

În accepțiunea Comisiei Europene, rețelele 5G reprezintă „viitoarea coloană vertebrală” a economiilor și a societăților europene, din ce în ce mai digitalizate. Sunt vizate miliarde de obiecte și sisteme conectate, inclusiv în sectoare vitale, cum ar fi energia, transporturile, serviciile bancare și sănătatea, precum și sistemele de control industrial care transmit informații sensibile și sprijină sistemele de siguranță.

Datorită investiției de 1 miliard EUR, din care 300 de milioane EUR din fonduri UE, Europa este una dintre cele mai avansate regiuni din lume în ceea ce privește lansarea comercială a serviciilor 5G. Până la sfârșitul anului 2020, se preconizează că primele servicii 5G vor fi disponibile în 138 de orașe europene.

MĂSURI STRATEGICE

- Competențe de reglementare
- Furnizori terți
- Diversificarea furnizorilor
- Durabilitatea și diversitatea lanțului de aprovizionare și a lanțului valoric pentru rețelele 5G

MĂSURI TEHNICE

- Securitatea rețelelor — măsuri de bază
- Securitatea rețelelor — măsuri specifice rețelelor 5G
- Cerințe privind procesele și echipamentele furnizorilor
- Reziliență și continuitate

Amenințările la adresa securității cibernetice sunt în creștere și devin din ce în ce mai sofisticate. Având în vedere că numeroase servicii critice vor depinde de tehnologia 5G, **asigurarea securității rețelelor este de cea mai mare importanță strategică pentru întreaga UE**²⁴.

Pentru abordarea coordonată la nivelul UE menită să asigure securitatea rețelelor 5G, statele membre ar trebui să acorde atenție următoarelor aspecte:

- să consolideze **cerințele în materie de securitate** pentru **operatorii rețelelor de telefonie mobilă**;
- să evalueze profilul de risc al furnizorilor, să aplice **restricțiile relevante** pentru furnizorii considerați ca prezentând un risc ridicat, inclusiv prin excluderea unor active-cheie dacă este necesar;
- să se asigure că fiecare operator dispune de o **strategie adecvată multi-furnizor** pentru a **evita** sau a **limita** orice **dependență majoră** de un singur furnizor și să evite dependența de furnizori considerați ca prezentând un risc ridicat.

Complementar, Comisia Europeană împreună cu statele membre ar trebui să ia măsuri pentru:

- menținerea unui **lanț de aprovizionare 5G diversificat și durabil**, astfel încât să evite dependența pe termen lung, inclusiv prin: (1) utilizarea pe deplin a mijloacelor și a instrumentelor existente ale UE (examinarea investițiilor străine directe, instrumentele de apărare comercială, concurența); (2) consolidarea suplimentară a capacităților UE în ceea ce privește tehnologiile 5G și post-5G, prin utilizarea programelor și a finanțării relevante ale UE;
- facilitarea coordonării dintre statele membre în ceea ce privește **standardizarea** pentru a atinge obiective de securitate specifice și dezvoltarea unor **sisteme de certificare** la nivelul UE²⁵.

În timp ce tehnologia 5G pare a fi la începutul evoluției sale, este semnalat faptul că marile corporații din sectorul telecom au inițiat proiecte

pentru cercetarea și dezvoltarea generației a șasea, fiind estimat că standardul 6G ar putea deveni comercial până în anul 2030.

Recent, la cea de-a 11-a ediție a Forumului global pentru bandă largă mobilă - MBBF 2020 (12-13.11, Shanghai) a fost introdus conceptul 5.5G, apreciat ca „o evoluție a tehnologiei 5G”, care „va crea o nouă valoare pentru dezvoltarea socială și transformarea digitală” prin integrarea *inteligenței artificiale*²⁶. Totodată, pentru a testa performanța tehnologiei 6G în spațiu, R.P. Chineză a lansat cu succes (06.11, Taiyuan Satellite Launch Center) primul satelit experimental 6G²⁷.

În contextul în care România intenționează să aibă o strategie pentru digitalizare și creeze organisme necesare transformării digitale a societății românești [Autoritatea pentru Digitalizarea României, Consiliul Național pentru Transformare Digitală²⁸], este recomandat ca autoritățile române să țină cont de **riscurile asociate noului standard 5G** în vederea adoptării măsurilor tehnice și procedurale referitoare la infrastructuri informatice și de comunicații de interes național și condițiile implementării rețelelor 5G.

Bibliografie:

1. *Strategia 5G pentru România*, disponibilă pe portalul Ministerului Comunicațiilor și Societății Informațional, <https://www.comunicatii.gov.ro/wp-content/uploads/2019/09/Strategia-5G.pdf>, text accesat la data de 10.11.2020;
2. Cybersecurity and Infrastructure Security Agency – CISA (USA), *5G wireless networks. Market penetration and risk factors*, disponibilă la https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/pdm19028_5g_risk_characterizationcv14_05july2019_0.pdf;
3. CISA (USA), *Overview of risks introduced by 5G adoption in the United States*, disponibilă la https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/19_0731_cisa_5th-generation-mobile-networks-overview_0.pdf;
4. Comisia Europeană, *EU coordinated risk assessment of the cybersecurity of 5G networks*, disponibilă la https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=62132;

5. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, Recomandarea UE 2019/534 - *Securitatea cibernetică a rețelelor 5G*, disponibilă la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019H0534&from=EN>;
6. Comisia Europeană, *ENISA threat landscape for 5G Networks*, disponibilă la <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/enisa-publishes-threat-landscape-5g-networks>;
7. Consiliul Uniunii Europene, Concluzii 14517/19, *The significance of 5G to the European Economy and the need to mitigate security risks linked to 5G*, disponibilă la <https://www.consilium.europa.eu/media/41595/st14517-en19.pdf>;
8. Comisia Europeană, *Setul de instrumente al UE pentru securitatea rețelelor 5G*, disponibil la https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=64578;
9. Agenția Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică – ENISA, *5G - Măsurile luate de Comisie pentru atenuarea riscurilor de securitate*, disponibilă la https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-for-5g-networks/at_download/fullReport.

- ¹ Thales Group, *Prezentarea tehnologiei și a rețelelor 5G*, <https://www.thalesgroup.com/es/countries/americas/latin-america/dis/movil/inspiracion/5g>, text accesat la data de 10.11.2020.
- ² Definiție menționată în Anexa la *Strategia 5G pentru România*, p. 10, disponibilă pe portalul Ministerul Comunicațiilor și Societății Informațional, <https://www.comunicatii.gov.ro/wp-content/uploads/2019/09/Strategia-5G.pdf>, text accesat la data de 10.11.2020.
- ³ *Tehnologia 5G în România*, <https://blog.catmobile.ro/tehnologia-5g-romania>, accesat la 10.02.2020.
- ⁴ *Ibidem* 1.
- ⁵ “5G Availability Around the World”, <https://www.lifewire.com/5g-availability-world-4156244>, accesat la 12.11.2020.
- ⁶ „Prima rețea 5G în România”, <https://www.vodafone.ro/supernet5g/>, accesat la 13.11.2020.
- ⁷ „Tehnologia 5G mai aproape de tine”, <https://www.digiromania.ro/digi-mobil-5g-smart>, accesat la 13.11.2020.
- ⁸ *București devine primul oraș din România cu 100% acoperire 5G în rețeaua Orange*, <https://www.orange.ro/newsroom/comunicat/servicii-5/bucuresti-devine-primul-oraș-din-romania-cu-100-acoperire-5g-in-rețeaua-orange-1186>, accesat la 13.11.2020.
- ⁹ *Strategia 5G pentru România a fost aprobată în ședință de guvern*, <https://www.comunicatii.gov.ro/strategia-5g-pentru-romania-a-fost-aprobata-in-sedinta-de-guvern/>, accesat la 12.11.2020.
- ¹⁰ “What is 5G and what will it mean for you?”, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/business-44871448>, accesat la 10.02.2020.
- ¹¹ *Ibidem* 3.
- ¹² “What is 5G, and When Do I Get it?”, <https://www.wired.com/2017/02/what-is-5g-and-when-do-i-get-it/>, accesat la 10.02.2020.
- ¹³ *Ibidem* 3.
- ¹⁴ „Cum se pregătește Vodafone pentru noua revoluție industrială”, <https://www.businessmagazin.ro/actualitate/cum-se-pregateste-vodafone-pentru-noua-revolutie-industriala-18101822>, accesat la 11.02.2020.
- ¹⁵ [Cybersecurity and Infrastructure Security Agency - CISA], *5G wireless networks. market penetration and risk factors*, iulie 2019, https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/pdm19028_5g_risk_characterizationc_v14_05july2019_0.pdf, accesat la 12.11.2020.
- ¹⁶ *Poliția are nevoie de noi instrumente de interceptare ca urmare a dezvoltării tehnologiei 5G*, <https://www.mediafax.ro/externe/europol-politia-are-nevoie-de-noi-instrumente-de-interceptare-ca-urmare-a-dezvoltarii-tehnologiei-5g-18240839>, accesat la 11.02.2020.
- ¹⁷ *Overview of risks introduced by 5G adoption in the United States*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/19_0731_cisa_5th-generation-mobile-networks-overview_0.pdf, accesat la 10.02.2020.
- ¹⁸ [Comisia Europeană], *EU coordinated risk assessment of the cybersecurity of 5G networks*, https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=62132, accesat la 10.02.2020.
- ¹⁹ [Jurnalul Oficial al Uniunii Europene], Recomandarea UE 2019/534 - *Securitatea cibernetică a rețelelor 5G*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019H0534&from=EN>, accesat la 11.02.2020.
- ²⁰ *ENISA threat landscape for 5G Networks*, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/enisa-publishes-threat-landscape-5g-networks>, accesat la 11.02.2020.
- ²¹ [Consiliul Uniunii Europene], Concluzii 14517/19, *The significance of 5G to the European Economy and the need to mitigate security risks linked to 5G*, <https://www.consilium.europa.eu/media/41595/st14517-en19.pdf>, accesat la 11.02.2020.

- ²² [Comisia Europeană], *Rețele 5G sigure: Comisia aprobă setul de instrumente al UE și stabilește etapele următoare*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_123, accesat la 11.02.2020.
- ²³ [Comisia Europeană], *5G / Măsuri luate de Comisie pentru atenuarea riscurilor de securitate*, https://ec.europa.eu/romania/news/20200129_retele_5g_sigure_ro, accesat la 13.11.2020.
- ²⁴ *Ibidem* 18.
- ²⁵ [Comisia Europeană], *Cybersecurity of 5G networks, Setul de instrumente al UE pentru securitatea rețelelor 5G*, https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=64578, accesat la 13.11.2020.
- ²⁶ “Defining 5.5G for a better, intelligent world”, <https://www.globaltimes.cn/content/1206917.shtml>, accesat la 15.11.2020.
- ²⁷ *China Sends World's First 6G Test Satellite Into Orbit*, <https://www.yicaglobal.com/news/china-sends-world-first-6g-test-satellite-into-orbit>, accesat la 15.11.2020.
- ²⁸ Autoritatea pentru Digitalizarea României (ADR) funcționează ca structură cu personalitate juridică în cadrul aparatului de lucru al Guvernului și în coordonarea Prim-ministrului, având rolul de a realiza și coordona implementarea strategiilor și a politicilor publice în domeniul transformării digitale și societății informaționale. Consiliul Național pentru Transformare Digitală (CNTD) este o structură participativă stat-privat-mediul academic și consultativ pentru realizarea transformării digitale a României. Pentru desfășurarea activității, CNTD colaborează cu instituțiile publice și mediul academic, care pot fi invitate la lucrările grupurilor la inițiativa ADR, <https://www.adr.gov.ro>, accesat la 15.11.2020.

ARMATELE PRIVATE – COMPONENTA CINETICĂ A RĂZBOIULUI HIBRID

Marian ȘTEFAN*

Abstract

In the current geostrategic context, unconventional threats manifested in the form of hybrid conflicts bring into question the use of separate entities, called private military companies. The emergence and rapid development of private military companies (PMCs) and private security companies (PSCs) in the 1990s had the effect of reducing the strength of the armed forces after the Cold War and developing new types of conflicts that increased the demand for military force, expertise in asymmetric actions. The redefinition of military and security strategies and the restructuring of military forces at the level of Western states has led to the elimination and outsourcing of some sectors of action and services in this field of military activities. These have been complemented by various forms of specialized service provision by the entities created for this purpose, PMC and PSC. In conflict areas, theaters of operations and areas of government stability, such companies are an important component of the security sector. This article proposes an overview of the problems and challenges raised by PMC, presenting different typologies generated by the range of services and activities of private military entities. Some of the most controversial issues arising from the privatization of some military sectors concern, in particular, the implications of the use of PMCs in the battlefield, contractual ambiguities, ambiguous or poorly regulated legal status at state level, the impact of their activity on civil relations - military, accountability, transparency and human rights issues.

Keywords: private military companies, hybrid warfare, security, threats.

Companiile militare private – delimitări conceptuale

Companiile militare private (PMC) sunt companii sau organizații care oferă servicii specializate legate de război și conflicte, inclusiv operații de luptă, planificare strategică, colectare de informații, suport operațional și logistic, instruire, achiziții și întreținere¹. Acestea se disting prin următoarele caracteristici: structura organizațională - PMC-urile sunt firme, consorții, corporații transnaționale sau organizații multinaționale înregistrate ca structuri corporative; motivația - PMC-urile își oferă serviciile, în principal pentru profit material mai degrabă decât din motive securitar-politice.

Deși aceste organizații militare private au apărut pentru prima dată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, schimbările geopolitice și restructurarea forțelor armate ale multor țări după sfârșitul Războiului Rece au stimulat o creștere rapidă în industria militară privată. Astfel, s-a ajuns ca astăzi peste 150 de companii militare și de securitate private să își ofere serviciile în peste 50 de țări.

Încercările de a defini aceste companii trebuie să aibă în vedere forma corporativă a organizației private și intenția proprie a companiei de a genera profit, pentru a delimita serviciile oferite și desfășurate de protecția vreunei forme de guvernare, a interesului public și de activitățile

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

sale militare, de securitate și informații. În combinație cu criteriul obținerii profitului, aceasta oferă delimitarea necesară față de alte rețele (instituții de cercetare, grupuri de reflecție, grupuri de lobby) și introducerea unei posibile abordări a reglementării în vederea înființării și aprobării unei companii ca entitate legală. Un alt criteriu foarte important este delimitarea sferelor de activitate ale acestor companii și legiferarea activității acestora, pentru a se diferenția de activitățile mercenare interzise și rețelele teroriste ale actorilor neguvernamentali sau non-statali precum Al-Qaida, talibanii sau așa-numitele „armate de eliberare”.

Termeni precum mercenari și companii private de securitate (PSC) sunt adesea utilizați pentru a descrie și defini PMC. Până de curând, mercenar² definea termenul standard pentru actorii dintr-un conflict care sunt, în general, motivați exclusiv de câștiguri materiale personale. Termenul apare în unele tratate internaționale, deși acestea au fost criticate pentru lipsa de precizie, deoarece se concentrează pe motivația pentru acțiuni, care sunt dificil de identificat, mai degrabă decât acțiunile în sine. De exemplu, mulți contractori de securitate americani din Irak și Afganistan susțin că lucrează atât din patriotism, cât și pentru câștiguri financiare. Multe firme specializate în protejarea personalului și a proprietății, spre deosebire de angajarea în activități de luptă, preferă să se identifice ca PSC. Dar când protecția are un impact grav asupra rezultatului conflictului, este dificil să se facă distincția între rolurile de luptă și rolurile de protecție. Din cauza unei astfel de confuzii, acest articol se va concentra pe definirea companiilor structurate care oferă servicii legate de luptă. În cazul statelor, aceste companii sunt adesea folosite pentru a compensa lipsa capacității militare naționale. PMC oferă abilități de înaltă tehnologie în domenii în care forțele armate nu își mai permit să pregătească personal sau să creeze oportunități de carieră atractive. În alte cazuri, PMC-urile înlocuiesc capacitatea de luptă inexistentă. De exemplu, angajarea firmei israeliene Levdan i-a permis președintelui Congo-Brazzaville în 1994 să creeze o nouă forță care să înlocuiască unitățile

militare loiale fostului președinte. Alte guverne sau entități statale folosesc PMC-uri pentru a le ajuta să facă față unor situații în medii periculoase. Realitatea a dovedit însă că uneori PMC-urile prezintă potențiale utilități pentru ONU și alte organizații internaționale, deoarece angajarea și desfășurarea acestora este supusă unor controverse politice mai puține decât decizia de dislocare a trupelor naționale sub auspiciile restricțiilor și reglementărilor ONU. Schimbările și transformările la nivel geopolitic și geostrategic din ultimii ani relevă implicarea abuzivă a PMC-urilor în scopuri mai insidioase, precum răsturnarea guvernelor sau protecția unor activități ilegale.

În majoritatea țărilor în care operează PMC, legislația care le reglementează activitatea este deficitară, aspect care generează adeseori depășiri ale competențelor asumate sau declarate. Guvernele pot folosi PMC pentru a ocoli constrângerile impuse de mecanismele instituționale de supraveghere (de exemplu, limitele pentru trupele detașate în străinătate impuse de legislativ). Mai mult, în multe țări, PMC nu sunt obligate să dezvăluie amploarea activităților lor sau detaliile cheltuielilor lor. Angajații PMC nu sunt, în general, supuși disciplinei de serviciu sau instruiți pentru a efectua operațiuni în conformitate cu legile conflictelor armate. În plus, PMC-urile își pot dizolva cu ușurință operațiunile, ceea ce poate face personalul lor dificil de urmărit în caz de încălcare a legii.

Așadar, apare întrebarea legitimă: Cum se aplică legislația națională acestor PMC? Angajații PMC pot fi supuși dreptului penal intern și răspunderii civile în țara contractantă, în țara în care operează și în țara de cetățenie a angajatului. Cu toate acestea, absența normelor care reglementează în mod specific PMC este un obstacol în calea executării. Deocamdată nu există nicio lege-model care să poată fi folosită ca ghid de bună practică. În mod ideal, o astfel de lege ar trebui să specifice modalitățile prin care acțiunile PMC sunt supuse controlului executiv, supravegherii legislative și controlului judiciar. Aceasta ar trebui să includă reglementări care definesc ceea ce constituie un PMC, inclusiv o

listă exhaustivă a serviciilor care se încadrează ca fiind legate de luptă, inclusiv domenii precum subcontractarea, auditul financiar și achizițiile publice, cerințe corporative standard cum ar fi înregistrarea afacerii, calificările personalului și evidența activității angajaților, precum și specificații cu privire la agenția sau autoritatea guvernamentală responsabilă cu supravegherea PMC-urilor (de exemplu, departamentul de apărare, serviciul vamal sau poate un organism special de monitorizare a serviciilor private de securitate).

O serie de tratate și principii ale dreptului cutumiar se aplică PMC, deși în practică există puține cazuri de utilizare a acestora:

- Drepturile omului: tratatele internaționale privind drepturile omului prevăd petiții individuale și sisteme de raportare la care statele se pot referi atunci când iau măsuri pentru a-și proteja cetățenii împotriva încălcărilor drepturilor omului de către PMC-uri locale sau străine.
- Dreptul penal: Curtea Penală Internațională (CPI) are jurisdicție internațională pentru o serie de infracțiuni, deși acest lucru se aplică numai persoanelor fizice, nu companiilor care le angajează. Jurisdicția sa se limitează, de asemenea, la infracțiunile menționate de statele părți și la infracțiunile din jurisdicția statelor părți. De exemplu, dacă un stat parte a refuzat să investigheze un angajat al unui PMC suspectat de crime de război înregistrat în jurisdicția sa, CPI ar putea iniția propria sa anchetă.
- Responsabilitatea statului: dreptul cutumiar internațional, astfel cum este codificat în articolele Comisiei de drept internațional privind responsabilitatea statului (2001), specifică faptul că statele sunt responsabile pentru activitățile actorilor non-statali care lucrează în numele statului. Prin urmare, un stat care utilizează un PMC este răspunzător pentru comportamentul său. Cu toate acestea, responsabilitatea statului se extinde doar asupra altor state, nu și asupra persoanelor.
- Dreptul umanitar internațional³: oferă reguli clare cu privire la statutul de luptă al angajaților individuali ai PMC, deși numai în cazurile de conflict internațional și civil. La fel ca soldații oficiali, angajații beneficiază de statutul de prizonier de război dacă se încadrează în definiția civililor care însoțesc forțele armate. Dacă se încadrează numai în definiția civililor care iau parte la ostilități sau a mercenarilor, aceștia pot fi urmăriți de statul „inamic” și nu se bucură de protecția civililor normali. Utilizarea, finanțarea și instruirea societăților comerciale impune ca statele părți să aibă obligația de a adopta dispozițiile convenției în legislația națională pentru ca acestea să intre în vigoare⁴. Cu toate acestea, definiția statutului de mercenar este obscură și puține state au ratificat-o.

Modul de funcționare a companiilor militare private

În esență, PMC sunt furnizori de servicii profesionale legate de război, reprezentând organisme corporative specializate în vânzarea de abilități militare. PMC reflectă evoluția actorilor privați în război și a comerțului cu forțe combatante, această nouă industrie fiind diferită de tipul clasic de mercenari⁵. Globalizarea piețelor internaționale a fost esențială în facilitarea restructurării activităților mercenare și a făcut posibil ca PMC-urile să constituie grupuri corporative mari care operează în multe state. Actuala tendință de scădere a birocrăției și circulația din ce în ce mai fluidă a mărfurilor, persoanelor și serviciilor peste granițe, în comparație cu perioada Războiului Rece, permit operațiuni mai rapide și mai flexibile. PMC beneficiază, de asemenea, de condiții contemporane care oferă tipul de organizație cel mai potrivit pentru acest scop și le permit să profite de paradisurile fiscale, stimulentele pentru investiții străine, precum și de reglementarea facilă a asocierilor în participație, licențierea și francizarea.

PMC-urile sunt organizate ierarhic în întreprinderi încorporate și înregistrate care tranzacționează și concurează deschis pe piața

internațională, se leagă de participării financiare externe, recrutează mai eficient decât predecesorii lor și oferă o gamă mai largă de servicii militare pentru o varietate și un număr mai mare de clienți. Corporatizarea nu numai că distinge PMC-urile de mercenari și alte întreprinderi militare private din trecut, dar oferă avantaje clare în ceea ce privește eficiența acestora⁶. La fel ca alte corporații, PMC-urile moderne funcționează ca marile companii care se concentrează pe avantajele lor relative în furnizarea de servicii militare. Acestea vizează nișe de piață, oferind pachete de servicii care acoperă o mare varietate de seturi de abilități militare. Ca unități de afaceri, ele sunt adesea legate prin aranjamente financiare complexe de alte firme din interior, precum și dincolo de propria industrie. Multe PMC sunt filiale ale unor corporații mai mari listate la bursele publice de valori. În special, pentru unele dintre corporațiile multinaționale cu orientare militară din SUA, Marea Britanie și Canada, adăugarea de servicii militare la lista lor de oferte le poate ajuta să își mențină profitabilitatea în perioadele de lipsă de contracte publice. Iar pentru acele multinaționale angajate în sectoarele miniere și de extracție a energiei, legăturile cu companiile militare și de securitate private oferă un mijloc binevenit pentru gestionarea riscurilor lor politice în zone periculoase și situații instabile în străinătate.

PMC-urile și PSC-urile funcționează, în general, din baze de date stabilite care acoperă grupul disponibil de angajați. Ei selectează potențialii angajați pentru seturi de competențe deosebite și își adaptează personalul în funcție de nevoile specifice ale misiunii. În plus față de creșterea eficienței, producția rezultată este de obicei mai eficientă⁷ decât cea livrată de mercenari. În timp ce unitățile mercenare funcționează ca o colecție de persoane, personalul din cadrul PMC este organizat în cadrul structurilor definite ale unei entități corporative. Acestea sunt grupate în mod special, astfel încât să funcționeze cu o doctrină stabilită și o coeziune mai mare de activitate și disciplină. În loc să se bazeze pe structurile ad-hoc de piață neagră și sistemele de plată utilizate cu mercenari, PMC funcționează ca întreprinderi orientate spre profit, care caută cel

mai mare ofertant. Aceasta înseamnă că utilizează finanțări corporative complexe - de la vânzarea de acțiuni până la comerțul intra-firmă - și se pot angaja într-o mare varietate de tranzacții și contracte. În comparație, mercenarii tind să ceară plata în numerar și nu pot fi invocați pe termen scurt. Astfel, pentru PMC contează mai puțin oamenii decât structura corporativă în care se află. Unii angajați ai PMC au fost mercenari la un moment dat sau altul, dar procesele din jurul angajării lor, relațiile lor cu clienții și impactul lor asupra conflictelor sunt considerate a fi foarte diferite⁸. Spre deosebire de mercenari, PMC concurează pe piața globală deschisă și sunt în general considerate persoane juridice care sunt legate contractual de clienții lor. În unele cazuri, acestea sunt, cel puțin nominal, legate de statele lor de origine prin legi care necesită înregistrarea, raportarea periodică și acordarea de licențe pentru contractele din străinătate.

În concluzie, PMC-urile oferă o gamă mult mai largă de servicii pentru o varietate mai mare de clienți decât mercenarii⁹. Unele dintre aceste companii specializate acoperă întreg spectrul de servicii, de la consultanță, instruire, întreținere și logistică, sprijin operațional și de luptă directă, până la reconstrucție post-conflict. În plus, acestea pot lucra simultan pentru mai mulți clienți în mai multe piețe și teatre, ceea ce mercenarii nu pot face.

Pentru orice sistem de guvernare democratic, companiile militare private reprezintă o preocupare majoră din perspectiva reglementării activităților acestora¹⁰. Astfel de companii lucrează, în general, pentru guverne, oferind servicii militare care au un impact semnificativ asupra situațiilor strategice. Această categorie este apoi împărțită în două subcategorii: PMC-uri active, care sunt capabile să angajeze forțe și mijloace tehnice în luptă, și PMC-uri pasive, care se concentrează pe probleme de instruire și aspecte organizaționale.

Implicarea companiilor militare private ruse în acțiuni specifice conflictelor de tip hibrid

Pe măsură ce Statele Unite ale Americii își retrag forțele militare din teatre de operații sau zone de conflict din Africa, Orientul Mijlociu și

Asia de Sud, Rusia își extinde influența în aceste zone, încercând în acest fel să reocupe un loc în ecuația geostrategică a intereselor de putere. Interesant de observat este aspectul referitor la forțele pe care Moscova le desfășoară în zonele de interes: forțele de operații speciale, unitățile de informații și companiile militare private (PMC), precum Grupul Wagner. În linii mari, strategia Rusiei este simplă: subminarea puterii SUA și a forțelor de coaliție și creșterea influenței Moscovei folosind forțe de profil scăzut, negabile, cum ar fi PMC, care pot derula întreg efortul logistic și combatant, de la asigurarea securității liderilor străini, la instruire, consiliere și asistență a forțelor de securitate partenere.

Utilizarea de către Moscova a PMC a devenit un modus operandi în ultimii ani, reflectând lecțiile învățate din experiențele anterioare, o mentalitate expansionistă în creștere și o dorință de câștiguri economice, geopolitice și militare. Ucraina a servit drept unul dintre primele terenuri de probă pentru PMC, începând din 2014. Federația Rusă a rafinat modalitatea de utilizare a acestor companii militare private, deoarece acești luptători privați au avut experiența lucrului cu forțele locale din țări precum Siria și Libia. De-a lungul timpului, Moscova a extins utilizarea PMC-urilor în Africa sub-sahariană, America Latină și alte regiuni - inclusiv țări precum Sudan, Republica Centrafricană, Mozambic, Madagascar și Venezuela și recent în conflictul din zona Nagorno-Karabakh dintre Azerbaidjan și Armenia. PMC îndeplinesc acum diferite roluri pentru a sprijini extinderea intereselor geopolitice, militare și economice ale Rusiei.

Cu operațiuni suspectate sau dovedite în 30 de țări de pe 4 continente și un model operațional din ce în ce mai rafinat și adaptabil, PMC-urile joacă un rol semnificativ în abordarea strategică rusă în actualul mediu operațional.

Perioada dintre 2014 și 2018 a atras atenția internațională asupra unui fenomen relativ nou, apariția în zone de conflict sau post-conflict a companiilor militare private rusești. Acestea sunt organizații inexistente¹¹, interzise legal de Codul penal rus, regăsindu-se însă *de facto* în zona unui sector în dezvoltare rapidă, la intersecția între

afaceri, securitate și armată. PMC-urile rusești au apărut cu câțiva ani înainte ca lumea să ia notă: în perioada dintre 2011 (izbucnirea războaielor civile din Siria și Libia) și 2014 (invazia rusă în Ucraina). Cea mai cunoscută entitate de acest fel, prezintă astăzi în conjunctura tuturor conflictelor în care Federația Rusă este implicată, este Grupul Wagner.

Revenirea F.Ruse pe scena globală ca o putere majoră se bazează pe o serie de instrumente (diplomatice, informaționale, de securitate și economice) utilizate pentru a ajuta Kremlinul să redevină un actor important. Unul dintre cele mai noi instrumente din această paletă descrisă este Grupul Wagner, „o bandă umbroasă de mercenari loiali Kremlinului și controlată de Evgheni Prigojin, membru al camarilei președintelui Vladimir Putin”¹². Mass-media rusă și occidentală au urmărit amprenta extinsă a grupului în operațiuni derulate în Ucraina, Siria, Sudan, Republica Centrafricană, Libia și Venezuela. În ciuda atenției semnificative a diferitelor structuri de informații, înțelegerea occidentală a rolului și capacității lui Wagner este încă incompletă. Acest lucru se datorează parțial campaniilor de dezinformare ale Moscovei și eforturilor de a nega responsabilitatea și natura operațiunilor acestui grup. La această stare de incertitudine se adaugă percepția indusă de Moscova, conform căreia Wagner este o companie militară privată (PMC) care nu diferă de companiile occidentale precum Academi (fosta Blackwater) și DynCorp International. O analiză detaliată a grupului, inclusiv originile sale, legăturile cu regimul Putin, factorii politici și economici și capacitățile de acțiune este esențială pentru factorii de decizie occidentali pentru a evalua mai bine amenințarea pe care o prezintă Wagner și a adopta o serie de măsuri adecvate de răspuns la acțiunile acestora.

Pe baza experienței occidentale, sursele rusești indică patru tipuri principale de PMC¹³:

- Companiile furnizoare de servicii militare (*kompanii voyennykh uslug*) - care oferă clienților lor sprijin tactic pe timpul operațiunilor militare (inclusiv participarea directă la ostilități)¹⁴;

- Companiile de consultanță militară (*konsaltingovyie kompanii*) - care oferă consultanță clienților cu privire la probleme legate de planificarea strategică și reforma forțelor militare, ajutând direct la instruirea personalului militar, precum și îndrumări pentru lucrul cu noi tipuri de armament;
- Companii de asistență militară (*logisticheskiye kompanii*) - care oferă funcții auxiliare (inclusiv servicii în sfere IT și militare);
- Companiile private de securitate (*chastnyye okhrannyye kompanii*) - care se ocupă cu gestionarea crizelor, evaluarea riscurilor, consultanță în materie de securitate și instruirea autorităților locale cu responsabilități legale în domeniul securității.

Aspectul unanim exprimat de către majoritatea absolută a experților ruși este că astfel de întreprinderi sunt extrem de profitabile și, mai important, se bucură de un statut juridic clar în Occident. În schimb, PMC-urile rusești și contractorii militari privați nu există oficial. Înregistrarea și/sau organizarea unui PMC este interpretată de legislația rusă ca angajarea într-o activitate „mercenară” ilicită (*naemnichestvo*), așa cum se stipulează în articolul 359¹⁵ din Codul penal al Federației Ruse. În ciuda mai multor runde de dezbateri intense, până în prezent legalizarea PMC-urilor din Rusia încă nu a avut loc. Ultimul demers în acest sens s-a finalizat cu o încercare nereușită în data de 27 martie 2018 în Duma de stat, când toate ministerele cheie, inclusiv serviciile de securitate (*siloviki*), au respins în unanimitate ideea, în ciuda entuziasmului exprimat anterior de figuri importante, precum ministrul de externe, Serghei Lavrov, fostul vicepremier pentru apărare și industria spațială, Dmitry Rogozin, membri proeminenți ai fracțiunii siloviki (cum ar fi generalul colonel Vladimir Shamanov) și chiar președintele Vladimir Putin însuși, care au argumentat în favoarea legalizării PMC. În ciuda prezentării potențialei rentabilități a legiferării activităților desfășurate de PMC, inițiativa a suferit o înfrângere solidă după ce a fost respinsă

în unanimitate de Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Externe, Garda Națională Rusă (Rosgvardia), Serviciul Federal de Securitate (FSB), Serviciul de Informații Externe (SVR) și Serviciul Federal de Protecție al Federației Ruse (FSO).

În scopul clarificării aspectelor legale cu privire la organizarea și funcționarea PMC, președintele Putin a semnat un decret prin care a clasificat la nivel secret de stat toate informațiile despre cei care „cooperează cu serviciile de informații externe ale Federației Ruse și nu sunt angajați ai acestor servicii”¹⁶. În acest fel, orice încercare de a detalia, chiar și jurnalistic, aspecte legate de companiile militare private ruse poate avea urmări penale.

Creat în 2014, grupul Wagner este o companie militară privată rusă care menține legături strânse cu Kremlinul și care a fost activă într-o serie de zone de conflict, din Ucraina până în Libia și nu numai. Percepția generală cu privire la PMC Wagner, văzută ca o armată privată a miliardarului rus Evgheni Prigojin, legat de Kremlin (cunoscut ca „bucătarul-șef al lui Putin”), a câștigat multă popularitate, mai ales în lumina unui acord energetic din mai 2017, care i-a acordat lui Prigojin un procent de 25% din activitatea de extracție a petrolului și a gazelor naturale din Siria. Această evaluare este susținută și de argumentul potrivit căruia Wagner a participat la preluarea și la protejarea ulterioară a câmpurilor de petrol și gaze din Siria. Cu toate acestea, acest argument ridică problema cu privire la modul în care unui magnat (apropiat de Putin, dar în niciun caz cel mai influent) i s-ar permite să joace singur un rol atât de important în conflictul sirian.

În timp, grupul Wagner și-a diversificat modalitățile și sursele de finanțare astfel încât acestea să îi permită să evite sancțiunile americane, în timp ce activitățile sale de mercenariat ajută Rusia să își atingă obiectivele de securitate națională. Activitățile unor companii militare private, precum Grupul Wagner, împreună cu utilizarea operațiunilor de dezinformare, fac parte din strategia Rusiei de a se implica în operațiuni în „zona gri” a conflictelor de tip hibrid.

Grupul Wagner nu este singura unealtă a influentului Evgheni Prigojin creată pentru a atinge obiectivele de securitate națională ale Rusiei. Prigojin a fost pus sub acuzare de Departamentul de Justiție al SUA pentru rolul său în coordonarea unei fabrici de troll, denumită Agenția de Cercetare a Internetului din Federația Rusă (IRA), implicată în acțiuni de influențare a alegerilor din SUA din 2016. Mercenarii asociați cu PMC Wagner au gravitat în mai multe țări, în așa-zisa luptă cu grupările teroriste, influențând și sprijinind structuri slabe de guvernare în Ucraina, Libia, Sudan, Republica Centrafricană, Zimbabwe și Venezuela. Beneficiind de legăturile strânse ale lui Prigojin cu Kremlinul, grupul a primit și surse de finanțare străine. De exemplu, pentru munca sa în Republica Centrafricană, Wagner a fost parțial plătit în aur și diamante. Această modalitate de plată este ideală pentru o organizație interesată să-și ascundă finanțele, pietrele prețioase și aurul fiind deosebit de volatile în sistemului financiar formal. În mod similar, Grupul Wagner a fost plătit în resurse naturale, în special petrol și gaze, pentru activitatea sa din Siria. În Libia, grupul Wagner a contribuit la îndeplinirea intereselor geopolitice și economice ale Federației Ruse, influențând rezultatul războiului civil prin antrenarea unor mercenari în sprijinul Armatei Naționale fidele lui Khalifa Haftar, miza fiind accesul companiilor rusești la rezervele de energie.

Anexarea Crimeii de către Rusia (martie 2014) a exemplificat o operație militară de tip hibrid într-un registru strategico-militar total nou față de experiențele trecute ale Moscovei, al cărei rezultat informațional-propagandistic a fost planificat minuțios cu multe luni înaintea acțiunilor cinetice derulate.

Succesul operațiunii ruse din Crimeea s-a bazat pe o combinație de factori interdependenți¹⁷, exploatând avantajul informațiilor obținute și vulnerabilitățile interne identificate la nivelul armatei ucrainene și a organismelor politico-administrative. În primul rând, au fost exploatate gafele strategice comise de armata ucraineană și serviciile de informații, care nu au calculat amploarea forțelor și mijloacelor

dislocate de Rusia pentru ocuparea peninsulei. Al doilea factor crucial, ce a precedat manevrele militare, s-a bazat pe folosirea în mod conjugat a tehnicilor de înșelătorie doctrinară (numită *maskirovka*). Al treilea factor, fiind cel decisiv, s-a bazat pe decizia Moscovei de a utiliza în luptă atât forțele militare regulate, cât și cele neregulate într-o manieră integrată, modalitate de executare a surprinderii strategice deja exersată cu succes în alte zone de conflict. Etapele pregătitoare ale operațiunii de anexare a peninsulei au fost realizate cu ajutorul unor instrumente de putere bine alese de către ruși, în principal utilizarea extinsă a capacităților informaționale strategice, care au presupus tehnici de dezinformare și influență atât în mediul online, cât și offline. Rolurile cheie din faza a doua a operațiunii de anexare din Crimeea au fost asumate de următorii actori:

- „*Little Green Men*”, grup cunoscut și sub numele de „Oameni politicoși” (bazat pe o descriere timpurie a acestora de către președintele Putin), infamii mascați, dar fără însemne militare de recunoaștere, erau (în principal, dacă nu toți) membrii forțelor de operații speciale ruse care au îndeplinit sarcini operative majore, inclusiv blocarea/dezactivarea forțelor armate ucrainene staționate local, controlul asupra obiectivelor cheie (inclusiv clădirea Consiliului de Miniștri al Republicii Autonome Crimeea) și locațiile în care au fost poziționate forțele ucrainene. O particularitate distinctivă a operațiunilor efectuate de aceste forțe de operații speciale a fost utilizarea eficientă a tehnicilor de război radioelectronic (EW), inclusiv dezactivarea comunicațiilor radio și telefonie mobilă. Aceste tactici abile de EW au paralizat aproape complet comunicarea între forțele ucrainene prezente în Crimeea.
- *Antreprenori militari privați*, Serviciul de Securitate al Ucrainei (SBU) a declarat că „PMC Wagner a fost responsabilă pentru anexarea Crimeii” și a afirmat că „așa-numitul grup de „oameni politicoși”, fără

niciun fel de însemn, erau de fapt membri ai Grupului Wagner”. Aceste informații contradictorii nu pot fi nici coroborate, nici respinse, deși trebuie subliniat faptul că Grupul Wagner, organizat ca o companie operativă efectivă, nu s-a format cel mai probabil până la începutul verii lui 2014, la distanță de câteva săptămâni sau luni după operațiunea de anexare din Crimeea, aspect care concluzionează ideea potrivit căreia PMC Wagner s-a format pe timpul utilizării în operațiunile militare a elementelor descentralizate, ca o nevoie de coagulare și conducere unitară a acestor elemente.

- *Cazacii*, în principal din vecinătatea Krasnodar Krai, al căror număr a oscilat între 2.000 și 5.000 de persoane, au jucat „unul dintre cele mai importante roluri în etapa preliminară a reunificării Crimeii cu Rusia”¹⁸. Apariția acestei entități în conjunctura conflictului ridică două aspecte importante cu privire la rolul acestora. În primul rând, rolul cazacilor a fost unul de sprijin, centrat de blocarea frontierelor administrative ale Peninsulei Crimeea, întrerupând astfel accesul pe căile de comunicație pe uscat, dinspre nord. Al doilea aspect se referă la recrutarea acestora și la principiul organizațional al cazacilor. În ciuda abordării exprimate de organismele ruse de stat cu privire la statutul forțelor paramilitare ale cazacilor din Crimeea, prezentați ca voluntari, organizarea și sponsorizarea acestora a venit din partea guvernului rus¹⁹.

- *Alte forțe neregulate*. Prezența în Crimeea a altor grupuri neregulate a adăugat imaginii de ansamblu a acțiunilor militare aparente de „spontaneitate” și „sprijin al publicului larg”. Aceste alte forțe au inclus:

- **Banda de motocicliști Night Wolves**, a cărei principală responsabilitate a constat în blocarea și menținerea controlului asupra clădirilor administrative din Simferopol și Kerch.
- **Forțele speciale Berkut**. Potrivit guvernatorului de atunci al regiunii

Lugansk, Hennadiy Moskal, începând din 27 februarie 2014, autostrăzile și drumurile care leagă Crimeea de continentul ucrainean au fost blocate de unitățile ucrainene de poliție Berkut, care au fost declarate public unități dezertoare după ce au fost scoase în afara legii de către guvernul ucrainean provizoriu. Potrivit lui Moskal, activitățile acestor forțe au condus la „blocarea completă a Crimeei și separarea rutieră a Ucrainei”.

- **„Eroi cu bâte de baseball”**. Deși au fost descrise de către mijloacele de informare rusești ca „protestatari obișnuiți”, echipe de „autoapărare” sau membri ai „*Druzhinei* Populare Voluntare” aceste bande ușor armate erau, de fapt, grupuri bine organizate de bărbați de vârstă mijlocie, mulți dintre aceștia fiind veterani ai războiului sovietic din Afganistan (recrutați prin diferite organizații veterane) și sportivi (luptători MMA).
- **„Războinici cibernetici”**. Primele echipe de așa-numiți hacktiviști și troli online, însărcinați în special cu asigurarea laturii „informaționale” a operațiunii, au fost create în orașele Harkov și Sevastopol sub numele de *Agencia de știri Kharkov* (NAH). Obiectivul principal al agenției a fost promovarea ideii „Ucraina ca stat neo-nazist”. Mai târziu, membrii NAH s-au concentrat pe diseminarea abordărilor despre Operațiunea antiteroristă ca „fiind răzbunarea forțelor naziste împotriva părții rusofone a Ucrainei”. Poate că cel mai interesant detaliu despre acest grup este legătura dintre NAH și Agenția de Cercetare a Internetului (așa-numita fabrică de troli din Sankt Petersburg), deținută de Evgheni Prigojin.

Această metodă de provocare și exploatare a nemulțumirii publice și canalizarea ei într-o confruntare (testată pentru prima dată în Crimeea) a fost folosită ulterior de Rusia ca șablon, în scopul destabilizării regiunii Donbas.

Cu toate acestea, se constată o diferență crucială dintre operațiunea „de succes” din Crimeea și momentele de impas operativ din Donetsk și Lugansk din Ucraina, generate de încercarea de a înlocui acțiunile forțelor de operații speciale cu contractori militari privați. Capitolul Donbas a oferit Rusiei o oportunitate unică de a testa capacitățile ofensive și contraofensive ale forțelor sale neregulate împotriva unui adversar relativ slab și de a elimina greșelile experimentului anterior nereușit (Slavonic Corps Limited²⁰), care nu putea concura comercial împotriva omologilor PMC occidentali. În aceeași măsură, războiul din estul Ucrainei a devenit parte integrantă a procesului de „selecție naturală” care a permis testarea eficacității armatelor private rusești care vor forma ulterior „nucleul” forțelor militare expediate în misiuni în zone de conflict mai profitabile din punct de vedere economic, cum ar fi în Siria²¹.

Printre PMC-urile rusești care operează în zona de conflict Donbas, rolurile principale au fost jucate de Wagner Group, PMC MAR și ENOT Corps.

Conform datelor publicate de Serviciul de Securitate al Ucrainei (SBU)²², Grupul Wagner a fost trimis în regiunea Lugansk cu scopul de a agita și a destabiliza și mai mult situația din regiune, precum și pentru a „ajuta lucrurile să alunece de la confruntarea politică la o fază de violență directă și ostilități”. Principalele misiuni efectuate de Wagner în Ucraina între 2014 și 2015 au fost o combinație de operațiuni de diversiune-sabotaj, elemente ale războiului partizan și atacuri frontale/contraatacuri care, printre altele, a inclus următoarele operațiuni²³:

- Luptele de la Aeroportul Lugansk (8 aprilie - 1 septembrie 2014), unde au participat aproximativ 72 de membri ai grupului (15 au fost uciși).
- Doborârea avionului ucrainean Il-76 (Regiunea Lugansk, 14 iunie 2014), provocând 49 de victime din rândul parașutiștilor militari ucraineni.
- Ciocniri violente lângă satul Sandzharivka și bătălia de la Debaltseve (14 ianuarie - 20 februarie 2015), unde 205 membri ai grupului Wagner au participat la ostilități (21 ar fi fost uciși)²⁴.

Concluzii

Utilizarea intensă a companiilor militare și de securitate private occidentale în campaniile militare și teatrele de operații din Irak și Afganistan a evidențiat multe dintre îngrijorările cu privire la utilizarea acestor entități și a generat apariția unor astfel de companii mai mult sau mai puțin recunoscute, asumate și finanțate de către state cu ambiții de reafirmare la nivel geopolitic. Cu toate că prezența acestor companii militare private este din ce în ce mai necesară pentru intervenții internaționale care acoperă întreg spectrul de acțiuni, de la război până la operațiuni de ajutor umanitar și de sprijin al păcii, reconstrucție post-conflict și asistență la reforma sectorului de securitate, externalizarea funcțiilor de securitate reprezintă provocări semnificative pentru transparență, supraveghere și responsabilitate. Gama largă de servicii oferite de PMC și PSC și dependența tot mai mare de utilizarea acestora de către anumite guverne și entități statale, organizații internaționale și regionale și actorii privați, sugerează ideea potrivit căreia privatizarea securității este o tendință pe termen lung, cu consecințe profunde asupra monopolului statelor în activitățile de război și pace și, mai larg, pentru relațiile internaționale de securitate.

Bibliografie:

1. Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 12 August 1949, 8 June 1977 relating to the protection of victims of international armed conflicts reprinted in International Legal Materials, Vol. 16, 1391, 1977, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201125/volume-1125-I-17512-English.pdf>.
2. Convenția de la Haga (V), <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html>.
3. International Committee of the Red Cross (ICRC) to expand contacts with private military and security companies. 21 May 2004. www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/iwplList132/D30DA71686EC2656C1256E9B004
4. Geneva Convention (III) Relative to the Treatment of Prisoners of War, August 12, 1949. www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva03.htm.

5. Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, August 12, 1949. www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva07.htm.
6. International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, New York, 4 December 1989, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-6&chapter=18&clang=_en.
7. United Nations Economic and Social Council. The Right of Peoples to Self-Determination and its Application to Peoples under Colonial or Alien Domination or Foreign Occupation. E/CN.4/1995/29, 21 December 1994.
8. United Nations General Assembly. Use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination. United Nations General Assembly Report A/54/326, 7 September 1999.
9. United Nations General Assembly Economic and Social Council. Strengthening the coordination of emergency humanitarian assistance of the United Nations. Report of the Secretary General. A/59/93-E/2004/74, 11 June 2004.
10. ADAMS, Thomas K. "The New Mercenaries and the Privatization of Conflict", *Parameters*, Vol. 29, No 2, Summer 1999.
11. ADDISON, T.H.(Tim) "Contractors on the Battlefield – Have We Done Our Homework?" Paper, Canadian Forces College, AMSC 4, 2001, pp. 22-23.
12. BRYJKA Filip, *Russian "Contractors" In the Service of the Kremlin*. Special Reports, 14 august 2019, Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org/russian-contractors-in-the-service-of-the-kremlin/>.
13. CHIFU, Iulian, „Eșecul armatelor private ruse, trimise să-l sprijine pe Bashar al Assad”, *Evenimentul Zilei*, 5 februarie, 2015.
14. CHIFU, Iulian, „Refacerea Occidentului împotriva coaliției sino-ruse: reasezările globale pe frontul democrație-autoritarism”, *Adevărul*, https://adevarul.ro/international/in-lume/refacerea-occidentului-coalitiei-sino-ruse-reasezarile-globale-frontul-democratie-autoritarism-1_5bc98cfedf52022f75a7848c/index.html.
15. CHIFU, Iulian, Simons Greg, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Editura Routledge, London and New York, 2017.
16. CHIFU Iulian, FRUNZETI Teodor, *De la mercenari la private defence. Cazul companiilor militare private ruse*, *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, martie 2020.
17. HOUSEN, Roger T., *The Privatization of Warfare. Back to the Future*. Washington D.C., Fort McNair, National Defense University, National War College, 2002.
18. SINGER, Peter W., *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca and London, Cornell University Press, 2003.
19. VARFOLOMEEVA, Anna, "Did a PMC Wagner employee leave a trail of personal belongings in Libya?", *The Defense Post*, 26 septembrie 2019, <https://thedefensepost.com/2019/09/26/libya-pmc-wagner-haftar/>.

¹ https://www.files.ethz.ch/isn/17438/background_09_private-military-companies.pdf, accesat la 14.10.2020.

² Utilizarea mercenarilor ca mijloc de încălcare a drepturilor omului și împiedicarea exercitării dreptului popoarelor la autodeterminare. Națiunile Unite. Adunare Generală. Raportul A / 54/326, p. 19.

³ Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, ICRC, August 12, 1949. www.icrc.org and www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva07.htm.

Geneva Convention (III) Relative to the Treatment of Prisoners of War, Geneva, ICRC, 12 August 1949, www.icrc.org and www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva03.htm.

⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), "Direct participation in hostilities", Geneva, 1 September 2003, www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/5TALL8?OpenDocument&style=custo_.

⁵ D. Shearer, "Private Armies and Military Intervention", *Adelphi Paper* No.316, London, IISS, February 1998.

⁶ P.W. Singer, "Corporate Warriors: The Rise and Ramification of the Privatized Military Industry", *International Security* 26, No.3, Winter 2001/2002, p. 7.

⁷ P. W. Singer, *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca and London, Cornell University Press, 2003, p. 47.

⁸ D. Shearer, "Private Armies and Military Intervention", *Adelphi Paper* No.316, London, IISS, February 1998.

- ⁹ J. C. Zarate, "The Emergence of a New Dog of War: Private International Security Companies, International Law, and the New World Order", *Stanford Journal of International Law* 34, Winter 1998, pp. 75-156.
- ¹⁰ https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/op06_privatising-security.pdf, accesat la 14.10.2020.
- ¹¹ Ministrul rus al Apărării, Serghei Șoigu, s-a referit la acestea drept o „pisică neagră în camera întunecată”. "Shoygu: soobshcheniya o sptsnaze iz FR na Ukraine – paranoya," *BBC*, April 17, 2014, https://www.bbc.com/russian/rolling_news/2014/04/140417_rn_shoygu_ukraine_military, accesat la 16.10.2020.
- ¹² Nathaniel Reynolds, "*Putin's Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group*", Carnegie Endowment for International Peace, July 2019, Washington, DC.
- ¹³ Sergey Sukhankin, "*War, Business and Ideology: How Russian Private Military Contractors Pursue Moscow's Interests*", March 20, 2019, *The Jamestown Foundation* (Washington DC), https://jamestown.org/program/war-business-and-ideology-how-russian-private-military-contractors-pursue-moscows-interests/#_ftn21, accesat la 17.10.2020.
- ¹⁴ Sergey Sukhankin, "War, Business and 'Hybrid' Warfare: The Case of the Wagner Private Military Company," *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 15 Issue: 60, The Jamestown Foundation (Washington DC). <https://jamestown.org/program/war-business-and-hybrid-warfare-the-case-of-the-wagner-private-military-company-part-one/>, accesat la 17.10.2020.
- ¹⁵ Russian Penal Code, Article 359, "mercenariat", http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/a9e28227f557dc1e6659c1d88613790bb3dddb5b, accesat la 27.10.2020.
- ¹⁶ Kimberly Marten, "Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group", *Post-Soviet Affairs* 35, nr. 3/2019.
- ¹⁷ https://jamestown.org/program/continuing-war-by-other-means-the-case-of-wagner-russias-premier-private-military-company-in-the-middle-east/#_edn20, accesat la 17.10.2020.
- ¹⁸ "Chernomorskiy flot RF, diversionnyye gruppy I 'kazaki'. Nalivaychenko rasskazal o zakhvate," *TSN.ua*, February 7, 2018, <https://ru.tsn.ua/politika/chernomorskiy-flot-rf-diversionnyye-gruppy-i-kazaki-nalivaychenko-rasskazal-o-zahvate-kryma-1105947.html>.
- ¹⁹ https://censor.net/ru/news/156689/medjlis_krymskoe_kazachestvo__proekt_rossiyiskih_spetsslujb, accesat la 20.10.2020.
- ²⁰ "Unwilling mercenaries," *Rossiyskaya Gazeta*, 14 January 2015, <https://rg.ru/2015/01/14/naemniki-site.html>, accesat la 27.10.2020.
- ²¹ https://jamestown.org/program/continuing-war-by-other-means-the-case-of-wagner-russias-premier-private-military-company-in-the-middle-east/#_edn20, accesat la 17.10.2020.
- ²² <https://en.hromadske.ua/posts/government-coup-failed-operation-or-russian-fake-what-we-know-about-wagner-and-ukraines-role>, accesat la 20.10.2020.
- ²³ <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/10/7/7157613/>, accesat la 20.10.2020.
- ²⁴ <https://ru.bellingcat.com/novosti/russia/2018/07/18/wagner-debaltseve/>, accesat la 20.10.2020.

RĂZBOIUL CIBERNETIC ÎNTRE ORDINE ȘI HAOS

Cristian DAVID*

Abstract

After the end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union, the security environment in the international arena was also changed. One of the most important aspects would be to be the awareness that security as a concept can no longer be viewed only from the perspective of the military component. The major international actors have understood that the security focus is no longer on the military component, that the major security threats come from the economic and IT sectors and have acted accordingly.

Modern, highly computerized society is now a reality in which the borders are ignored and any space or temporal constraints are overcome. Governments, public and private sector companies, national and international financial institutions, education, culture and scientific research - benefit from effective leadership, information and communication. As time passes, a new concept has emerged - the cyberspace - where there are new types of vulnerabilities, new attack vectors, and where attackers are no longer limited by their geographical location.

Keywords: cyberspace, cyberwar, cyber-terrorism, cybercrime.

Introducere

Tehnologiile informației și comunicațiilor au devenit indispensabile pentru stilul de viață modern. Depindem de infrastructura de informații și comunicații în exercitarea guvernării, afacerilor, drepturilor și libertăților noastre. În același mod, națiunile au devenit dependente de infrastructura de comunicații și informatică, iar amenințările la adresa disponibilității, integrității și confidențialității informațiilor pot afecta buna funcționare a unei societăți. „În societatea informațională, informația - ca armă, țintă și materie primă strategică stă la baza tuturor deciziilor. Războiul informațional a devenit o zonă de cercetare și dezvoltare excepțională, pentru care se acordă o atenție sporită dar și resursele necesare pentru cercetare și implementare, datorită progreselor

rapide ale tehnologiei informației din ultimele decenii”¹.

Securitatea mediului online al unei națiuni depinde de o serie de actori, fiecare cu interese și roluri diferite. Oricare utilizator al unui sistem informațional, începând cu utilizatorul serviciilor publice de comunicații, providerul serviciului de Internet și până la entitățile care asigură interesele de securitate interne și externe ale unei națiuni, pot afecta nivelul de rezistență al infrastructurii informaționale naționale la amenințările cibernetice, amenințări caracteristice spațiului cibernetic, reprezentate prin atacurile cibernetice. „Spațiul virtual a devenit a cincea dimensiune a confruntării militare, astfel încât în cadrul războiului informațional putem defini, în funcție de stările de pace, criză, conflict (război) sau perioada post-conflict, anumite faze specifice ale confruntării cibernetice”².

---

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

Cyber-spațiul se extinde pe glob oriunde există calculatoare și Internet. Pe măsură ce spațiul cibernetic se maturizează, sistemul informațional se confruntă cu o nouă provocare, amenințarea cibernetică.

În legătură cu abordările privind spațiul cibernetic, apreciem că este important de luat în considerare afirmația: „Dacă admitem că spațiul cibernetic este un spațiu în care poate avea loc o confruntare complexă, cu importanți actori statali sau non-statali, ca în cazul terorismului internațional sau criminalității transfrontaliere, atunci conflictul din mediul cibernetic sau **războiul cibernetic** este un fenomen aflat la confluența mai multor forme ale confruntării dintre acești actori, astfel: războiul imagologic (mediatic); războiul psihologic; războiul informațiilor/contrainformațiilor; terorism cibernetic; război bazat pe rețea; război de comandă și control; război electronic; criminalitate informatică etc.”³.

Atacurile cibernetice nu se încadrează perfect în cadrul internațional tradițional care reglementează utilizarea forței. Actorii non-statali continuă să crească în importanță, obținând calificarea și expertiza necesare pentru a duce războiul asimetric folosind arme non-tradiționale, care pot crea consecințe devastatoare în lumea reală.

În acest context, amenințarea cibernetică este tot mai prezentă. Sau cel puțin așa spun analiștii. Vocile lor sunt multe, diverse și imperioase. Acestea variază de la președinți și șefi de securitate din sectorul de stat la directori ai firmelor de securitate din sectorul privat. Fostul președinte american, Barack Obama, scria în Wall Street Journal pe 19 iulie 2012, denumind amenințarea cibernetică „una dintre cele mai serioase provocări economice și de securitate națională cu care ne confruntăm”.

De asemenea, în iulie 2012, Keith Alexander, directorul Agenției de Securitate Națională (NSA) a Statelor Unite, eticheta spionajul cibernetic ca fiind cauza „celui mai mare transfer de avere din istorie”, citând date ale atacurilor cibernetice împotriva companiilor americane care au exfiltrat cantități mari de proprietăți intelectuale

și de informații industriale. De asemenea, K. Alexander s-a gândit la militarizarea atacurilor cibernetice, considerând acest lucru o evoluție inevitabilă, care ridică probleme mai mari decât cele determinate de proiectarea strategiilor de descurajare nucleară din timpul Războiului Rece.

Jonathan Evans, Directorul General al serviciului de securitate britanic (MI5), s-a alăturat opiniilor precizate anterior, menționând că securitatea cibernetică constituie o nouă provocare cu care se confruntă Marea Britanie. Potrivit acestuia, „amploarea a ceea ce se întâmplă este uimitoare – cu procese la scară industrială, implicând mai multe mii de oameni situați în spatele crimei și spionajului cibernetic, ambele sponsorizate de stat”.

O multitudine de studii ale firmelor de securitate IT din sectorul privat documentează preocupările lor pentru a contracara eficient atacurile cibernetice. Desigur, în efortul de a stopa amenințarea, se promulgă strategii de securitate cibernetică, se creează diverse sisteme de protecție, se suplimentează mijloacele dedicate acestui scop, consumându-se resurse financiare considerabile, și se identifică presupuși autori într-un război exaladat al cuvintelor. Înainte de toate, pentru o analiză lucidă, trebuie să încercăm să clarificăm ce presupune, ce înțelegem prin „*agresiune cibernetică*”. Cu alte cuvinte, pentru a înțelege natura și amploarea amenințării - prezente și viitoare – este necesar să fim mult mai lămurii cu privire la subiectul pe care-l abordăm.

Agresiunea cibernetică poate lua diverse forme - fiecare determinată de actorii implicați, metodologiile folosite, ținta dorită și rezultatul anticipat. Rețin atenția patru tipuri ale agresiunii cibernetice: războiul cibernetic, terorismul cibernetic, spionajul cibernetic și criminalitatea cibernetică. Este important să se facă distincția dintre ele, pentru a decide cu privire la priorități și pentru a contura opțiuni politice de răspuns corespunzătoare. Un limbaj apocaliptic și, mai rău, deriva lingvistică a discuțiilor de la un tip de agresiune la altul sunt, în ultimă instanță, nefolositoare.

Războiul cibernetic (Cyber Warfare - CW)

Conflictele militare, economice sau politice se desfășoară tot mai mult în spațiul cibernetic. În acest context, termenul de „*război cibernetic*” s-a adăugat glosarului referitor la război și referindu-se la orice tip de conflict din spațiul virtual, având o dimensiune internațională. Mai mult, conflictele umane moderne s-au extins din spațiul fizic și în cyberspațiu prin intermediul atacurilor cibernetice. Acest tip de atacuri afectează datele, procesele și mediul de rețea. Ușor de organizat, ieftin de implementat și greu de previzionat, atacurile cibernetice au crescut în ultimii ani ca număr, diversitate și intensitate, dovedind că spațiul cibernetic este un mediu dinamic, unde pot avea loc game de acțiuni variate, evidențiind vulnerabilitățile sistemelor și infrastructurilor cibernetice. Iar când astfel de atacuri sunt motivate politic, ele fac parte din așa-numitul război cibernetic.

O categorisire conceptuală a diverselor forme de conflict cibernetic nu este clar stabilită sau acceptată. Mai mult, termenul *război cibernetic* este atât ambiguu, cât și controversat - neexistând o definiție acceptată oficial, la modul general. Există un consens referitor la faptul că războiul cibernetic este ceva demn de remarcat, dar nu este clar dacă acest consens se extinde la o înțelegere comună a ceea ce este de fapt CW. Conceptul este atât de nou încât nu există o definiție standard pentru a-l descrie. În timp ce termenul în sine nu este folosit aproape niciodată în documente oficiale, cuvintele înrudite ale acestuia - *Operații informaționale* (Info Ops sau IO) și *Războiul informațional* (IW) - sunt utilizate în mod obișnuit, deși cu sensuri diferite.

Acest lucru duce la una dintre cele mai frecvente confuzii cu privire la războiul cibernetic: relația sa cu Războiul Informațional (IW). IW reprezintă „utilizarea ofensivă și defensivă a informațiilor și sistemelor informaționale pentru a nega, exploata, corupe sau distruge informațiile unui adversar, procesele bazate pe informații, sistemele informaționale și rețelele de calculatoare ale unui adversar, protejându-le în același timp pe cele proprii”.

Sfera de acoperire a IW este vastă, cuprinzând și domeniul războiului cibernetic. Comunicarea utilizând mijloace electronice este doar un aspect al IW, acesta incluzând toată gama operațiilor informaționale din cadrul unui conflict. IW este precedat de comunicații electronice și nu poate fi confundat cu războiul cibernetic pentru acest motiv.

Ținând cont și de abordările din alte doctrine ale Operațiilor Informaționale⁴, un autor român apreciază că „Măsurile de protecție trebuie să asigure continuitatea serviciilor informaționale, care cuprind: infrastructura tehnologiei informației și a comunicațiilor, managementul informației și al spectrului electromagnetic, căile de comunicații, puterea de calcul (rețele de calculatoare, software și baze de date), operațiile în rețea incluse în rețeaua informațională globală”⁵.

Mai mult de 30 de țări au o doctrină articulată și au anunțat programe ofensive dedicate războiului cibernetic, în mare parte cu ajutorul IO sau IW, ca terminologie. Cu toate acestea, termenul de *război cibernetic* are un scop academic util, în sensul în care concentrează gândirea asupra conflictului de tip „stat contra stat” prin intermediul spațiului cibernetic și a ramificațiilor pe care acesta le poate avea.

CW este conceptualizat de către expertul în securitate Amit Yoran, șeful securității cibernetice la Departamentul de Securitate Internă al SUA și vice-președinte al Computer Corporation Symantec, ca *viitor principal teatru de operații*.

Publicația *The Economist* descrie războiul cibernetic ca pe un „al cincilea mediu (domeniu) pentru ducerea războiului”, iar William J. Lynn, fost adjunct al secretarului american al apărării, a precizat că „din punct de vedere doctrinar, Pentagonul a recunoscut în mod formal că spațiul cibernetic a devenit la fel de important pentru operațiile militare precum celelalte patru spații: terestru, aerian, maritim și spațial”.

Privind diversitatea de definiții și/sau opinii în legătură cu acest concept, un specialist militar din mediul universitar militar românesc apreciază: „(...) se întâlnesc opinii care susțin că: războiul

cibernetice este de apărare, criminalitatea informatică este de aplicare a legii, viața privată este dominată de justiție și așa mai departe. Din păcate, tehnologia și atacatorii nu fac distincție între aceste zone diferite”⁶.

Războiul cibernetic determină dezvoltarea unor noi strategii și doctrine de organizare și executare a operațiilor, care fac referiri la tipurile de forțe necesare, unde și cum să se desfășoare, cum să lovească inamicul, unde și când se poziționează sistemele informatice și de comunicații, ce tip de computere, senzori, rețele și baze de date se utilizează. Ca inovație a războiului, războiul cibernetic a devenit, pentru secolul al XXI-lea, ceea ce „războiul fulger” (*Blitzkrieg*) a fost pentru secolul XX.

Această formă de război poate implica tehnologii diverse, în special cele utilizate atât în sistemele de comandă și control, pentru colectarea informațiilor clasificate ce sunt procesate și distribuite în sistemele de comunicații tactice, de determinare a poziției, de identificare prieten-inamic, cât și în sistemele de armament „*inteligente*”.

Escaladarea utilizării calculatoarelor în aplicațiile militare și guvernamentale a determinat o conștientizare tot mai mare atât a noii vulnerabilități a infrastructurii naționale a unui stat, cât și a unei noi metode de atac al unui adversar probabil. Există potențialul de utilizare a sistemelor informatice pentru a proteja, controla sau ataca rețelele de informații.

CW poate însemna câștigarea războaielor fără a trage focuri de armă, blocarea întregii infrastructuri naționale cu o simplă apăsare de buton și exploatarea completă sau distrugerea rețelelor de comunicații ale inamicului. Acesta presupune amenințări posibile din întreaga lume, de către state care nu au nicio posibilitate de a lansa un atac convențional sau atacuri executate de actori non-statali care folosesc laptop-uri ieftine. Conceptul de CW și tehnologia pe care se bazează sunt caracterizate de reprezentări vagi cu privire la pericolele pe care le prezintă sau beneficiile pe care le oferă. Din acest motiv, CW este o amenințare nouă și necunoscută.

Acțiunile desfășurate în cadrul războiului cibernetic sunt complexe și variate, fiind organizate și planificate de structuri guvernamentale și non-guvernamentale, precum și de entități sau grupări ideologice. Hackerii și alte persoane instruite în programare de software și exploatarea complexității rețelelor de calculatoare sunt principalii executori ai acestor atacuri.

Adesea, aceste persoane operează sub auspiciile și, eventual, cu sprijinul actorilor statali. În viitor, dacă nu este deja o practică curentă, unități individuale de război cibernetic vor executa atacuri împotriva unor ținte într-un mod cooperativ și simultan. Aceste acțiuni desfășurate în spațiul cibernetic au implicații în plan politic, militar, economic și mediatic și sunt folosite pentru a ataca unul sau mai multe state, afectând atât infrastructura critică, cât și siguranța cetățenilor.

În opinia unui specialist din învățământul universitar militar românesc, „Conflictul din mediul cibernetic sau războiul cibernetic a devenit un fenomen la confluența mai multor forme de confruntare dintre acești actori, cum ar fi războiul imagistic, războiul psihologic, războiul informațiilor/contrainformațiilor, terorismul cibernetic, războiul bazat pe rețea, războiul electronic, criminalitatea informatică etc.”⁷.

Gradul de atractivitate al războiului cibernetic este în plină creștere și este justificat de rațiuni de ordin politic, strategic și economic: costul redus al unui astfel de război, anonimitatea sa, pierderile minime de vieți omenești, independența de timp și loc de desfășurare.

Conceput ca război total, destinat paralizării și distrugerii oricărui adversar, este greu de imaginat războiul cibernetic ca un instrument forte, care să garanteze realizarea oricărui obiectiv politic și strategic durabil. De asemenea, este greu de văzut războiul cibernetic ca susceptibil în a reuși deteriorarea completă a sistemului electronic nervos al unei ținte.

Chiar dacă am atribui războiului cibernetic un posibil statut de *armă nucleară* a viitorului – capabil de a produce pagube existențiale – se pune întrebarea dacă, similar sistemelor

de arme nucleare, nu va deveni, în cele din urmă, un instrument inutilizabil de război – prea distructiv prin declanșarea lui pentru a se potrivi oricărui scop asociat conflictului, și nu va constitui, mai degrabă subiect al unui calcul de descurajare puternic, conform logicii Războiului Rece.

Într-o lucrare științifică a unui autor român se afirmă următoarele: „Caracteristica comună a confruntărilor din spațiul cibernetic este raportul antagonic continuu stabilit între amenințările care se manifestă în cyberspațiu (terorism, spionaj, sabotaj, subversiune și crimă organizată) și securitatea informațională. NATO a dezvoltat politici și strategii, a înființat organisme și instituții în domeniul apărării cibernetice. România a acționat în conformitate cu măsurile europene și ale NATO elaborând documente similare și creând structuri naționale specifice de securitate cibernetică”⁸.

Terorismul cibernetic (Cyber-Terrorism)

Terorismul este parte a existenței omenirii. El s-a manifestat sub toate formele posibile, de la terorismul peșterii la cyber-terorism, în funcție de treapta de civilizație pe care a ajuns omenirea, deci de mijloacele avute la dispoziție, și aproape peste tot în lume. Mijloacele au fost mereu altele, esența a rămas însă aceeași: înfricoșare, **distrugere, ucidere**. Din păcate și terorismul, ca și războiul, face parte, într-un fel, din arsenalul prin care lumea se neagă pe sine, se urăște și se autodistruge, crezând că se purifică.

Similar războiului cibernetic, terorismul cibernetic sau cyber-terorismul este foarte prezent pe agenda securității naționale a tuturor statelor. Din acest motiv, întrebarea referitoare la ceea ce se înțelege prin terorism cibernetic este pertinentă și justificată.

John Arquilla și David Ronfeldt (*RAND Corporation*) definesc terorismul cibernetic ca fiind o nouă formă a conflictului de joasă intensitate, purtat de două entități (*statale sau non-statale*), asemănătoare terorismului internațional clasic, gherilelor și luptelor dintre contrabandiștii diferitelor carteli de droguri.

Biroul Federal de Investigații a oferit următoarea definiție lucrativă: „cyber-terorismul este atacul premeditat, motivat politic, executat de către grupări subnaționale sau agenții clandestine, împotriva informației, sistemelor informatice, programelor informatice și datelor, rezultând în violența împotriva țărilor non-combatante”.

Directorul Secției de Apărare Cibernetică a Tratatului Nord-Atlantic (NATO) menționează că terorismul cibernetic prezintă pentru securitatea națională un pericol la fel de mare, similar atacului cu rachete balistice.

În Strategia de securitate cibernetică a României, terorismul cibernetic este definit ca fiind „activitățile premeditate desfășurate în spațiul cibernetic de către persoane, grupări sau organizații motivate politic, ideologic ori religios ce pot determina distrugeri materiale sau victime, de natură să determine panică ori teroare”.

Din definițiile anterioare, observăm că termenul „*cyber-terorism*” face referire la utilizarea tacticilor și tehnicilor de război informatic pentru a atinge obiective specifice terorismului, iar mediul de manifestare este cyber-spațiul sau spațiul virtual. Cyber-teroristul va opera exclusiv în acest spațiu și nu va distruge fizic infrastructura care susține existența spațiului virtual. În vreme ce teroriștii informatici urmăresc un impact asupra acțiunilor persoanelor *reale* din lumea *reală*, aceștia operează înăuntrul lumii virtuale, a cyber-spațiului, pentru a manipula acești actori.

Cyber-terorismul reprezintă convergența cyber-spațiului și a terorismului, atacând calculatoarele, rețelele și informațiile stocate în acestea, atunci când sunt realizate cu scopul de a intimida/constrânge un guvern sau o populație să promoveze anumite obiective politice sau sociale.

Mai mult, pentru a fi calificat ca cyber-terorist un atac trebuie să conducă la violența împotriva persoanelor sau proprietății, sau cel puțin să facă suficient rău pentru a genera frică. Exploziile sau pierderile economice semnificative pot reprezenta astfel de exemple. Atacurile serioase asupra infrastructurilor de bază pot constitui acte

de terorism cibernetic, în funcție de impactul lor. În schimb, atacurile care subminează servicii neesențiale sau care sunt mult prea costisitoare în raport cu efectele create, nu pot fi considerate acte de cyber-terorism.

Caracterul specific acestei forme de agresiune ar consta în faptul că nu implică costuri ridicate, acțiunea poate fi declanșată foarte rapid, localizarea agresorilor este destul de dificil de realizat și, nu în ultimul rând, aria de acțiune este foarte întinsă, rețelele informatice și, în special, Internet-ul neținând cont de granițele teritoriale ale unui stat. Elementele vizate de către cyber-insurgenți sunt de cele mai multe ori infrastructurile critice naționale sau transnaționale, ce posedă conexiuni cu ceea ce specialiștii numesc cyberspațiu.

Internetul este factorul din cauza căruia riscurile și amenințările specifice domeniului informatic s-au amplificat. Acesta a reușit să creeze o legătură mondială, în care toate rețelele converg, crescând astfel și vulnerabilitatea sistemelor și rețelelor tehnologice, precum și accelerarea fenomenului de interdependență care se manifestă atât la nivel *micro*, cât și la nivel *macro*. Organizațiile teroriste utilizează Internetul și comunicațiile electronice pentru a-și construi/consolida imaginea și capacitățile prin propagandă, pentru recrutarea de noi membri, strângerea de fonduri, formarea celulelor și chiar pentru antrenament virtual. Această utilizare a domeniului cibernetic este, însă, distinctă față de angajarea lui ca armă a unui atac direct, utilizată în scopul distrugerii capacităților unui adversar și, mai ales, pentru a crea „*teroare*”.

Din acest motiv, termenul de „*terorism cibernetic*” sau cyber-terorism ar trebui să fie folosit numai atunci când se referă la utilizarea armelor ciberneticе pentru a realiza atacuri teroriste și nu atunci când vizează consolidarea capacităților entităților teroriste, cu alte cuvinte nu atunci când mediul cibernetic este utilizat cu preponderență în scopuri logistice sau de training.

Pentru moment, este surprinzătoare puținătatea indicilor referitoare la orice tip de activități ofensive. Acest lucru s-ar putea

datora mai multor motive: o lipsă a unei astfel de capacități, o necunoaștere a adversarului, lipsa interesului pentru acest domeniu sau o combinație din toate acestea. Mai mult, ar putea fi o consecință a faptului că pagubele atacului cibernetic reclamă efecte psihologice șoc sau că atacurile ciberneticе sunt mai dificil de realizat de către actorii non-statali decât pare.

Desigur, nu putem exclude posibilitatea ca terorismul cibernetic să devină o realitate în viitor – și asta nu pentru că grupurile teroriste ar fi împiedicate de constrângeri aplicabile actorilor statali – și care, ar trebui să-i descurajeze pe cei din urmă de la orice utilizare doctrinară masivă a armelor ciberneticе.

În opinia mai multor specialiști, o nouă formă de manifestare a terorismului cibernetic îl reprezintă așa-numitul „*hacktivism*”, care reprezintă o îmbinare a acțiunilor de haking cu aceea de activism, inclusiv pe palierele revendicărilor politice. Au apărut revendicări ale unor comunități de hackeri la adresa guvernelor sau a organizațiilor internaționale, prin care se încearcă determinarea acestora să facă sau să nu facă ceva, să influențeze luarea unor decizii favorabile. Revendicările sunt coroborate cu amenințări de instituire a unor blocaje ciberneticе, atacuri DDOS și chiar atacuri la adresa unor medii informatice de importanță deosebită. În timp ce în terorismul clasic revendicările de natură politică sunt însoțite de amenințări și acțiuni violente, în cazul terorismului cibernetic astfel de revendicări sunt însoțite de amenințări și acțiuni violente ciberneticе și provin atât din zona organizațiilor teroriste, cât și din zona comunităților de hackeri.

Poate cel mai important aspect, atunci când vorbim despre terorismul cibernetic, este cel referitor la faptul că un stat mai dezvoltat din punct de vedere tehnologic este și mult mai vulnerabil la o astfel de amenințare asimetrică, lucru deosebit de însemnat, în special dacă ne raportăm la era pe care o trăim și anume cea a globalizării.

Aproape toate sectoarele vieții contemporane au devenit din ce în ce mai dependente de inovația

tehnologică, iar dacă latura informatică este afectată, efectul de domino, în ceea ce privește componentele ce se subsumează sectorului informatic, își va spune cuvântul. Gândiți-vă ce s-ar întâmpla dacă economia unei țări precum Statele Unite, economie ce este dependentă de tranzacțiile electronice, ar fi afectată de un atac cibernetic major. Cu siguranță că blocajul economic, care este aproape inevitabil în contextul unui astfel de incident, va afecta nu doar sistemul economic al SUA, ci și pe cel global.

Cyber-terorismul va continua să fie o amenințare la adresa securității, fenomen care la un moment dat va exploda, iar dacă nu vor fi luate o serie de măsuri coordonate la nivel național și internațional, întreaga lume riscă să se confrunte cu una din cele mai grave amenințări ce pun în pericol stabilitatea și siguranța individuală, statală și globală. Este foarte clar faptul că acest nou flagel, ce bântuie în lung și-n lat mapamondul, poate avea efecte mult mai dramatice asupra omenirii decât un război militar clasic.

Acest gen de terorism a prins societatea contemporană nepregătită, doar câteva state având o legislație adecvată combaterii fenomenului menționat. Cum putem preveni producerea unei catastrofe în spațiul virtual? Din cauza faptului că cyber-spațiul este un areal foarte greu de delimitat (nu ține cont de niciun fel de granițe) și de controlat, este aproape imposibil de prevăzut un astfel de fenomen. Singura opțiune pentru a ține în frâu, într-o oarecare măsură, aceste atacuri, ce ar putea degenera în acțiuni de tipul cyberterorismului, este ca guvernele și serviciile de informații să eficientizeze cooperarea la nivel internațional pentru a dezvolta și implementa instrumente cât mai viabile, care să contracareze, măcar parțial, acest fenomen.

Spionajul cibernetic (Cyber Intelligence)

Spațiul cibernetic constituie un mediu excepțional de spionaj, deoarece acesta asigură agenților străini un anonimat relativ, facilitează transferul unei cantități mari de informații și face mult mai dificilă incriminarea

cuiva, datorită posibilității mascării locului de declanșare a acestei activități. În timp ce unele țări definesc aceste intruziuni la date sau la un sistem informatic automatizat ca „*atac*”, cea mai mare parte a comunității internaționale are altă accepțiune. Astfel, din perspectiva dreptului internațional, acestea reprezintă furt de proprietate intelectuală comercială, de informații confidențiale și date cu valoare economică semnificativă sau furtul de informații sensibile și clasificate de guvern.

Strategia de securitate cibernetică a României definește astfel spionajul cibernetic: „acțiuni desfășurate în spațiul cibernetic, cu scopul de a obține neautorizat informații confidențiale în interesul unei entități statale sau non-statale”.

Spionajul cibernetic implică din partea statului acțiuni de răspuns ofensive și defensive. Din punct de vedere defensiv – sau al contraspionajului cibernetic – statul se confruntă cu vechea problemă: aceea de a-și proteja secretele față de o nouă versiune de manifestare a amenințării spionajului. Această versiune postează un agent virtual și adesea foarte ascuns, care *adulmecă* drumul către datele sensibile și care este capabil de a exfiltră cantități vaste de informații. Dacă versiunea cibernetică a amenințării spionajului este nouă și puternică, atunci și cerințele de securitate trebuie să fie adecvate, adaptate. Cu alte cuvinte, se păstrează cerințele de securitate tradiționale referitoare la verificarea personalului cu acces la date sensibile, la realizarea unei culturi de securitate concomitent cu aplicarea unor cerințe noi, adaptate amenințării, care să vizeze măsuri ferme pentru a proteja datele fizice și virtuale față de accesul și utilizarea neautorizată, pentru capacități proactive de anticipare a amenințărilor și pentru a detecta și urmări intruziuni – dacă este posibil, pentru a le determina punctul de origine.

Dacă contraspionajul cibernetic este o variantă modernă a trecutului, atunci cu siguranță se poate spune același lucru cu privire la utilizarea ofensivă a spionajului cibernetic împotriva țintelor străine. Cyber „Int” (CYBERINT) a intrat

în panteonul celorlalte metodologii de culegere a informațiilor, demult înființate, alăturându-se HUMINT (informații din surse umane), SIGINT (informații din semnale), IMINT (informații din imagini) și OSINT (informații din surse deschise).

CYBERINT se aseamănă foarte mult cu SIGINT și, pentru multe sisteme de informații, agențiile SIGINT consacrate vor descoperi că extinderea activității lor în domeniul spionajului cibernetic este o schimbare inerentă a focusării operaționale de la identificarea și penetrarea rețelelor de comunicații la identificarea și penetrarea rețelelor de calculatoare importante, destinate comenzii și controlului, a stațiilor principale de lucru care găzduiesc date valoroase și a locurilor de stocare a datelor critice. Spionajul cibernetic este doar o extensie și o adaptare a metodologiei obținerii informațiilor specifică secolului XXI.

Diferența esențială dintre operațiile tradiționale SIGINT și noua lume a CYBERINT-ului constă în faptul că acum există perspectiva – și poate că realitatea – de externalizare a spionajului cibernetic la actorii sectorului privat și grupurile hackerilor. Acest lucru se poate să fi fost o caracteristică a desfășurării operațiilor cibernetice de către Rusia în 2007 (Estonia) și 2008 (Georgia) și se pare că este parte din *modus operandi* al spionajului cibernetic chinez, unde este posibil să vedem emergența unui complex militar cibernetic chinez care implică un parteneriat între armata chineză, sectorul academic chinez și grupurile private organizate.

Dacă este adevărat în unul sau ambele cazuri, rus și chinez, atunci în mod evident se extinde raza de acțiune a spionajului cibernetic, sporind potența statelor care au capacitatea de a construi astfel de complexe public-private, și adâncește problema identificării surselor atacurilor spionajului cibernetic.

După cum s-a menționat, una dintre principalele caracteristici ale operațiilor de spionaj cibernetic de succes este abilitatea de a dobândi – aparent în mod invizibil – cantități de date sensibile la o scară fără precedent - ceea

ce Jonathan Evans, directorul MI5, le numea anterior ca fiind procese *la scară industrială*.

Desigur, sustragerea de date importante necesită, de asemenea, capacitatea de a căuta, sorta, filtra și a da sens unei mari cantități de date. Motoarele de căutare vor fi de ajutor, dar problema pe care o ridică spionajul cibernetic la *scară industrială* este dacă statul sau ceilalți actori implicați vor avea capacitatea de a sorta grâul de neghină, identificând informațiile utile dintr-o multitudine de date.

Prin urmare, cyber-spionajul aduce în prim-plan o provocare cheie pentru sistemele de informații – remarcată cu mult timp în urmă de regretata Roberta Wohlstetter în studiul ei de pionierat cu privire la eșecul informațiilor în cazul atacului surpriză de la Pearl Harbor, și anume: necesitatea de a identifica semnale *adevărate* față de zgomotul de fundal al informațiilor false, înșelătoare și irelevante.

Dacă CYBERINT este doar un nou instrument într-o cutie cu mijloace vechi destinate culegerii de informații – mai degrabă decât un instrument revoluționar de spionaj – atunci rămâne totuși o modalitate în care agresiunea cibernetică a schimbat fundamental ecuația spionajului la nivel mondial. Aceasta are mai puțin de-a face cu culegerea informațiilor și mai mult cu utilizarea instrumentelor de intruziune cibernetică de către agențiile de spionaj, într-un mod de acțiune care în timpul Războiului Rece a fost numit *operații sub acoperire*.

În trecut, operațiile sub acoperire desfășurate de serviciile secrete au fost concepute pentru a perturba și înlocui, în cele din urmă, regimurile politice ale statelor vulnerabile considerate neprietenoase sau adverse, într-un concurs de influență existent la nivel mondial. Facem referire la Iran, Guatemala, Cuba și Chile – pentru a numi doar câteva dintre operațiile inspirate ale SUA. Operațiile cibernetice sub acoperire pot împrumuta unele dintre caracteristicile operațiilor convenționale din timpul Războiului Rece, incluzând costurile reduse, rapiditatea, lipsa vărsării de sânge și, cel mai important element al leadership-ului, – negarea plauzibilă.

Cu toate acestea, capacitățile operațiilor cibernetice sub acoperire le depășesc realmente pe cele din trecut. Potențialul de a provoca daune vitale anumitor sectoare ale capacităților economice, militare sau industriale ale unui adversar, potențial demonstrat de realizările primei generații de viruși, cum ar fi „*Stuxnet*” și „*Flame*” și care au vizat infrastructura nucleară iraniană, este în afara scalei tuturor capacităților trecute de sabotaj - păstrând încă pretextul de negare plauzibilă și permițând secvențe scurte, dar amplificate, de război total.

Pentru moment, se pare că acțiunile ofensive ale spionajului cibernetic dețin inițiativa, acțiunile defensive mobilizându-se mai încet. Putem, de asemenea, să observăm că în topul liderilor actuali din lumea spionajului cibernetic se află Rusia și China.

Acest clasament este departe de a fi surprinzător. Ambele state dispun de know-how tehnologic pentru a angaja acțiuni specifice acestei forme a agresiunii cibernetice. Ambele au sisteme politice autoritare care elimină unele dintre constrângerile internaționale privind utilizarea nerestricționată a capabilității cibernetice.

Poate cel mai interesant, ambele își adaptează tehnicile tradiționale de culegere a informațiilor la specificul epocii cyber. Dependența lor tradițională de activitățile de spionaj în masă, utilizând agenți umani pentru a colecta cât mai multe informații, este ușor transferabilă la specificul cyber-spionajului. În același timp, ceea ce știm din istoria spionajului lor sugerează că statul nu a fost foarte capabil să gestioneze eficient informațiile colectate de agențiile proprii de spionaj. Nu este exagerat să presupunem că această incapacitate de a utiliza eficient informațiile, proprie unora din regimurile autoritate, s-a transmis și în epoca cyber.

Istoria informațiilor moderne ne arată că, în linii mari, societățile democratice utilizează mult mai eficient informațiile colectate comparativ cu societățile autoritare. La fel se va întâmpla, probabil, și în era cibernetică. De asemenea, democrațiile vor avea un rol mult mai mare

în a menține Internetul la nivel mondial în viață, sănătos și deschis. În timp ce acest lucru generează oportunități pentru cyber-spioni și operatorii acoperiți, se creează, de asemenea, baza de cunoștințe și stimulente pentru ca societățile democratice să iasă, în cele din urmă, câștigătoare din era cibernetică.

Criminalitatea cibernetică (Cyber Crime)

Spre deosebire de războiul și terorismul cibernetic, spionajul și criminalitatea cibernetică sunt mai clare și mai prezente. Cele două amenințări se aseamănă atât de mult încât acestea sunt ușor de confundat. Criminalitatea cibernetică este determinată de motivația profitului, vizează în mare măsură sectorul privat – cu alte cuvinte, proprietatea intelectuală, secretele comerciale și datele private utile – și putem afirma că rareori este o inițiativă a statului.

Cuvântul *crimă* îl auzim frecvent în această eră a globalizării. În sens general, conform DEX, crimele se referă la orice încălcare a legii civile sau morale. Crima și criminalitatea au fost asociate omenirii cu mult timp în urmă. Sunt strategii diverse pe care țările le adoptă în lupta lor împotriva acestui fenomen. O națiune cu o rată ridicată a criminalității nu se poate dezvolta corespunzător, deoarece crima reprezintă opusul dezvoltării, având un impact negativ în termenii dezvoltării sociale și economice a unei națiuni.

Criminalitatea cibernetică este o nouă formă de manifestare a crimei, specifică acestui moment caracterizat de avansul tehnologic și științific fără precedent. Există multe definiții pentru criminalitatea cibernetică. Conform Wikipedia.com, aceasta este cunoscută ca și criminalitate informatică, referindu-se la orice crimă care implică utilizarea unui calculator și a unei rețele. Calculatorul poate fi atât instrument, cât și țintă a criminalității cibernetice. Este instrument atunci când victima principală a criminalității cibernetice o reprezintă individul/persoana și constituie țintă când acțiunea este direcționată asupra acestuia.

Suplimentar, criminalitatea cibernetică include delikte tradiționale care pot fi comise ca urmare a accesului la Internet. În cuvinte simple, criminalitatea cibernetică poate fi definită ca fiind orice acțiune distructivă desfășurată prin intermediul unui calculator sau a altor dispozitive cu acces la Internet.

Strategia de securitatea cibernetică a României definește criminalitatea informatică ca fiind „totalitatea faptelor prevăzute de legea penală sau de alte legi speciale care prezintă pericol social și sunt săvârșite cu vinovăție, prin intermediul ori asupra infrastructurilor cibernetică”.

Nu pare să existe un punct de vedere comun referitor la caracterul ilegal sau ilicit al unor activități desfășurate pe Internet. Cu toate acestea, majoritatea opiniilor susțin că unul dintre domeniile cu cea mai rapidă rată de creștere a criminalității este spațiul cibernetic.

Definițiile activității ilicite și ilegale diferă de la zonă la zonă. Acțiuni de fraudă on-line, fraudă de vânzare cu amănuntul on-line, fraudă prin carduri de debit/credit, furturile de identitate, loteriile internaționale, falsificarea serviciilor de tip escrow, phishing-ul și altele sunt tipuri de fraude săvârșite prin intermediul calculatorului, având la bază componentele Internetului: e-mail, forumuri de discuții, canale de chat sau site-uri web.

Implementarea noilor tehnologii, dar și răspândirea rapidă a dispozitivelor mobile, a comunicațiilor wireless și creșterea bazei de utilizatori, vor deschide noi porți de oportunitate pentru criminalii ciberneticici. Pe lângă beneficiile pe care le aduce, Internetul reprezintă în același timp un mediu favorabil pentru infractori.

Într-o abordare conformă cu Strategia de Securitate Cibernetică a Uniunii Europene, se consideră că criminalitatea cibernetică cuprinde: „*infracțiuni tradiționale (de exemplu, fraudă, fals și furt de identitate), infracțiuni informatice (de exemplu, distribuția on-line a pornografiei infantile sau incitare la ură rasială) și infracțiunile unice asupra calculatoarelor și sistemelor informatice (de exemplu, atacurile*

împotriva sistemelor de informare, negarea serviciului sau infectarea cu malware)”⁹.

Specialiștii din domeniu disting trei forme ale criminalității ciberneticice și anume fapte penale îndreptate împotriva persoanelor, proprietății și guvernului. Criminalitatea cibernetică îndreptată împotriva persoanelor include hărțuirea (sexuală, rasistă, religioasă sau de altă natură) prin e-mail sau urmărirea cibernetică. Cea din urmă se referă la urmărirea mișcărilor unei persoane prin Internet. Aceasta poate fi posibilă ca urmare a disponibilității unor protocoale precum e-mail-ul, canalele de chat, forumurile de discuții.

O a doua formă a criminalității ciberneticice este îndreptată împotriva tuturor formelor de proprietate. Aceasta include vandalizarea calculatorului prin transmiterea de programe nocive de pe un alt calculator conectat la Internet. Un exemplu este criminalul cibernetic care poate exfiltră conținutul contului bancar al unui individ. Hacking-ul în site-urile unei companii reprezintă violarea proprietății, iar furtul informațiilor este furt de proprietate.

Cea de-a treia formă a criminalității ciberneticice este cea împotriva guvernului, constituind un alt nivel de manifestare al criminalității. Hacking-ul site-urilor guvernamentale, în particular a celor militare, constituie una dintre manifestările terorismului cibernetic. Se constată că tot mai frecvent sunt atacate sistemele ce conțin secrete naționale militare și de securitate, în scopul furtului de date sau virusării, pentru a le face inutilizabile.

Națiunile din întreaga lume au identificat criminalitatea cibernetică ca o prioritate națională. În acest context, este firească următoarea întrebare: „Cum poate fi prevenită criminalitatea cibernetică?”. Din punct de vedere tehnic, pot exista două soluții. Prima vizează transferul centrului de greutate în ceea ce privește eforturile de prevenire a criminalității ciberneticice predominant pe seama sectorului privat, cu un minimum de reglementări din partea statului, a standardelor de protecție în sectoarele critice (activitatea bancară, ocrotirea sănătății, infrastructuri critice) și unele aranjamente de parteneriat între structurile de informații ale

statului, agențiile de securitate și de aplicare a legii pentru a asista sectorul privat în a ține pasul cu cele mai recente tendințe din domeniul tehnologiei și al executării atacurilor cibernetice. Evident că nu numai acesta ar trebui să suporte greul în a-și proteja propriile date, dar sectorul privat poate fi de fapt mai eficient decât statul în a face acest lucru.

A doua soluție vizează situația în care prevenirea criminalității cibernetice, în conformitate cu modelul specificat anterior, nu este eficientă. În acest caz, statului îi rămân disponibile două funcții importante și distincte pe care le poate angaja.

Una se referă la menținerea în cadrul sistemelor informative a unor capacități adecvate de culegere și analiză, pentru a oferi un nivel strategic de cunoaștere a tendințelor în criminalitatea cibernetică și pentru monitorizarea oricărei evoluții îngrijorătoare a caracteristicilor „*criminalității cibernetice*” – adică statele care ar putea contribui la apariția criminalității cibernetice, fie prin controale interne laxe și aplicarea ineficientă a legii, fie prin colaborarea deliberată cu elementele criminale.

Cealaltă funcție a statului constă în rolul activ în cadrul comunității internaționale pentru a monitoriza tendințele criminalității cibernetice, a ajuta la crearea normelor și a analiza perspectivele de dezvoltare a unui cadru legal internațional referitor la cele mai grave forme ale acesteia.

Un specialist avizat din mediul academic românesc apreciază că „Securizarea spațiului virtual a devenit una dintre provocările de securitate cele mai presante ale secolului al XXI-lea, prin importanța sa pentru viața de zi cu zi, pentru guvern, securitate națională, afaceri și deopotrivă pentru cetățeni. Lumea cibernetică și tehnologiile asociate au creat, pe de o parte, mai multe oportunități sociale, culturale, economice și politice pentru toți, iar pe de altă parte, natura sa fără frontiere a adus cu ea amenințări sub formă de atacuri cibernetice și criminalitate informatică”¹⁰.

Concluzii

Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor moderne de informații și comunicații - condiție sine-qua-non a edificării societății informaționale - a avut un impact major asupra ansamblului social, marcând adevărate mutații în filozofia de funcționare a economicului, politicului și culturalului, dar și asupra vieții de zi cu zi a individului.

Practic, în prezent, accesul facil la tehnologia informației și comunicațiilor reprezintă una dintre premisele bunei funcționări a societății moderne. Spațiul cibernetic se caracterizează prin lipsa frontierelor, dinamism și anonim, generând deopotrivă oportunități de dezvoltare a societății informaționale bazate pe cunoaștere, dar și riscuri la adresa funcționării acesteia (la nivel individual, statal și chiar cu manifestare transfrontalieră).

Alături de beneficiile incontestabile pe care informatizarea le induce la nivelul societății moderne, aceasta introduce și vulnerabilități, astfel că asigurarea securității spațiului cibernetic trebuie să constituie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicați, mai ales la nivel instituțional, unde se concentrează responsabilitatea elaborării și aplicării de politici coerente în domeniu.

Bibliografie:

1. HG nr. 494/2011 privind înființarea Centrului Național de Răspuns la Incidente de Securitate Cibernetică - CERT-RO.
2. HG nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică.
3. HG nr. 245/7 apr. 2015 prin care se aprobă Strategia Națională privind Agenda Digitală pentru România 2020.
4. *Cybersecurity Strategy of the European Union*, Brussels, 7.2.2013, JOIN(2013)1final, [http://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cybersecurity/cybsec_comm_en.pdf].
5. *Information Operations*, Air Force Doctrine, doc.2-5/2002.

6. Col. (r.) prof. univ. dr. BOARU, Gheorghe, „Război și apărare în spațiul virtual”, *Revista de Științe Militare*, Nr. 2 (51)/2018, editată de Secția de Științe Militare a Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2018.
7. Col. (r.) prof. univ. dr. BOARU, Gheorghe, „Securitatea cibernetică în Uniunea Europeană”, *Revista de Științe ale Securității Naționale*, nr. 2/2017, București, 2017.
8. BOARU, Gheorghe, Iulian Marius IORGA, *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018.
9. KLIMBURG, Alexander (Ed.), 2012. National Cyber Security Framework Manual, NATO CCD COE Publication, Tallinn.

---

¹ Colonel (r.) prof. univ. dr. Gheorghe BOARU, „Război și apărare în spațiul virtual”, *Revista de Științe Militare*, Nr. 2 (51), Editată de Secția de Științe Militare a Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2018, p. 47.

² Idem.

³ Op.Cit., p. 52.

⁴ Information Operations, Air Force Doctrine, doc. 2-5/2002.

⁵ Gheorghe BOARU, Iulian Marius IORGA, *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018, pp. 60-61.

⁶ Colonel (r.) prof. univ. dr. Gheorghe BOARU, „Securitatea cibernetică în Uniunea Europeană”, *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, nr. 2/2017, București, 2017, p. 69.

⁷ Colonel (r.) prof. univ. dr. Gheorghe BOARU, „Război și apărare în spațiul virtual”, p. 47.

⁸ Idem.

⁹ Colonel (r.) prof. univ. dr. Gheorghe BOARU, *Securitatea cibernetică în Uniunea Europeană*, p. 75.

¹⁰ Op.Cit., p. 66.

SUBVERSIUNEA ÎNTRE VIOLENȚĂ ȘI NON-VIOLENȚĂ

Florin BUSTIUC
Răzvan VENTURA*

Abstract

Although the theoretical approach to subversion is relatively recent, we can say that there is a long practice of subversive activities. Subversion is a technique that uses psychological means in order to undermine the political power. Tehnicile de acțiune, deosebit de variate, au în vedere în special amploarea grupurilor-țintă, fiind deosebit de virulente și de periculoase.

Keywords: subversion, violence, psychological means.

Deși mișcarea de idei în jurul anumitor concepte caracteristice modernității este relativ recentă, istoria ne arată, în mod constant, că punerea lor în practică a premers cu mult oricărui demers teoretic. Încercând să releve modul în care spaniolii au reușit, cu un număr relativ mic de oameni, să cucerească întreg Imperiul Aztec, Tzvetan Todorov arăta că autohtonii nu au înțeles „războiul total de asimilare pe care spaniolii îl duc împotriva lor” (Todorov, 1994:89). Din acest motiv, susținea specialistul francez, victoria spaniolilor a fost totală, rapidă, practic fără luptă și fără victime în rândul europenilor. Mai ales că, observa Todorov, „Cortes urmărește mai întâi de toate să înțeleagă, nu să ia aur” (Todorov, 1994:96).

Nu este hazardat să vedem în relatarea acestei neobișnuite campanii militare un exemplu timpuriu al unei acțiuni subversive. Subversiunea are o importanță deosebită, luând în considerare că, așa cum arată Roger Mucchielli, încă de prin anii '50 a survenit o schimbare radicală: „o nouă concepție cu privire la războiul cu forțele străine estompează

treptat concepția tradițională, iar în această nouă formă de război *subversiunea a devenit principala armă*” (Mucchielli, 1976:34). Astfel, printre exemplele de activități subversive care pot fi evocate se numără sprijinul acordat de CIA Congresului pentru Libertate Culturală (o organizație compusă din intelectuali și artiști de marcă, promotoare a alternativelor democratice liberale la totalitarismul sovietic), asistența sub acoperire acordată politicianilor, ziariștilor, militarilor și opozanților care l-au răsturnat pe președintele chilian Salvador Allende în 1973 sau, de cealaltă parte, ajutorul acordat de sovietici mișcării sandiniste din Nicaragua în anii '60-'70 ori asistența financiară asigurată partidelor pro-sovietice din țări aflate în afara blocului comunist (Rosenau, 2007:14). De altfel, subversiunea poate preceda uneori un conflict armat, cum a fost cazul insurgențelor maoiste în timpul Războiului Rece.

Încercare de definire a subversiunii

Se pare că, în ansamblu, subversiunea este mai ușor de practicat decât de definit.

* Autorii sunt experți în cadrul Academiei Naționale de Informații.

Bineînțeles, cei care au inițiat acțiuni subversive nu au pornit de la vreo conceptualizare teoretică, preferând să-și adapteze operațiunile la situația concretă; multitudinea de acțiuni subversive este, în consecință, greu de transpus în limitele unei formulări teoretice.

Potrivit DEX, *subversiunea* ar însemna *subminare*, iar *subversiv* - „care periclitează, subminează ordinea internă a unui stat”; ceva mai problematică este extinderea acestei definiții - „care este împotriva ideilor, a valorilor acceptate în general”. Aceleași date sunt avute în vedere de definiția preferată de lexicologia franceză: „răsturnare a ordinii stabilite, a ideilor și a valorilor acceptate, mai ales în domeniul politic”, *Le Petit Robert*, „acțiune vizând subminarea valorilor și a instituțiilor stabilite”, *Le Petit Larousse en couleurs*. Dictionarul *Petit Robert* se oprește și asupra conceptului de *război subversiv* - „acțiune concertată a unor organizații clandestine îndreptată împotriva autorităților unei țări”.

Dictionarul de specialitate al lui Jean-Paul Brunet definește subversiunea drept „o acțiune având drept scop slăbirea forței militare, a puterii economice sau a voinței politice ale unei țări prin subminarea moralului, a loialității cetățenilor săi sau a încrederii de care se bucură” (Brunet, 2000:533).

Definiția ca atare este asumată de majoritatea specialiștilor (de altfel, *subvertere* înseamnă în latină *a răsturna*): Mucchielli se oprește doar asupra genului proxim, nu și a diferenței specifice, considerând subversiunea o „tehnică de slăbire a puterii și de demoralizare a cetățenilor” (Mucchielli, 1976:9). Specialiștii din arealul anglofon ajung la concluzii asemănătoare: pe perioada Războiului Rece, MI5 definea subversiunea drept o intenție generalizată de a răsturna sau submina democrația parlamentară prin mijloace politice, industriale sau violente, iar Departamentul american al Apărării consideră activități subversive acele acțiuni „de natură să submineze capacitatea militară, economică, psihologică, politică sau morală a unui regim”, care nu se încadrează în „trădare, răzvrătire, sabotaj sau spionaj” (Rosenau, 2007:14-15). O definiție mai elaborată îi aparține lui Frank

Kitson, important teoretician britanic, potrivit căruia în subversiune s-ar încadra „toate măsurile ilegale – care nu au fost folosite de forțele armate – luate de anumiți cetățeni pentru a-i răsturna pe cei aflați la putere ori pentru a-i forța să comită acțiuni pe care nu doresc să le inițieze” (Rosenau, 2007:15). Ideea de *subminare* pare a fi însă fundamentală în definirea noțiunii de subversiune: în subversiune s-ar încadra acele acțiuni „vizând subminarea capacității militare, economice, psihologice sau politice ori a moralei unei autorități guvernamentale” (DOD, 2010:228).

Subversiunea ar fi deci, în mod fundamental, o *tehnică*, folosind, mai ales în condițiile în care nu există resursele necesare unei înfruntări deschise, mijloace psihologice vizând decredibilizarea și subminarea puterii, a regimului sau a unei situații sociale de pe teritoriul avut în vedere.

Probleme de diferențiere

În încercarea de a formula în mod clar mobilul și specificul subversiunii, o serie de deosebiri se impun a fi operate.

În primul rând, *subversiunea* trebuie distinsă de *gherilă*, concepută inițial drept acțiune spontană a unor mici grupări armate în condițiile în care poporul este sub ocupație și oprimare *străine*; exemplele clasice în această privință sunt acțiunile spaniole de gherilă îndreptate împotriva armatei napoleoniene ori acțiunile militare ale Rezistenței franceze. Fiind la origine o acțiune militară îndreptată împotriva unui ocupant străin, gherila a cunoscut o mutație conceptuală odată cu Mao, care a aplicat-o în contextul războiului civil, considerându-i pe adversarii săi *invadatori* sau *aflați în serviciul unei puteri străine invadatoare* (afirmație reiterată în proclamațiile și discursurile sale) și asigurând integrarea *politică* a combatanților și a regimurilor ce au trecut de partea sa, ca urmare a acțiunilor de gherilă. Mao a lansat în modernitate ideea că în cursul unei revoluții adversarii puterii revoluționare trebuie acreditați drept *străini* față de societatea pe care o domină. De altfel, gherila a cunoscut mutații și în plan practic și imediat. Considerată în mod tradițional o mișcare rurală, ea a cunoscut, odată

cu Tupamaros¹, o ascensiune în plan urban, date fiind avantajele unui asemenea mod de luptă: posibilitatea de a se disimula cu ușurință; accesul la resurse financiare (atacând bănci, oficii poștale, magazine) și chiar umane (pot fi folosiți membri ai păturilor marginale sau care se simt marginalizate); posibilitatea de a recurge la răpiri ale unor personalități sau la atentate; potențialul de publicitate. Gherila este astfel apropiată de subversiune prin efectele sale psihologice, deoarece ea dă naștere la trei consecințe: climatul psihologic (demoralizarea forțelor guvernamentale, teroarea celor afectați, dar și adeziunea unor oportuniști), agitația generală, mergând până la anarhie (subliniind neputința autorităților și încurajându-i pe contestatari, ceea ce duce la reacții în lanț) și reacția represivă pe care o provoacă (ceea ce generează indignarea opiniei publice și reacții defensive).

Însă distincția cea mai importantă opune subversiunea ideii de *revoluție*, aceasta din urmă reprezentând un moment critic final al unei lungi perioade de nedreptăți și abuzuri și urmărind instaurarea unui nou sistem social-politic. Mucchielli insistă asupra caracterului profund negativ al subversiunii, care ar urmări, spre deosebire de revoluție, distrugerea pură, folosind însă mai ales mijloace *verbale*, în mod calculat, pe parcursul unei perioade îndelungate (Mucchielli, 1976:67-68). Subversiunea este ca atare *negativă* atât la origine (nefiind necesară satisfacerea unor condiții obiective de revoltă), cât și din punctul de vedere al finalității (urmărind pur și simplu distrugerea).

Mucchielli se oprește însă mai mult asupra obiectivelor subversiunii, fiind deosebit de interesat de specificitatea acestora. Se poate afirma că, în ansamblu, subversiunea urmărește un triplu obiectiv. În primul rând, se are în vedere demoralizarea națiunii vizate și dezintegrarea grupurilor care o compun (prin semănarea îndoielii cu privire la valorile susținute, decredibilizare, culpabilizare, inducerea ideii că lupta este ridicolă, illogică, nu va înceta niciodată). Adversarul se vede astfel confruntat cu reprobarea din partea opiniei publice pe o scară largă, își pierde încrederea în propriile mijloace ofensive și defensive, are

impresia că lupta va dura la nesfârșit și că va fi, în cele din urmă, inutilă. Acestui obiectiv i se alătură discreditarea autorității ca atare (fiind eliminată autoritatea morală a statului, deoarece guvernării sunt considerați incapabili) și neutralizarea opiniei publice pentru a împiedica orice intervenție spontană împotriva mișcării subversive ce urmărește acapararea puterii de către o minoritate (apatia populară generală fiind un factor favorizant deosebit de important). Astfel, la originea subversiunii s-ar afla o stare de spirit caracterizată de: sentimentul de izolare și de neputință a partidelor politice în măsură să se opună (deja discreditate din cauza divergențelor dintre ele și a luărilor de poziție incoerente), izolarea totală a simplilor cetățeni, care refuză angajamentul social și se concentrează exclusiv asupra propriilor interese (fapt favorizat de ceea ce Kurt Baschwitz numește *panica mută* – formă de frică colectivă în care cetățenii nu mai au nicio speranță și nicio încredere în autorități). Fiindu-le teamă să iasă în evidență, indivizii se autoizolează, evită orice acțiune personală și orice inițiativă, manifestă comportamente precum refuzul de a depune mărturie sau plângere, refuzul de a-și ajuta prietenii ori chiar de a desemna proprii agresori.

Tehnici de acțiune ale subversiunii

Tehnicile de acțiune ale subversiunii au în vedere grupuri de amploare diferită și se adaptează în funcție de acest factor. Pentru a submina grupuri mai mari, elementele izolate nu ezită să recurgă chiar la valorile oficiale ale grupului vizat sau să inducă suspiciunea reciprocă, insinuând fie că anumite elemente se află în legătură cu adversarii, fie că există elemente (de regulă, lideri) care-și urmăresc propriile interese în detrimentul celor colective. Tehnicile de insinuare sunt în acest sens cu mult mai importante decât simplele afirmații, deoarece „trădătorii” trebuie descoperiți cu necesitate de către grupul afectat de o asemenea acțiune. Agenții subversivi pot fi exteriori față de grup (acțiunea subversivă trebuie să beneficieze în acest caz de o organizare minuțioasă, având la bază o fină cunoaștere psihologică și intelectuală a grupului – mentalități, obiceiuri, norme,

valori, componente) sau pot acționa dinăuntru grupurilor respective (admiterea lor în acestea fiind condiționată de cunoașterea prealabilă a normelor necesare în vederea acceptării și a criteriilor formale, dar mai ales informale, de evaluare).

Acțiunile vizând opinia publică se centrează pe trei axe. O axă ar privi discreditarea autorităților (acestea fiind prezentate drept ilegitime și opresoare, aflate în slujba unor forțe străine, neglijându-se complet faptul că sunt rezultatul unor alegeri legitime) și, în primul rând, a organizațiilor reprezentative ale acesteia (poliția, mai ales) și a personalităților reprezentative, care sunt izolate, pe baza unor atacuri multiple (în reuniuni publice, în ziare). Un aspect important în această privință îl constituie „neglijarea” faptului că, în majoritatea cazurilor, autoritățile sunt rezultatul unui vot democratic și universal. Sunt în egală măsură valorificate oricare incidente întâmplătoare sau greșeli comise de adversar (incidente cotidiene, declarații intempestive, scandaluri politice sau sociale). Până și prezența sporită a forțelor de securitate (manifestată prin activități de patrulare, percheziții) poate fi de folos insurgenței, deoarece aceasta ar confirma faptul că statul ar „militariza” conflictul și s-ar afla în stare „de război” cu propriii cetățeni.

În acest sens, sunt exploatate în mod deosebit reglementările și orice declarație publică, iar posibilele mișcări contraofensive sunt denunțate drept manevre ale propagandei adverse. În sfârșit, se recurge la organizarea unor ședințe de demascare și de acuzare (așa-zisul „tribunal popular”, preconizat de Mao, ori comisii de anchetă, ale căror membri nu dau socoteală în fața nimănui și acționează în deplină libertate, putând inclusiv manipula mass-media). În aceste contexte, jurații sunt în egală măsură acuzatori, se erijează în reprezentanți supremi ai conștiinței morale populare, bucurându-se din această postură de totală impunitate; acțiunile lor vizează, dincolo de indivizi, sistemul de stat.

În acțiunea lor, grupările subversive se sprijină și pe mass-media, de la publicațiile proprii (prin care urmăresc nu numai să întrețină starea de spirit a propriilor adepți, ci și influențarea opiniei

publice) până la ziarele și revistele cu o largă audiență ori neutre, dar care servesc și ele indirect cauzei subversive, popularizând-o. Subversiunea va putea profita chiar și de mass-media cu poziții contrare, întrucât, prin acțiunile violente directe împotriva acesteia, își arată în mod clar puterea și agresivitatea, demonstrând totodată slăbiciunea considerabilă a autorităților.

Un rol important îl au, în contextul acțiunilor subversive, și grupările sociale care pot servi drept trambulină. Specificul acestora constă în faptul că ele reiau „în oglindă” exact acțiunile care sunt întreprinse de grupările subversive în ceea ce le privește: intensificarea și exploatarea revendicărilor legitime, însă cultivând propaganda de agitație, în orice mediu în care se află un grup de nemulțumiți (ceea ce presupune canalizarea nemulțumirilor, care pot duce la indignare și la agresivitate dacă vor fi desemnați responsabili pentru situația de fapt); favorizarea acțiunilor violente comise de un sub-grup format spontan în numele grupului, inițiatorii (agenți subversivi care, aparent, nu se cunosc între ei) invocând exact criteriile morale ale grupului; acțiuni provocatoare comise în gradație progresivă și, ca urmare a represiunii anticipate și așteptate, apelul la luptă împotriva acțiunilor de represiune, invocând nevoia de răzbunare și de solidaritate (dispozitivul de represiune fiind prezentat drept o amenințare colectivă, iar orice acte comise de forțele subversive fiind deculpabilizate dinainte). Pentru a crea atmosfera necesară se va aștepta ca represiunea să ajungă la un anumit prag critic, așa-zisul caracter colectiv al amenințării va fi confirmat de „informații” despre actele de represiune ce-i vizează pe indivizii neangajați, după care se va insista în egală măsură asupra sentimentului de frică și a celui de furie. Astfel, potrivit unui document al Agenției Centrale de Informații (CIA, 1950:68), mișcările comuniste uzează în acest sens de o largă gamă de acțiuni de masă, de la simpla distribuție de materiale propagandistice la organizarea de congrese, demonstrații, manifestări de pichetare, lupte de stradă și tehnici de pregătire a insurecției armate.

De altfel, materialul arată că, fiind conștiente de pregătirea lor deficitară din punct de vedere

militar, mișcările comuniste practicau în anii '50 ai secolului trecut acțiunile de infiltrare la nivel înalt (având în vedere, în primul rând, posturile ministeriale de Apărare și de Interne); comuniștii care aveau acces la astfel de funcții erau în măsură ulterior să-și angajeze tovarășii de luptă în posturi-cheie, în măsură să le faciliteze fie comiterea de acțiuni subversive, fie culegerea de informații. În acest sens, cadrelor din armată și din forțele polițienești le era inoculată într-o primă fază ideologia comunistă, ulterior membri ai acestora fiind recrutați pentru acțiuni de „spionaj”. Potrivit acestui document, printre metodele folosite se aflau: exploatarea oricăror slăbiciuni; cultivarea defetismului; subminarea încrederii în idealurile tradiționale ale națiunii în vederea distrugerii loialității și a patriotismului. Un exemplu în această privință îl constituie activitatea Partidului Comunist Francez înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, acesta implicându-se în lupta împotriva ocupației naziste abia după invadarea URSS de către Hitler (iunie 1941). Membrii Partidului s-au infiltrat în Rezistență, iar după război, exagerând prin mijloace propagandistice rolul jucat în lupta împotriva Germaniei naziste, au solicitat posturi importante în guvern. Obiectivul primar îl constituie paralizarea forțelor armate, inclusiv prin eliminarea anumitor ofițeri (proces de „purificare” a corpului forțelor armate), deoarece pentru comuniști pe acestea se întemeiază forța claselor conducătoare. Prin aceste acțiuni sunt obținute cel puțin cinci beneficii importante: culegerea de informații prețioase cu privire la punctele tari și slabe și la intențiile guvernului; posibilitatea de intoxicare cu informații false, „oferind” chiar autorităților obiective neconcludente spre care acestea să-și dirijeze resursele; oportunitatea de a sustrage fonduri, armament, echipament și alte resurse de la autorități; recrutarea de noi adepți și

identificarea unor persoane pretabile la șantaj și la mituire; slăbirea și delegitimarea puterii.

Acțiunile de infiltrare pot avea în vedere nu numai partide politice, ci și organizații sindicale, grupuri comunitare și organizații de caritate. Activând în interiorul organizațiilor existente, care asigură o acoperire și o legitimitate imposibil de obținut în alte condiții, membrii grupărilor insurgente pot să identifice aliați politici, să atace politicile guvernamentale și să atragă sprijin internațional.

Bibliografie:

1. BRUNET, Jean-Paul, *Dictionnaire du renseignement et de l'espionnage*, Paris, La Maison du Dictionnaire, 2000.
2. MUCCHIELLI, Roger, *La Subversion*, Paris, C.L.C., 1976.
3. ROSENAU, William, *Subversion and insurgency*, RAND, National Defense Research Institute, 2007, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2007/RAND_OP172.pdf, data accesării : 20.01.2020.
4. TODOROV, Tzvetan, *Cucerirea Americii*, trad. Magda Jeanrenaud, Iași, Institutul European, 1994.
5. Central Intelligence Agency, *Theory and Practice of Communist Subversion*, 1950, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000042667.pdf, data accesării: 15.01.2020.
6. Department of Defense, *Dictionary of Military and Associated Terms*, 2010, https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf, data accesării: 11.02.2020.
7. *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, Dictionnaires Le Robert – SEJER, 2004.
8. *Le Petit Larousse en couleurs*, Paris, Larousse, 1994.

¹ Mișcarea de Eliberare Națională Tupamaros – grupare de gherilă de extremă stânga, activă în Uruguay în anii '60-'70.

NOI PROVOCĂRI ÎN ANALIZA DE INTELLIGENCE

Raluca-Mihaela STĂNESCU*

Abstract

The numerous challenges emerged in the past years in a knowledge society, where globalization invariably affected the informational environment, determine a series of changes at theoretical, conceptual, thinking and even behavioral level for all analysts who now have to become, more than ever, more adaptable and more flexible, always reconsidering priorities and the part played by them on the intelligence products' market provided to the decision-makers, shifting from the area of a merely "intelligence producer" to a higher level, that of a "knowledge and expertise provider".

Keywords: intelligence, analysis, knowledge, awareness.

"We don't grow when things are easy.
We grow when we face challenges."

Introducere

În calitatea sa de specialist, un analist de intelligence este nevoit să-și ajusteze efortul analitic în funcție de schimbările produse în planul securității, reducând la minimum factorul de incertitudine și să se racordeze, totodată, la realitățile tehnologice din ce în ce mai dinamice care presupun dobândirea unor competențe și abilități noi. În acest context deloc simplu, în care accesabilitatea informației este tot mai facilă, iar evoluțiile evenimentelor sunt tot mai rapide, analistului de intelligence îi revine responsabilitatea de a furniza beneficiarului produse cu caracter anticipativ-predictiv, abandonând concluziile și estimările de tip constatativ utilizate până recent¹.

Competențele și abilitățile unui specialist în analiză trebuie să țină pasul cu modificarea valorii de utilizare a datelor, cu noii parametri ai raționamentului critic și cu sporirea capacității

de reacție, în sensul modelării și cultivării unui comportament preventiv.

Ținând cont de resorturile și neajunsurile sistemice ale momentului, prezentul articol încearcă să aprofundeze cunoașterea domeniului din perspectiva provocărilor erei moderne, constituind, totodată, un real suport pentru sporirea autorității analistului autentic al zilelor noastre și pentru orientarea acestuia în raport de schimbările din mediul geostrategic actual.

Complexitatea provocărilor actuale în analiza de intelligence

Informație vs. Cunoaștere. Este binecunoscut aforismul lansat de filosoful Francis Bacon la începutul sec. al XVII-lea, care susținea că „cel care deține informația, deține puterea”, dar, trebuie spus că, de curând, informația a fost înlocuită cu noțiunea de cunoaștere, așa încât și rolul analistului s-a schimbat, nemaiconstând

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

exclusiv în operarea cu date și informații de o largă diversitate tematică, ci fiind nevoit să uzeze acum de toată expertiza acumulată pentru că, dincolo de ideologie și interese economice, conflictele sunt bazate pe cunoașterea actorilor și acțiunilor lor, iar cunoașterea este furnizată de analiști.

Într-o eră a informațiilor sau într-o societate bazată pe cunoaștere, noțiunea de informație capătă valențe ambigue. Pentru analistul care trebuie să informeze oportun decidentul, multitudinea de informații disponibile nu face altceva decât să amplifice și mai mult caracterul echivoc al datelor prelucrate cu care acesta jonglează. Astfel, pentru a atinge un optim al finalității narative și, mai mult, pentru a livra beneficiarilor prognoze cât mai clare, care să deschidă un orizont cât mai larg de cunoștințe, efortul analitic se conjugă acum în raport de abilități și aptitudini suplimentare care pot decela stimulii complecși din mediul-țintă.

Progresul tehnologic. Pe lângă aspectele menționate anterior, trebuie evidențiată importanța avansului tehnologic extraordinar înregistrat în procesarea și comunicarea informațiilor care compun marele puzzle.

Dar cum poate fi transformată această eră accelerată a globalizării sistemelor de comunicații într-un avantaj pentru analist? Iată o întrebare la care încercăm să răspundem, fără, însă, a pretinde că oferim soluții viabile pe termen lung.

Cu toții suntem de acord că expansiunea rețelelor de comunicații la nivel global este o facilitate, dar poate fi, în egală măsură, un generator de pericole (spre exemplu, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă sau criminalitatea organizată). De aceea, este important să conștientizăm că una dintre cele mai mari responsabilități, pe care comunitatea de intelligence o are în prezent, este aceea de a crea propriile rețele de comunicații, mai bune decât cele ale adversarilor, astfel încât să poată contracara cât mai rapid acțiunile acestora.

Dacă ar fi să privim o rețea de comunicații ca pe un sistem de cercuri concentrice care comunică între ele, plasând în mijloc serviciul de informații, am constata nevoia ca acesta să se relaționeze cu

elementele poziționate pe cercurile exterioare² (diverse entități, conexiuni guvernamentale, relații cu nivelurile inferioare din administrație etc.), într-o strânsă interconectare care să furnizeze analistului acel suport informațional care poate fi transformat în avertizări oportune și reale și care, pe termen lung, poate avea implicații mult mai vaste:

- extinderea bazelor de cunoștințe prin realizarea unui schimb eficient de informații între analiști;
- punerea în comun a informațiilor deținute de către serviciile de intelligence partenere;
- armonizarea modului de interpretare a avertizării;
- identificarea aspectelor cheie menite să conducă la adoptarea unor decizii pe cât posibil unanime și eficiente.

În lipsa acestora, asistăm doar la o serie de schimbări atitudinale și instituționale generate de interesul prioritar pentru informații. În plan militar, așa-numita „revoluție în afacerile militare” gravitează eminamente în jurul utilității informațiilor pentru selectarea unor sisteme noi de armament de înaltă precizie și pentru consolidarea capacității de culegere, procesare și diseminare a informațiilor în scop operațional, ignorând, cel puțin deocamdată, necesitatea de informație consolidată care poate conduce analistul mult mai facil spre elaborarea de scenarii și cursuri de acțiune.

Mediul concurențial virtual sau fizic. Disponibilitatea pe scară largă a informațiilor face ca prelucrarea și livrarea acestora să nu mai fie apanajul exclusiv al serviciilor de informații, ci și al unor organizații sau departamente a căror eficiență sporește de la an la an. Cu alte cuvinte, pentru factorii de decizie se instituie treptat un tip de „concurență” neloială care ia amploare și care nu respectă întocmai etica și deontologia impusă de cadrul instituțional al comunității de intelligence, așa cum îl cunoaștem cu toții.

În consecință, activitatea serviciilor de informații nu este periclitată doar de varietatea și multitudinea informațiilor disponibile, ci și de apariția într-un ritm alert a unor *think-tank*-uri, ONG-uri, entități din mediul privat care încearcă

să își aroge titlul de formatori de opinie acreditați, acaparând decidenții prin informări mai mult sau mai puțin veridice sau prospective.

În acest context, structurile de intelligence s-au văzut nevoite să modifice paradigma informațională prin combinarea metodelor de obținere a informației (*all-source approach*) și verificarea excesivă a acesteia, încercând să își mențină, astfel, superioritatea informativă pe piața consumatorilor de informații.

Combinarea informațiilor prin introducerea conceptului de *fuziune* are la bază o abordare multi-sursă în etapele de culegere și analiză a datelor, astfel încât informările să reflecte considerații cât mai complete și mai relevante în conținutul lor.

Modificările introduse au generat o serie de schimbări și în planul gândirii analiștilor care, acum, sunt nevoiți să abordeze informațiile atât din perspectivă pur analitică, cât și din perspectiva decidenților, în termeni de acțiune generată pe baza produsului finit furnizat.

Cu toate acestea, un analist poate combina informații din surse variate care să întrunească cerințele doctrinare specifice fuziunii *all-source* și, totuși, rezultatul muncii lui să nu explice interrelaționarea sau complexitatea mediului în așa fel încât să determine decidentul în sensul adoptării unor decizii acționabile. Mai mult, sunt situații în care, deși factorul de incertitudine din informările promovate decidenților este extrem de redus datorită hiper-verificării informațiilor, demersul analitic nu reușește să convingă, iar beneficiarul alege să ignore alertele și prognozele, preferând să adopte decizii independente de acestea.

Reorientarea intereselor de securitate. William J. Lahnenman menționa în cartea sa *The Need for a New Intelligence Paradigm* faptul că „procesul globalizării, laolaltă cu revoluția informațională, va conduce la o schimbare a centrului de interes analitic al comunității de informații”³.

În prezent, datorită vitezei cu care este transmisă informația, analistul se confruntă cu dificultăți în stabilirea autenticității conținutului informațional sau în completarea acelor *intelligence gaps* care au fost omise/înlăturate

deliberat din informația brută. Informația critică, dar trunchiată, devine dificil de contextualizat și de interpretat într-o manieră coerentă. Chiar și metodele analitice structurate pot eșua în astfel de situații, creând confuzie în planul mental axat pe predicție și anticipare al analistului.

Pentru a explica mai în detaliu anumite circumstanțe, putem spune că, în funcție de interesele pentru o anumită zonă, unele entități pot fi prietene și inamice în același timp. Astfel de situații se datorează, în bună măsură, modificărilor survenite în recenta taxonomie a riscurilor și intereselor de securitate. Ultimii ani au fost marcați de validarea amenințărilor asimetrice (nu neapărat *cine*, ci *ce* este inamicul și mai ales *de ce* a acționat într-un anumit fel?), care a avut drept consecință relativizarea vechilor concepte teoretice și practice din domeniul securității. La acestea se adaugă și linia care demarhează tot mai subtil frontiera între riscurile naționale, regionale sau globale, cu repercusiuni dintre cele mai variate și mai dificil de anticipat în plan securitar. Diversificarea paletei de riscuri (care acum include riscurile de mediu, încălzirea globală, poluarea, sau pe cele demografice și migraționiste) reprezintă doar câteva preocupări care acaparează agenda de securitate a marilor actori internaționali. În raport de acestea, analistul este nevoit să se adapteze noilor tendințe în domeniu și să se racordeze la realitățile imediate prin conectarea permanentă la mediile de specialitate care pot oferi expertiza necesară. Pentru analist, scanarea eficientă a mediului de securitate presupune acumularea de noi cunoștințe în domenii până de curând neexplorate, în scopul identificării cât mai rapide și cât mai corecte a semnalelor cu potențial de conflict provenite din spații geografice variate.

Concluzii

În condițiile incapacității de asimilare a realității complexe, indivizii recurg la construcția unor modele mentale simplificate ale lumii obiective, peste care suprapun informațiile primite ulterior, fără a exista, întotdeauna, o compatibilitate între input-ul informațional și propriul șablon de gândire.

Analiza de intelligence actuală demonstrează că toate aceste provocări pot determina erori cognitive, cu impact direct asupra produselor informative elaborate.

Limitările de ordin psihologic, cultural sau religios, care pot influența atât analistul, cât și, implicit, produsul finit elaborat de acesta, trebuie diminuate prin aplicarea unor metode analitice viabile, pretabile mediului actual de securitate și utilizabile drept instrumente de lucru funcționale, în baza cărora să fie elaborate informări menite să răspundă nevoilor beneficiarilor.

Aplicarea conceptului de *Pooling and Sharing* sau o abordare de tipul *Give-To-Get* la nivelul întregii comunități de informații, atât din punct de vedere al informațiilor deținute, cât și din punct de vedere al bunelor practici și al expertizei de nișă a analiștilor, precum și crearea unor platforme colaborative între serviciile de intelligence și mediul academic, ar putea reprezenta un bun început pentru dezbaterea și confirmarea ipotezelor analitice la nivel de comunitate. În plan individual, preocuparea analiștilor pentru auto-cunoaștere și auto-perfecționare, concomitent cu dezvoltarea abilităților adaptive la nou, conștientizare și gândire creativă, pot juca un rol important în devenirea fiecărui analist care își propune să identifice rapid mecanismele de reducere a incertitudinii și valorificarea maximă a datelor prelucrate.

Inteligența artificială (AI) și sistemele de învățare automatizată devin rapid piese importante ale proceselor analitice. Rețelele Generative Inamice – sisteme în rețea care concurează între ele cu scopul de a învăța mai rapid – capacitează computerele pentru a desfășura activități (jocuri complexe sau recunoașterea fețelor) care, până de curând, păreau aproape exclusiv apanajul oamenilor.

Analiza nu va rămâne imună la toate aceste schimbări. Activitatea de cunoaștere, în domenii variate precum medicina, dreptul sau jurnalismul, este externalizată prin algoritmi, nu prin forță de muncă importată sau prin roboți. Cercetătorii din cadrul Universității Oxford, Carl Frye și Michael Osborne, concluzionau în anul 2013 că aproximativ jumătate dintre locurile de muncă din SUA sunt

expuse riscului de a fi automatizate în decurs de 20 ani⁴. Printre acestea se numără și multe dintre sarcinile pe care le desfășoară analiștii, cele care presupun sintetizarea unor conținuturi în volum foarte mare sau predicții pe termen mediu și lung. Chiar dacă prognozele sunt extrem de elaborate, convingerea specialiștilor potrivit căreia astfel de analize nu pot fi realizate prin intermediul sistemelor computerizate este acum infirmată de recente evoluții în domeniul IT.

Există, însă, și câteva soluții menite să concure la modelarea procesului analitic, dintre care amintim:

- Utilizarea analizelor bazate pe cunoștințe ca principală metodă de informare a beneficiarilor. Nu este necesar ca analistul să fie un expert al datelor, dar fiecare analist trebuie să știe cum să acceseze și să conecteze corect datele pentru contextualizarea problemei și previzionarea impactului;
- Folosirea metodelor și tehnicilor de analiză structurată asigură livrarea unor informații net superioare din punct de vedere calitativ, evitând încrederea oarbă în sateliți sau alte echipamente de înaltă tehnologie;
- Scurtarea buclei de feedback, pentru îmbunătățirea rezultatelor analitice. În alte domenii, precum sănătate, agricultură sau producție, datele sunt evaluate continuu, iar rezultatele evaluărilor sunt reintroduse în ciclurile de producție, o metodă eficientă care ar trebui adaptată și introdusă pentru produsele informative, de asemenea;
- Cuantificarea și recompensarea corectitudinii, ca premisă pentru evaluările dinamice ale informațiilor în materialele informative puse la dispoziția decidenților;
- Angajarea tinerilor entuziaști și oferirea unor oportunități de instruire continuă a acestora pe durata întregii cariere. Admițând că locurile de muncă din viitor nu au fost create încă, forța de muncă dedicată este deja aici.

Fără îndoială, comunitatea de intelligence va evolua și va prospera în viitor. Analiștii din toate domeniile au această predispoziție de a

accesa noi surse de informare și noi modalități de a îmbunătăți calitatea și relevanța analizelor elaborate. Culegătorii de pretutindeni caută orice sursă nouă de informații care poate acoperi „lacunele informaționale” existente. Experții în tehnologie încearcă să descopere orice nou instrument care poate veni în sprijinul analistului. Liderii de la toate nivelurile pretind să dețină avantajul informațional obținut cu forță de muncă hiper-calificată. Nu în ultimul rând, analiza trebuie privită ca o activitate axată, în principal, pe furnizarea de servicii către consumatorii de informație, reprezentând, astfel, cel mai bun mijloc de inspirație pentru inovarea și adaptarea domeniului.

Bibliografie:

1. EDERER, Markus, *New and Emerging Challenges for Intelligence Analysis*, în *New Frontiers of Intelligence Analysis*, Roma, 2005;
2. LAHNEMAN, J. William, “The Need for a New Intelligence Paradigm”, în *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, nr. 23, publicat online la 25 februarie 2010, p. 212;
3. LAHNEMAN, J. William, “The Future of Intelligence Analysis”, vol. I+II, *Center for International and Security Studies* at Maryland, 2006;
4. BAR-JOSEPH, Uri; McDermott, Rose, *The Intelligence Analysis Crisis*, în *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford University Press, 2010;
5. KENT, Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, NJ: Princeton University Press, Princeton, 1951, revised edition 1966;
6. HUTCHINGS, Robert L., *Looking over the Horizon: Strategic Choices, Intelligence Challenges*, Papers presented at the conference on “New Frontiers of Intelligence Analysis: Shared

- Threats, Diverse Perspectives, New Communities*”, Rome, Italy, 31 March-2 April 2004;
7. FYFFE, Greg, *The Future of Intelligence Analysis*, Papers presented at the conference on “New Frontiers of Intelligence Analysis: Shared Threats, Diverse Perspectives, New Communities”, Rome, Italy, 31 March-2 April 2004;
8. FREY, Carl and Michael OSBORNE, *The Future of Employment*, Oxford University Press, 2013;
9. FORD, Harold P., “A Tribute to Sherman Kent”, în *Studies in Intelligence*, Vol. 24, Nr. 3, septembrie 1980;
10. GARTIN, Joseph W., “Looking Ahead - The Future of Analysis”, *Studies in Intelligence*, Vol. 63, Nr. 2, fragmente, iunie 2019;
11. IANCU, Cristian, Maria Daniela BUNOIU, *Analiza de intelligence. Provocări sistemice în noul context de securitate*, Centrul de Surse Deschise, accesat pe site-ul www.academia.edu la data de 19.02.2020;
12. ENESCU, Emilia; Cristina POSAȘTIUC, „Aspecte etice în activitatea de intelligence din surse deschise”, *Revista Română de Studii de Intelligence*, 04/2010;
13. CÎRSTEA, Bogdan-Ion, „Oportunități și provocări pentru analiza de intelligence reprezentate de emergența fenomenului social media”, *Revista Română de Studii de Intelligence*, 15/2016;
14. <https://intelligence.sri.ro/intelligence-societatea-cunoasterii/>, accesat la 18.02.2020;
15. <https://www.bursa.ro/premiera-analiza-de-intelligence-iese-in-lumina-reflectoarelor-02718020>, accesat la 18.02.2020;
16. <https://www.geopolitic.ro/traditie-si-provocari-intelligence-ul-de-securitate-romanesc-opinii/>, accesat la 18.02.2020.

¹ Cristian Iancu, Maria Daniela Bunoiu, *Analiza de intelligence. Provocări sistemice în noul context de securitate*, Centrul de Surse Deschise, accesat pe site-ul www.academia.edu la data de 19.02.2020.

² Robert L. Hutchings, *Looking over the Horizon: Strategic Choices, Intelligence Challenges*, Papers presented at the conference on “New Frontiers of Intelligence Analysis: Shared Threats, Diverse Perspectives, New Communities”, Rome, Italy, 31 March-2 April 2004.

³ William J. Lahneman, „The Need for a New Intelligence Paradigm”, în *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, nr. 23, publicat online la 25 februarie 2010, p. 212.

⁴ Carl Frey and Michael Osborne, *The Future of Employment*, Oxford University Press, 2013.

ABORDAREA PSIHOLOGICĂ A TRĂDĂRII – O PROVOCARE PENTRU SERVICIILE SECRETE

Cristian DOBRE*

Abstract

The article addresses one of the most controversial topics in psychology - betrayal and tries, in a pragmatic and concise manner, to answer, in a psychological way, a series of questions on this issue.

What types of betrayal can be identified ? What are the psychological mechanisms of betrayal? What are the emotions of betrayal ? What are the motivations of betrayal ? What can be said about the vulnerabilities of traitors? How can the obstacles that are placed in the way of betrayal be approached psychologically? Does betrayal have any ethics? How can “culture of intelligence” prevent betrayal? Is there a specific psycho-clinical manifestation for traitors and other?

In the hope that I have aroused your interest in this subject, I invite you to read it.

Keywords: *betrayal, the psychology of betrayal, the ethics of betrayal, the emotions of betrayal, the culture of intelligence.*

Elemente generale despre trădare

Probabil, unul dintre cele mai spectaculoase subiecte legat, deopotrivă, de serviciile secrete și de psihologie este cel al... trădării.

Analizând faptele istorice, se poate spune că trădarea s-a născut odată cu omenirea și a evoluat în același ritm cu aceasta.

Deși subiectul este atât de vechi, el continuă să fie cercetat de psihologi, juriști, militari, filozofi, prelați ai diferitelor culte religioase, moraliști și ilustrat în nenumărate creații științifice, dar și artistice - literare și cinematografice.

Trădarea, în sens general, este definită ca înșelarea în mod perfid a încrederii cuiva, care pactizează cu inamicul. Trădarea se mai referă și la „a înșela credința cuiva”, la „ajutarea, în ascuns, a dușmanilor societății sau patriei”, la „divulgarea unui secret”, la „a fi neloial”, la

„a dovedi inconsecvență față de o idee ori un sentiment”, la, „a părăsi o acțiune începută”, la „a se abate de la o linie de conduită”, la „a comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie”, la „a se da de gol” (cu referire la propria persoană), la „o infracțiune ori faptă reprobabilă a celui care trădează”, la „a comite o perfidie” (DEX, 2009). Deseori, a trăda este sinonim cu a vicleni, a vinde țara/prietenul/crezul, a înșela, a prodosi (DS, 1982).

Astfel, trădătorul este catalogat cu cele mai dure cuvinte și atrage cele mai cumplite pedepse, fie ele juridice sau numai morale, din partea entităților trădate.

Tipuri de trădare

Pornind de la definițiile mai sus enunțate, considerăm că trădarea poate fi clasificată după câteva criterii, în mai multe categorii, astfel:

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

După **domeniul de aplicabilitate**, distingem:

- *Trădarea militară*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte militare. De exemplu, un comandant militar fraternizează cu inamicul și întoarce armele împotriva foștilor parteneri/aliați;
- *Trădarea politică*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte de natură politică. De exemplu, un politician își trădează propriul partid și se înscrie în partidul de opoziție;
- *Trădarea religioasă*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte de natură religioasă. De exemplu, un enoriaș renunță la credința sa și se dedică altui cult religios;
- *Trădarea legii*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte juridice, cu referire directă la încălcarea legii. De exemplu, un senator trădează legea pe care a promovat-o, încălcând-o cu bună știință;
- *Trădarea amoroasă*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte legate de dragoste și/sau de conviețuire familială comună. De exemplu, soția își înșală soțul;
- *Trădarea emoțională*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte emoționale. De exemplu, atunci când un părinte își părăsește propriul copil minor.
- *Trădarea grupului de apartenență*. Acest tip de trădare se focalizează pe aspecte legate de grupul în care funcționează de facto sau de jure un subiect. De exemplu, când un jucător dintr-o echipă sportivă pleacă la o echipă rivală;
- *Trădarea așteptărilor altora*. Ea este, de regulă, extrem de subiectivă. De exemplu, atunci când un polițist săvârșește o infracțiune, gestul său oripilează opinia publică, deoarece este de așteptat ca respectivul polițist să apere legea și pe cetățeni și nu s-o încalce și să-i pună în pericol pe alții ori, atunci când, după ani de sacrificii, un părinte se simte trădat de fiul său, care îl desconsideră și îl abandonează la greu;

- *Trădarea propriei persoane*. Acest tip de trădare are loc când o persoană își trădează propriile idealuri. De exemplu, atunci când cineva a dorit să devină medic, dar, deoarece a consumat droguri, nu numai că a renunțat la studii, dar a devenit, deopotrivă un infractor și un om bolnav.

După **natura sa**, distingem:

- *Trădarea juridică*. Acest tip de trădare este judecat dintr-o perspectivă legală, potrivit actelor normative în vigoare;
- *Trădarea morală*. Acest tip de trădare este judecat numai după norme morale;
- *Trădarea cutumelor*. Se referă la încălcarea unor reguli acceptate de un anumit grup ori o comunitate. De exemplu, deconspirarea, de către subiect, a mecanismelor secrete de funcționare a unui grup conspirativ, fie el terorist, masonic, sectar-religios, disident, de guerilă ori de altă natură. În acest caz, nu se poate vorbi de legi, deoarece însuși grupul este în afara legii. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, în astfel de grupuri/organizații funcționează reguli dure cu privire la trădare, care exced cu mult orice imperative morale. Acest tip de trădare se mai poate referi și la situațiile în care sunt încălcate cutumele unui anumit grup religios sau de altă natură. De exemplu, potrivit comunității Amish, fetele trebuie să se căsătorească numai cu băieți de aceeași religie. Atunci când această regulă este încălcată de vreo tânără, grupul o consideră o trădătoare, în cele mai multe situații.
- *Trădarea ideologică*. Acest tip de trădare se referă la renunțarea de către o persoană la doctrina ideologică a unui anumit grup, eventual de apartenență, pentru altă doctrină ideologică. De exemplu, se poate vorbi de trădare ideologică atunci când un subiect renunță la comunism și îmbrățișează valorile capitalismului liberal.

După **amplarea sa**, distingem:

- *Trădarea individuală*. Se referă la situațiile când: o persoană o trădează pe alta (de exemplu, trădarea soției de către soț, a șefului de către un subaltern etc.), o persoană își trădează grupul de apartenență, credința religioasă, ideologia etc.;
- *Trădarea organizațională*. Acest tip de trădare are loc atunci când o organizație (firmă, companie, instituție, grup etc.) trădează interesele altei organizații cu care are o înțelegere, formală sau informală (parteneriate de afaceri, înțelegeri între partide politice, alianțe militare de nivel tactic-operativ etc.);
- *Trădarea statală și supra-statală*. Acest tip de trădare are loc atunci când o țară ori o alianță politico-militară de țări o trădează pe alta.

După **intensitatea sa**, distingem:

- *Înaltă trădare*. Se referă la situațiile în care un cetățean aduce prejudicii semnificative intereselor naționale ale statului căruia îi aparține. De regulă, acest tip de trădare este sancționată de legea penală. În România, Codul Penal, art. 394 – 398, descrie următoarele fapte ca fiind acte de înaltă trădare: „fapta cetățeanului român de a intra în legătură cu o putere sau cu o organizație străină ori cu agenți ai acestora, în scopul de a suprima sau știrbi unitatea și indivizibilitatea, suveranitatea sau independența statului, prin: a) provocare de război contra țării sau de înlesnire a ocupației militare străine; b) subminare economică, politică sau a capacității de apărare a statului; c) aservire față de o putere sau organizație străină; d) ajutarea unei puteri sau organizații străine pentru desfășurarea unei activități ostile împotriva securității naționale: transmiterea de informații secrete de stat unei puteri sau organizații străine ori agenților acestora, precum și procurarea ori deținerea de documente sau date ce constituie informații secrete

de stat de către cei care nu au calitatea de a le cunoaște, în scopul transmiterii lor unei puteri sau organizații străine ori agenților acestora; fapta cetățeanului român care, în timp de război: a) predă teritoriului, orașe, poziții de apărare, depozite ori instalații ale forțelor armate române sau care servesc apărării; b) predă nave, aeronave, mașini, aparate, armament sau orice alte materiale care pot servi purtării războiului; c) procură inamicului oameni, valori sau materiale de orice fel; d) trece de partea inamicului sau efectuează alte acțiuni care sunt de natură să favorizeze activitatea inamicului ori să slăbească puterea de luptă a forțelor armate române sau a armatelor aliate; e) luptă sau face parte din formații de luptă împotriva statului român sau a aliaților săi; acțiunea armată întreprinsă în scopul schimbării ordinii constituționale ori al îngreunării sau împiedicării exercitării puterii de stat; întreprinderea de acțiuni violente împotriva persoanelor sau bunurilor săvârșite de mai multe persoane împreună, în scopul schimbării ordinii constituționale ori al îngreunării sau împiedicării exercitării puterii de stat, dacă se pune în pericol securitatea națională”.

- *Trădarea de intensitate medie*. Acest tip de trădare se referă la situațiile în care o persoană trădează interesele companiei/instituției pentru care lucrează. De exemplu, vinde concurenței un produs nou, înainte de a fi licențiat, abandonează un proiect, își dă demisia și se angajează la o societate rivală etc. De regulă, acest tip de trădare este sancționată de legea civilă sau este judecată doar după repere de natură morală;
- *Trădarea ordinară, de joasă intensitate*. Are în vedere situațiile în care o persoană înșală așteptările altora sau pe ale sale. De exemplu, soțul își înșală partenera de viață, un copil înșală așteptările părinților,

care au investit foarte mult în educația sa, o persoană deconspiră un secret al unui prieten etc.

Valoarea intensității trădării este dată atât de lege, cât mai ales de percepția proprie a subiectului care trădează, în funcție de o serie de factori, dintre care amintim: miza pe care se bazează trădarea, moralitatea subiectului, reziliența sa, sistemul său de valori, efectele trădării asupra celor dragi, compatrioților, țării și nu numai. Așadar, intensitatea este un factor subiectiv, guvernat de imperative psiho-morale, în primul rând.

După **intenția trădătorului**, distingem:

- *Trădarea conștientă*. Acest tip de trădare se realizează în mod conștient, printr-un act de voință explicit, pentru unul sau mai multe motive.
- *Trădarea inconștientă*. Numită și „trădare inocentă” sau „în necunoștință de cauză”, acest tip de trădare se produce în situația când subiectul nu este conștient de faptul că oferind, să zicem, niște informații sensibile, unui terț, în mod neautorizat, acest act este unul de trădare. În realitate acest fapt este foarte posibil și poate avea loc în circumstanțe dintre cele mai diverse, cum ar fi: subiectul care trădează este sub influența băuturilor alcoolice ori drogurilor, îi place să pară important, este stimulat de laudă și măgulire să vorbească, nu poate face distincția între o informație sensibilă și una ordinară sau între o persoană bine intenționată și una rău intenționată, nu este conștient de valoarea informației pe care o oferă, trădează din greșeală etc.

Mecanismele psihologice ale trădării

Indiferent de categoria căreia îi aparține, trădarea are un fundament psihologic.

Descoperirea mecanismelor care îi determină pe subiecți să trădeze constituie obiectul de studiu al psihologiei trădării.

Deși, aparent, s-ar părea că prin cunoașterea motivațiilor intrinseci și extrinseci s-ar putea

descifra mecanismele trădării, în realitate lucrurile sunt mult mai complicate, deoarece realitatea a demonstrat că fiecare persoană, dincolo de opinii, atitudini, concepții de viață, motivații, intenții și judecăți, până la comportamentul explicit de trădare are un anumit nivel de rezistență în fața acesteia. Descoperirea acestuia, pentru fiecare în parte, pare a fi cheia rezolvării trădării.

Descifrarea mecanismelor trădării este, prin excelență, un demers psihologic laborios, ce se lasă descoperit puțin câte puțin, în mod sistematic, atât prin cercetare, cât și empiric, în mod exploziv, surprinzător și uneori șocant, prin confruntarea cu exemplele de trădare oferite de realitate.

Emoțiile trădării

Emoțiile însoțesc fiecare moment al vieții unei persoane. Cercetătorii au identificat un număr de șapte emoții fundamentale: mânia, frica, bucuria, uimirea, dezgustul, disprețul și tristețea (Ekman, 2003) și un număr foarte mare de emoții complexe, mult mai rafinate și chiar individualizate în funcție de mediul cultural și de fiecare subiect în parte.

În ceea ce privește psihologia trădării, studiile noastre au evidențiat un set de emoții care par a fi dominante în panoplia psiho-comportamentală, extrem de complexă manifestată de un trădător. Ele ar trebui observate și studiate comparativ cu felul standard de a fi al fiecărui subiect și chiar cu anumite situații concrete.

În viața reală, la un trădător se întâlnesc, simultan, mai multe emoții, uneori greu de identificat chiar și de subiectul însuși. Analiza lor detaliată, de cele mai multe ori în combinație cu motivațiile și vulnerabilitățile persoanei în cauză, relevă aspecte semnificative cu privire nu numai la actul trădării, ci chiar la intenția de a trăda.

Astfel, printre cele mai frecvente *emoții* care pot alimenta actul de trădare se pot enumera următoarele:

- *Insatisfacția* – este sentimentul care creează senzația de neîmplinire, când se întâmplă ceva diferit față de nivelul de așteptări. Această emoție generează o reacție intensă

a nevoii de schimbare pentru satisfacerea așteptărilor.

- *Dezamăgirea* – este un sentiment negativ intens, derivat din nemulțumire, asociat de cele mai multe ori cu eșecul sau cu neobținerea unei recompense considerate legitime. O persoană dezamăgită se concentrează pe rezultat, în timp ce o persoană ce regretă se concentrează pe alegerile personale care au provocat eșecul (Segerstorm, 1990).
- *Deziluzia* – este un sentiment de dezamăgire rezultat din descoperirea că ceva nu este la fel de bun pe cât se credea.
- *Tristețea* – este una dintre cele șapte emoții universale trăite de toată lumea (Ekman, 2003). Ea este văzută ca o „durere emoțională”, care poate avea intensități diferite de manifestare (de la mâhnire, la disperare) și care semnalează, de regulă, o nevoie. Tristețea este diferită de depresie, care este o tulburare psihologică ce implică sentimente recurente, persistente și intense de tristețe și lipsă de speranță, care interferează cu viața de zi cu zi.
- *Îngânarea* – desemnează o emoție de mândrie ridicolă și o exaltare nejustificată față de propria persoană. Subiectul se crede superior semenilor săi, fără a se baza pe argumente raționale.
- *Frustrarea* – este, deopotrivă, emoție și motiv. Ca și emoție, aceasta este definită ca „simțirea descurajării, furiei și supărării din cauza problemelor nerezolvate sau a obiectivelor, dorințelor sau nevoilor neîndeplinite” (Merriam-Webster). Ea apare, de regulă, atunci când un scop ori un act de voință al unei entități este blocat. Când se vorbește despre „frustrarea internă”, se au în vedere: blocări în îndeplinirea unor obiective personale, dorințe, pulsuni, gestionarea păguboasă a deficiențelor, iar, când se vorbește despre „frustrarea externă” se au în vedere obstacole fizice ori sarcini dificile, precum și percepția pierderii timpului etc.
- *Disprețul* - este sentimentul de antipatie și superioritate (de obicei din punct de vedere moral) față de o altă persoană, grup de oameni și/sau acțiunile lor (Ekman, 2003).
- *Nesiguranța/incertitudinea* – este deopotrivă o emoție și o metacogniție (Smithson, 1989), generată de situația în care subiectul nu deține suficiente informații (Knight, 1921). Pe măsură ce aceasta dobândește informații cu privire la situația de interes, își reduce nesiguranța/incertitudinea și dobândește mecanisme de predicție și control ale mediului, adaptându-se mai bine (Berlyne, 1960; Imada & Nageishi, 1982; Inglis, 2000). Ca atare, nesiguranța/incertitudinea se descrie ca o stare aversivă a organismului (Yoav, Wilson & Gilbert, 2009), care-l va motiva să facă eforturi pentru reducerea sa (Hogg, 2000; Weary & Edwards, 1996). Astfel, se poate aprecia că această emoție poate fi interpretată, simultan, ca fiind una negativă, prin insatisfacția, dezgustul și antipatia produse, dar și una pozitivă, prin faptul că generează curiozitate și satisfacție (de exemplu, în cazul urmăririi unui film de suspans, când se joacă un joc de noroc, când se merge într-o expediție pe un teritoriu necunoscut, când este cunoscută o persoană enigmatică sau când cineva este fascinat de lumea misterioasă a spionajului...).
- *Plictiseala* – este o emoție care apare atunci când o persoană este lăsată fără să facă nimic, ori este neinteresată de activitatea desfășurată. Aceasta are grade diferite de manifestare (Goetz, 2006): indiferența – sinonimă cu relaxarea, calibrarea – pusă în evidență de „gânduri rătăcitoare și o deschidere generală la activități care nu au legătură cu situația actuală”, căutarea – reflectată de un sentiment de neliniște neplăcută și o căutare activă a căilor de ieșire din mentalitatea plictiselii (poate genera un hobby, dar și încercări în zona drogurilor, senzațiilor tari, spionajului), reactanța – se descrie ca o neliniște,

- amestecată cu agresivitate, ce generează o motivație puternică de a scăpa de situația plictisitoare și de a-i evita pe cei responsabili pentru aceasta (eventual șefi) și apatia – se caracterizează printr-o excitare scăzută și o lipsă de sentimente pozitive sau negative, fapt care poate genera o stare neplăcută de neputință ori poate conduce, dacă se prelungește, spre manifestări clinice de natură depresivă.
- *Gelozia* – este o experiență sufletească dureroasă, care se referă, în general, la gândurile sau sentimentele de nesiguranță, frică, furie, umilință și îngrijorare pentru o relativă pierdere sau potențial dezavantaj emoțional (Salovey, 1991). Ea poate apărea în relațiile romantice – față de femeia/bărbatul iubit, în relațiile dintre frați – față de părinți, în relațiile dintre prieteni – față de anumiți membrii ai grupului, percepuți că s-ar bucura de anumite privilegii în grup, în relațiile de serviciu – față de atenția șefilor și colegilor, față de salariul primit, față de lucrările și sarcinile de serviciu, în relațiile cu terți – față de aspecte extrem de diverse, cum ar fi faptul că este „mai frumos”, „mai deștept”, „are o mașină mai bună, o casă mai mare, mai mulți bani, o slujbă mai renumită, o soție mai frumoasă” etc. Un individ gelos are șanse mai mari să trădeze, decât unul care nu trăiește această emoție.
  - *Dependența de ceva sau de cineva* – această emoție, descrie o relație „ombilicală” a unui individ față de altul sau față de un grup. Respectivul nu se poate desprinde și nu poate fi, cu adevărat independent. În acest context, respectiva persoană este ușor manipulabilă și poate fi dirijată de individul ori grupul de care se simte legat foarte ușor. Să ne imaginăm, în acest caz, un militar, care aparține unei secte religioase ce-i cere, la un moment dat, să-și ucidă camarazii doar pentru că sunt de altă credință. Evident, acesta este un act de trădare explicit față de organizația militară și țară.
  - *Răzbunarea* – este deopotrivă emoție și motivație pentru trădare. Ca și emoție, răzbunarea se descrie ca o pulsione primitivă, impulsivă, violentă și distructivă ce energizează actul trădării.
  - *Invidia* – este o emoție negativă, definită de Aristotel ca fiind „durerea unui individ la vederea norocului altuia”. Specialiștii disting între „invidia negativă” - care determină persoana invidioasă să dorească să-l doboare ori să-l deposeze pe cel ce are ceva, prin cele mai abjecte mașinațiuni, și „invidia pozitivă” - care determină persoana invidioasă să dorească, prin muncă ori competiție, să obțină ceea ce invidiază la alții. În cazul trădătorilor, invidia acționează ca un resort, împreună cu alte emoții, accelerând exponențial acțiunile acestora (Salovey, 1991).
  - *Frica* – este o emoție fundamentală, puternică și primitivă, care avertizează cu privire la prezența pericolului ori amenințării. Frica poate proveni atât din situații reale, dar și din situații imaginate. Frica poate fi și un simptom al unor condiții de sănătate: anxietatea, panica, fobiile, stresul post-traumatic etc. (Fritscher, 2020). Ea se poate manifesta cu intensități diferite, în funcție de situație: groază, oroare, panică, disperare, înspăimântare, anxietate, nervozitate, frământare etc. (Ekman, 2003). Cu referire la trădare, frica devine relevantă în asociație cu vulnerabilitățile subiectului. Astfel, persoanele fricoase pot ceda ușor șantajului și trăda, pentru oricare dintre vulnerabilitățile enumerate la respectivul capitol.
  - *Speranța* – este o emoție, prin excelență pozitivă, cu privire la o așteptare, un scop sau o situație viitoare. Ea are un rol de energizare psihologică pentru individ și îl ajută să-și atingă scopurile propuse. Speranța poate fi legată de forțele proprii, de terți, de natură sau de divinitate. În psihologia trădării, speranța îi permite

individului să trădeze, gândindu-se că în acest fel va fi mai bine pentru el, pentru cei dragi lui, pentru o anumită organizație în care crede, pentru țară etc.;

- *Abandonul* - este o stare emoțională negativă, în care individul se simte nedorit, lăsat în urmă, nesigur sau aruncat. Abandonul erodează psihologic și atrage o mulțime de alte emoții negative. Acesta poate apare la orice vârstă și acționează mai mult sau mai puțin devastator la adresa personalității subiectului, în funcție de reziliența sa. În cazul trădării, percepția abandonului la adresa propriei persoane facilitează acest act și chiar îl stimulează. Pentru exemplificare, să ne imaginăm un militar luat prizonier, care se simte abandonat de proprii camarazi în mâinile inamicului. Urmare a acestui fapt, el poate ceda mult mai ușor presiunilor psihologice și își poate trăda țara. Exemplele legate de abandon nu se rezumă doar la situațiile critice, ca cea descrisă anterior, ci se pot manifesta și în viața de zi cu zi (la locul de muncă, acasă, în grupul de prieteni etc.), atunci când o persoană începe să simtă că nu i se dă atenție, nu este ajutată, nu este promovată, nu face obiectul conversației, este izolată, nu i se acordă încredere etc. În aceste circumstanțe, apare „frica de abandon”, iar comportamentul subiectului se modifică: se atașează rapid de oricine, merge la șefi/persoanele de interes doar pentru a se asigura că este văzut, devine irascibil, suspicios, are dificultăți în exprimarea intimității emoționale, își fixează gândurile obsesiv pe anumite teme de interes, este hipersensibil la critică, se auto-învinovățește frecvent etc. (Fristcher, 2020). Abandonul poate fi prevenit dacă sunt luate în considerare, cu precădere, următoarele nevoi emoționale ale subiectului: nevoia de a fi valorizat, ascultat, apreciat, de a i se acorda companie, atenție, empatie etc. (Lancer, 2018);

- *Demotivarea* – Motivarea este esențială în creație, productivitate și fericire (Duncan, 2010). Specialiștii au identificat mai multe tipuri de cauze care conduc la demotivare. O să le prezentăm, spre exemplificare, pe cele mai relevante (Duncan, 2010): frica – generează temeri, exacerbează sentimentul de nesiguranță și încetinește interesul subiectului față de abordarea unui anumit lucru ori față de progres; stabilirea greșită a obiectivelor - produce disonanță cognitivă între eul social (ancorat în regulile sociale) și cel esențial (spontan) și îl determină pe individ să nu mai fie interesat de ceea ce face în mod curent; lipsa de claritate față de ceea ce dorești – îl ancorează pe subiect în familiar și rutină, deși acesta nu-l mai dorește deloc; conflictul de valori – produce o demotivare intensă și conflictuală, deoarece subiectul nu mai rezonează la anumite valori, considerate „tradiționale” și nu se mai regăsește în acestea; lipsa de autonomie – blochează creativitatea și exprimarea liberă a subiectului (Pink, 2011); lipsa provocării – blochează dezvoltarea subiectului, deoarece „suntem proiectați pentru a fi creaturi vii, în creștere și avem nevoie de provocări și oportunități constante pentru a stăpâni noi abilități” (Csikszentmihalyi, 1990); durerea schimbării – poate produce confuzie, îndoială de sine, neîncredere față de lumea din jurul nostru și sentimentul de pierdere, retragere socială și demotivare (Beck, 2001); singurătatea – poate produce demotivare, deoarece, în general, omul este o ființă gregară, care iubește interacțiunea socială (Duncan, 2010); oboseala cronică – scade motivarea, deoarece creierul nu mai poate lucra optim în lipsa odihnei, somnului și a unei alimentații sănătoase; lipsa oricărui plan de viitor – afectează motivația, deoarece omul normal este orientat spre viitor, iar atunci când organizația în care

lucrează un individ, de exemplu, îi închide toate opțiunile spre viitor, acesta va căuta stimularea și motivarea în altă parte, poate într-o entitate rivală, dar care-i acordă stimuli mai atractivi. Evident, dacă nu se iau în considerare aceste aspecte specifice emoției demotivante, șansele ca un subiect să trădeze cresc exponențial.

- *Dezgustul* – este un răspuns emoțional natural la ceea ce este perceput a fi jignitor, contaminat, otrăvit (Ekman, 2003). Dezgustul este generat de oricare dintre simțuri, dar și considerente emoționale. În psihologia trădării, un individ poate fi dezgustat de o anumită politică, de un șef, de unele reguli, de colegi, de condițiile mizere de lucru și viață și nu numai. Fiecare dintre aceste elemente poate genera emoții de dezgust de intensități și forme diferite, de la caz la caz: detestare, silă, repulsie, respingere, antipatie, aversiune, neplăcere etc. Fiecare dintre acestea se constituie în tot atâtea argumente pentru trădare.
- *Amărăciunea* – este o emoție prelungită în timp, de furie resimțită, ca urmare a unei greșeli reale sau imaginate făcute de un terț la adresa subiectului, care se manifestă prin păstrarea unei animozități față de acesta, neacordarea iertării, durere sufletească marcantă, ranchiună, furie nerezolvată etc. Atunci când o persoană îndreaptă această emoție împotriva sa, simte remușcare. Această emoție energizează subiectul și îl poate orienta spre actul trădării.
- *Furia* - este o stare emoțională intensă, ce implică un răspuns comportamental sau/și emoțional de ostilitate la o provocare percepută, potențială sau manifestă. Furia descarcă multă energie, iar subiectul, în cele din urmă, se va calma. În psihologia trădării, furia poate acționa ca declanșator pentru actul de trădare. Persoanele mai impulsive din fire au șanse mai mari să se înfurie.
- *Pierderea stimei de sine* – este mai mult decât o emoție, este un construct psihologic care poate prezice succesul,

satisfacția, fericirea, comportamentul criminal (Smith și Mackie, 2007), inclusiv pe cel de trădare. Persoanele cu o stimă de sine ridicată se concentrează pe creștere și îmbunătățire, în timp ce persoanele cu o stimă de sine scăzută se concentrează pe a nu face greșeli în viață (McLeod, 2012). Totodată, persoanele cu o stimă de sine scăzută sunt mai tulburate de eșec și tind să exagereze evenimentele ca fiind negative. Ele interpretează adesea comentariile non-critice ca fiind critice, sunt mai pesimiste, trăiesc anxietate socială, au niveluri scăzute de încredere interpersonală, se simt incomod, sunt timide și incapabile să se exprime în mod adecvat atunci când interacționează cu ceilalți (Rosenberg & Owen, 2001). În urma unui experiment social (Guidon, 2002), dintr-un total de 1000 de cuvinte, cele mai frecvente care au descris lipsa stimei de sine au fost: retras, nesigur, atitudine negativă, nefericit, inadapdat social, supărat, ostil, nemotivat, dependent, comunicare slabă. Toate aceste caracteristici îi fac pe subiecții cu un nivel redus al stimei de sine să fie mai vulnerabili la actele de trădare.

- *Aviditatea* – este o emoție intensă ce descrie dorința arzătoare și necumpătată a individului de a obține ceva. Unele persoane averse sunt și lacome. Această emoție îl poate determina pe subiect să fie mai sensibil la trădare, dacă invidia este legată, de exemplu, de lăcomia de a strânge cât mai mulți bani sau de a dobândi glorie cu orice preț;
- *Ispita* - este o emoție ce descrie o dorință mare spre a avea ori a afla ceva interzis (iubire, un secret, tentație, seducție etc.). Această emoție are semnificație, în contextul trădării, atunci când abordăm tematica religioasă, cu referire la dogme, la fuga către o altă religie, la cercetarea științifică, privită dintr-o perspectivă ecumenică, la comiterea unei erezii etc.

- *Sentimentul de inferioritate* – descrie în fapt un complex psihologic ce însumează mai multe emoții negative, ce descriu percepția subiectului, pe de o parte, și percepția unor terți, pe de altă parte, cu privire la statutul social al individului de referință. Sentimentul de inferioritate, descris pe larg de Adler în opera sa, poate fi generat de multiple cauze – o infirmitate, un act discriminatoriu pe criterii diverse (etnice, de culoare a pielii, rasial, de clasă socială, sexuale, de gen etc.), cutume culturale etc. El se descrie ca o durere sufletească intensă și persistentă, de multe ori manifestată prin comportamente sociale submisive și de revoltă înecată. Lui i se opune o emoție de autoafirmare puternică, care explodează, asemenea unui vulcan, când apar condițiile prielnice. Adler observă faptul că această pornire după superioritate este însoțită, de obicei, de un sentiment al persecuției, care se dezvoltă ca urmare a faptului că cei din jur nu recunosc dreptul la superioritate al celui în cauză. Un astfel de complex emoțional îl poate determina pe individ să trădeze, fără niciun fel de resentiment.
- *Nedreptatea* – este o emoție puternică ce apare ca urmare a percepției reale ori deformate a nerespectării regulilor de etică și echitate din societate, în general, ori dintr-o anumită organizație, în mod special. Subiectul simte o puternică senzație de injustiție și dezvoltă o gamă largă de emoții negative (furie, supărare, indignare etc.), care pot culmina cu manifestarea unor comportamente agresive extreme (ca în cazul revoluțiilor, războaielor, grevelor, demonstrațiilor etc.) sau controlate (prezentarea de plângeri oficiale, acționarea în justiție, reclamații etc.). Este foarte posibil, însă, dacă sentimentul de nedreptate persistă, chiar și în urma analizării unei petiții, să zicem, subiectul să treacă la un nivel superior de protest, mai mult sau mai puțin acceptat de societate și de legislația în vigoare. În acest sens, psihologia trădării nominalizează această emoție în rândul celor ce pot favoriza actul trădării.
- *Supunerea* – este emoția care dirijează un comportament de acceptare sau cedare în fața unei forțe superioare sau voinței ori autorității altei entități (Oxford Dictionary). Această emoție este semnificativă pentru trădare atunci când individul acceptă controlul unei puteri străine asupra sa, din diferite motive. Controlul, în astfel de cazuri, se impune insidios și perfid, până ce subiectul este controlat total, în ciuda percepției acestuia că el ar mai deține unele libertăți de mișcare.
- *Îndoiala* – este, deopotrivă, emoție și proces cognitiv. Ca proces cognitiv, ea este legată de luarea deciziilor, iar ca și emoție, complexă, este legată de trăiri negative, în care incertitudinea ocupă un loc important, alături de confuzie, lipsa de încredere, nervozitate, tristețe etc. Îndoiala pune sub semnul întrebării adevărul ori ordinea de drept, fie că este vorba de familie, de organizație, de sistemul politic, de țară etc. Exacerbată, îndoiala poate conduce la manifestări psiho-clinice, de natură obsesiv-compulsivă (O'Connor, K., Aardema, F., & Pelissier, 2005). În acest context, îndoiala poate reprezenta o emoție ce favorizează trădarea.
- *Înstrăinarea* – este o emoție complexă, care îl determină pe individ să se îndepărteze valoric de mediul său și chiar să se izoleze de acesta. Înstrăinarea poate fi și o suferință psihică, anunțată prin simptome precum: subiectul se simte neajutorat, are senzația că lumea este goală sau lipsită de sens, percepe că este lăsat în afara conversațiilor sau evenimentelor, se simte diferit sau separat de toți ceilalți, trăiește o senzație de nesiguranță atunci când interacționează cu ceilalți, refuză să respecte regulile și cutumele sociale,

prezintă un apetit slab sau mâncare excesivă, somn excesiv sau insomnie, manifestă sentimente de deznădejde (Legg, 2018). Atunci când înstrăinarea este legată de psihologia trădării, ne referim la „înstrăinarea socială”. În acest caz, subiectul nu se mai regăsește în societatea de apartenență (fie că a plecat din țară de mulți ani, fie că s-a atașat de alte valori sociale, străine societății în care funcționează) și nu se mai poate integra și adapta la regulile sale. El se simte diferit, nefericit, neajutorat, izolat, golit de sens, în antagonism cu valorile acesteia. Astfel, el o trădează fie indirect și inconștient, prin abandon, fie direct și perfect conștient, destrucurându-i mai mult sau mai puțin sistematic secretele, valorile, organizațiile, leadershipul. Uneori, înstrăinarea este asociată cu sentimentul de apartenență al individului la o entitate ostilă.

- *Spiritul de aventură* – este o emoție complexă, prin care subiectul caută senzații tari, din curiozitate ori din plictiseală. Apreciem că această emoție devine interesantă pentru psihologia trădării doar în măsura în care ea îl determină pe individ să trădeze, numai pentru a-și satisface nevoia de adrenalină.
- *Curajul* – este o emoție puternică și complexă, dar și o trăsătură de caracter. Unii trădători au nevoie de curaj pentru a-și pune gândurile în practică.

Motivațiile trădării

Cercetarea motivațiilor care determină actul de trădare reprezintă un aspect deosebit de important al psihologiei trădării. Ele se referă, pe de o parte, la aspecte generale, universal valabile, și pe de altă parte, la aspecte individuale, punctuale, caracteristice unei anumite persoane.

Aceste motivații, generate de un amalgam greu de separat de considerente emoționale și raționale, sunt studiate în strânsă corelație cu „vulnerabilitățile” subiecților, raportate la actul trădării.

În acest sens, mulți experți sunt de acord cu zicala potrivit căreia, „nimeni nu trădează pentru că este fericit”.

Referindu-ne la *motive*, putem enumera, spre exemplificare:

- **Avantajele financiare și materiale** – reprezintă unele dintre cele mai puternice motivații pentru trădare. De-a lungul istoriei, există numeroase povești potrivit cărora, „pentru câțiva arginți”, unii indivizi și-au vândut conducătorii și chiar regatele, trădând. Literatura de specialitate a zilelor noastre continuă să răspândească axioma potrivit căreia „fiecare om își are prețul său”, inducând ideea că, deși mult mai rafinate, mijloacele de cumpărare a trădătorilor au rămas, de principiu, aceleași. În acest sens poate fi oferit exemplul Aldrich Ames, care a vândut secrete referitoare la agenții secrete americane KGB-ului, până în anul 1994, când a fost descoperit, judecat și condamnat pentru trădare la închisoare pe viață. Analiza finanțelor lui Ames a relevat că el și soția lui au adunat mai bine de 4, 6 milioane de dolari, urmare a acțiunilor de trădare, care au compromis peste 100 de agenți CIA.
- **Lipsa de opțiuni** – este un motiv care poate conduce la trădare, în anumite circumstanțe. El poate fi înțeles mai bine prin zicala „orice pisică încolțită te va zgâria”, sugerând faptul că dacă o persoană nu are o cale asigurată de ieșire dintr-o situație, ea poate comite și gesturi necugetate, inclusiv trădarea. În acest sens, poate fi invocat exemplul unor prizonieri de război, care, torturați de către inamic, aleg să trădeze, pentru a-și salva viața.
- **Discriminarea** (rasială, etnică, sexuală, religioasă, politică etc.) – reprezintă un motiv foarte puternic pentru a comite trădarea. O persoană discriminată va încerca emoții și sentimente extrem de negative, pe durate lungi de timp, fapt ce o va determina, ca, în anumite circumstanțe,

să trădeze. Exemplul persoanelor de culoare din America Războiului de secesiune, care își trădau stăpânii armatei din Nord, poate fi un exemplu bun pentru această situație.

- **Speranța unei vieți mai bune sau a realizării unui vis** – poate reprezenta o motivație destul de puternică pentru actul trădării. Ea poate avea loc în diferite situații, în care subiectul este convins că factorii de conducere ori anumite organizații nu mai îl reprezintă pe el sau interesele grupului său ori chiar ale țării. De exemplu, într-un regim totalitar, atunci când o persoană dezertează într-o zonă democratică, îl poate trăda pe dictator și instituțiile pe care acesta le-a confiscat, în speranța că acel regim politic se va prăbuși și poporul o să o ducă mai bine. Exemplul nord-coreenilor, care au dezertat și au trădat planurile de construire a șase tuneluri subterane de infiltrare a armatei nord-coreene în Republica Coreea poate fi un exemplu grăitor pentru acest motiv, deoarece respectivii au fost convinși că vor asigura o viață mai bună semenilor lor.
- **Rebeliunea** – este mai mult o atitudine nonconformistă față de diferite aspecte ale realității, ce presupune o acțiune de negare emoțională și cognitivă a ordinii de drept, care se constituie și în motivație, în anumite circumstanțe. Rebelul poate deveni mai ușor disident și contrazice sistemul de valori încetățenit. El este mai deschis să critice starea de fapt și să-și abandoneze organizația ori pe șef, pentru a lupta pentru schimbare. Uneori, poate decide să trădeze pentru a-și îndeplini viziunea, considerând că ceea ce face este drept și legitim în raport cu propriile valori. Rebelul este dificil de controlat, în cele mai multe situații. Exemplul oferit de militarii de rang înalt, care l-au trădat pe Ceaușescu, în timpul evenimentelor din

decembrie 1989, constituie o ilustrare a acestui gen de motivație.

- **Răzbunarea** – ca și motiv, vizează: redobândirea mândriei, spălarea rușinii sau umilinței, pedepsirea („plata” ori „servirea unei lecții”) cuiva pentru o faptă negativă la adresa subiectului, provocarea de suferințe și pierderi echivalente sau chiar mai mari în raport cu un eveniment neplăcut trăit de subiect, reabilitarea onoarei individuale sau de grup, demonstrație de forță fizică, intelectuală, cinetică, tehnologică, acțiune de descurajare etc. În multe cazuri, dorința de răzbunare poate fi așa de mare încât costurile sale pentru entitatea ce o orchestrează pot fi mult mai mari, uneori totale (distrugere, sinucidere), decât rezultatele sale. Exisă și o răzbunare constructivă. Aceasta din urmă poate avea loc în circumstanțe legale ori morale ce o justifică. Ea este asociată, deseori, cu iertarea, reconcilierea, empatia, înțelegerea, scuzele, dialogul, căința etc.
- **Frustrarea** – ca și motiv pune accentul, în cazul trădării, pe exacerbarea unor percepții negative ale subiectului cu privire la blocarea carierei, gloriei, renumelui, șanselor pe care ar fi putut să le aibă, eventual în alte circumstanțe. Uneori, disfuncționalități ale organizației în care funcționează individul se pot constitui în adevărați catalizatori ai frustrării: bârfele, zvonurile, corupția, opiniile negative, denigrările, calomniile, lipsa de informare, *mobbing*-ul, lipsa de comunicare, favoritismele, acordarea arbitrară și discreționară a pedepselor și recompenselor, nerespectarea regulilor, lipsa principiilor, leadershipul toxic etc. În acest sens, se pot aminti numeroasele situații în care o persoană trădează interesele organizației unde lucrează pentru că s-a simțit frustrat.
- **Considerentele de natură ideologică** – reprezintă unele dintre cele mai

puternice motive pentru trădare, atâta timp cât ele sunt interiorizate de subiect. Uneori acesta le ține secrete și le scoate la lumină când este prea târziu și actul trădării este deja consumat. Exemplul soților Julius și Ethel Rosenberg, cetățeni americani, simpatizanți ai ideologiei comuniste, care, fiind recrutați de KGB în cadrul proiectului CANDY, au transferat secrete extrem de importante rușilor cu privire la fabricarea armei nucleare, din convingere, reprezintă un alt exemplu de trădare celebru.

- **Considerentele de natură politică** – sunt diferite de cele ideologice, fapt demonstrat de faptul că, deși împărtășeau aceeași ideologie, unii indivizi au ales tabăra adversă și au trădat. Mecanismul motivațional al trădării s-a bazat pe viziunile diferite de a implementa o anumită ideologie sau de a obține puterea politică. Trădarea țării, a regelui, a conducătorului, a partidului nu au cunoscut niciun fel de limite, dacă situația a impus astfel.
- **Dorința de a intra în istorie, de a deveni o persoană importantă** – este un motiv serios pentru trădare. Atunci când unele persoane doresc să ajungă celebre, cu orice preț, acestea pot utiliza mijloace dintre cele mai perfide, deopotrivă, ilegale și imorale, pentru a-și atinge scopul – trădarea. Pentru acest gen de subiecți, faima, gloria, importanța socială devin mult mai importante decât securitatea propriilor semeni. Pentru exemplificare, o să-l amintim pe generalul american Benedict Arnold, care a luptat în Războiul de Independență american. Acesta a trecut de partea britanicilor deoarece Congresul i-a respins o avansare. Dorința sa de glorie a fost imensă și l-a determinat să trădeze cauza Războiului de Independență al americanilor.
- **Considerentele de natură religioasă** – reprezintă unele dintre cele mai puternice

motivații pentru trădare. În acest sens, se poate oferi exemplul lui Adam Yahiyeh Gadahn, un american convertit la islam, care a amenințat, prin intermediul unei filmări video, că plănuiește un atac terorist în orașul Los Angeles. Acesta a lucrat pentru „comitetul media” al organizației extremist-religioase și teroriste Al Qaida, iar după arestare a devenit primul american acuzat de trădare după perioada Războiului Rece.

- **Considerentele morale** – constituie motive puternice pentru trădare, mai ales atunci când ele intră în contradicție cu percepțiile morale, mai mult sau mai puțin demagogice ale organizației în care funcționează subiectul. Exemplul recent al lui Edward Snowden, care a trădat interese de securitate ale SUA, referitoare la metodele și mijloacele de lucru ale serviciilor secrete americane, către Federația Rusă, în numele faptului că propriul guvern își spiona ilegal cetățenii, reprezintă un exemplu grăitor.
- **Apartenența individului la o anumită cultură sau țară** – reprezintă, uneori, un motiv de trădare solid. Mulți subiecți, după zeci de ani de viață într-o anumită țară, continuă să se considere ca aparținând statului unde s-au născut ei, ori chiar părinții lor. Când circumstanțele o impun, unii dintre aceștia nu vor ezita să-și trădeze patria adoptivă. Exemplul recent al agentului CIA Alexander Yuk Ching Ma, de etnie chineză, naturalizat în SUA, care a trădat în favoarea Chinei, prin oferirea de informații „Top Secret”, reprezintă un exemplu în acest sens.
- **Deviațiile comportamentale** – Exacerbarea unor comportamente anomice (consum de droguri, alcool, viață amoroasă dezordonată etc.) poate reprezenta un bun motiv pentru trădare, mai ales în contextul în care autocenzura scade considerabil. Exemplul spionilor cunoscuți drept

„Cambridge Five”, în persoana lui Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, Anthony Blunt and John Cairncross, care au vândut secrete sovieticilor în anii '50 este grăitor în acest sens, în contextul în care aceștia consumau exagerat alcool și aveau o viață dezordonată. Unul dintre ei chiar a recunoscut că „atunci când era beat, se simțea comunist” (Wilhelm, 1986).

- **Favorurile sexuale** – Această categorie de motive continuă să reprezinte un atu puternic pentru trădare. Mecanismul său psihologic se bazează pe cele mai primitive pulsuni ale subiectului. Uneori poate interveni și dragostea, fapt ce poate complica lucrurile și mai mult.
- **Compromiterea și șantajul** – sunt atât mijloace, dar și motive de trădare. Atunci când unei persoane de interes i se orchestrează „un delict” criminal sau indecent, de cele mai multe ori respectiva va accepta să trădeze, pentru a nu fi compromisă și făcută de rușine.
- **Presiunile psihologice** – Uneori, în anumite circumstanțe, individul este supus unor presiuni psihologice extrem de mari, care pot include și tortura mentală și emoțională. În aceste circumstanțe, unele persoane cedează și trădează. Exemplul prizonierilor de război, interogați îndelung de inamic și torturați cu brutalitate, reprezintă cel mai comun caz. În situațiile dramatice, moartea poate fi o recompensă pentru a scăpa de tortură, fie ea fizică sau psihologică.

Vulnerabilitățile trădătorilor

Selecția și retenția personalului pentru diferite munci mai speciale – în care se vehiculează informații secrete – este focalizată pe identificarea eventualelor probleme ce ar putea crea vulnerabilități la respectivii angajați. Cele mai multe aspecte ale acestui demers sunt de natură psihologică. Multe studii de specialitate relevă faptul că dacă o persoană dorește cu adevărat să trădeze, va trece de orice

obstacol de securitate ce-i va fi pus în cale. De exemplu, un trădător poate memora un număr de cuvinte zilnic din informațiile secrete la care are acces și le poate reproduce în fața celui ce l-a recrutat, sfidând astfel toate sistemele tehnice, electronice, informatice și umane destinate să le protejeze. Evident, un astfel de scenariu este construit doar pe elemente de natură psihologică: motivații, cogniții, abilități de memorare, atenție, percepție, atitudini, concepții, emoții, voință și nu numai.

Dintre *vulnerabilitățile* ce pot transforma o persoană într-un trădător, le voi enumera, spre exemplificare, doar pe cele mai importante, rezultate din studiile noastre. Astfel, se pot identifica vulnerabilități de natură:

- *financiară*: se referă la datoriile financiare ale subiectului, înclinația acestuia spre o viață extravagantă, împrumuturile de la cămătari, înclinația spre jocurile de noroc, insolvabilitatea acestuia, tendința de a cheltui mai mult decât poate câștiga onest, tendința de a fraudă legile fiscale etc.;
- *morală*: se referă la încălcarea de către individ a unor reguli ori cutume obștești condamnate de o anumită societate ori grup social;
- *psihologică*: se referă la instabilitatea psihologică, dezechilibrul emoțional, suferințele psihologice clinice, trăsăturile accentuate de personalitate - cu multiplele lor fațete;
- *caracterială*: se referă la existența unor trăsături caracteriale, cum ar fi vanitatea, lăudăroșenia, orgoliul, aroganța, intoleranța, adulterul, lipsa de cumpătate, iresponsabilitatea, neloialitatea, lăcomia, ignoranța, perfidia, egoismul, cruzimea, sperjurul, lingușirea, firea răzbunătoare, demagogia, cinismul, înclinat spre fraudare, intrigant, diletantismul, extremismul, mania persecuției, invidia etc.;
- *ideologică*: se referă la faptul că un individ îmbrățișează filozofia și moralitatea unui alt sistem ideologic decât cel în care lucrează; de exemplu, crede sincer

în principiile egalitariste ale marxism-leninismului, dar lucrează într-o companie multinațională privată, evident condusă după legile capitalismului;

- *religioasă*: se referă la faptul că individul nu crede ori se îndoiește de credința ce i-a fost transmisă de familie și biserică, în mod tradițional; simpatizează cu alte percepțe religioase, este agnostic sau ateu;
- *sexuală*: se referă la faptul că individul se regăsește pe sine în practici sexuale criticate, netolerate, dezavuate, interzise, tabu, catalogate ca fiind deviații clinice în societatea sau mediul unde funcționează;
- *socială*: se referă la apartenența subiectului sau a unor rude ori prieteni ai săi la o anumită cultură, etnie, naționalitate, entitate ostilă, deținerea unei cetățenii duble etc.
- *juridică*: se referă la încălcarea de către subiect a unor legi sau alte acte normative în statul ori organizația unde își desfășoară activitatea, precum și înclinația sa de a încălca regulile, în general;
- *relațională*: se referă la tendința subiectului de a fi în contact apropiat cu persoane indezirabile pentru organizația în care își desfășoară activitatea;
- *atitudinală*: se referă la atitudinile ostile ale individului față de anumite aspecte ale vieții, în general, ori promovate ca valori de organizația sa; extremismul, șovinismul, dogmatismul discreționar, segregacionismul, homofobia, activismul extrem, terorismul, separatismul, rasismul etc. – intră în aceeași categorie.

Vulnerabilitățile pot fi jucate de diferite entități, care doresc racolarea unui anumit individ, în funcție de caracteristicile psihologice ale acestuia, prin metode multiple, cum ar fi șantajul, recompensa, mânguirea, amenințarea, presiunea psihologică, spălarea creierului, agresiunea psihologică și altele.

În viața reală, atunci când un trădător este recrutat de o putere ostilă, în cele mai multe

cazuri este pregătit pentru a evita cele mai multe dintre vulnerabilități. Totodată, i se sugerează să dezvolte un comportament consistent anti-inamic. Cel mai bun exemplu este al trădătorului american Robert Hanssen, fost ofițer FBI, prins în 2001, după ce a furnizat o cantitate imensă de informații foarte sensibile rușilor. Acesta, deși avea o personalitate controversată, dezvolta un comportament conservator-religios și o atitudine anti-rusă explicită, în urma instruirii sale, cu scopul de a avea o acoperire cât mai bună (Elard, 2003).

Obstacole în calea trădării

Pentru a se opune trădării, oamenii, din toate timpurile, au încercat să ridice tot felul de bariere în calea acesteia. Cele mai multe dintre aceste obstacole se adresează psihicului uman. Dintre aceste obstacole, construite pentru a opri trădarea și trădătorii, voi aminti pentru exemplificare câteva:

- *Legislație comprehensivă* – în toate țările lumii există o legislație dură la adresa trădătorilor. Totodată, numeroase organizații au și reguli proprii, menite să descurajeze trădarea. Cele mai multe dintre normele menite să descurajeze trădarea se adresează, în egală măsură, raționalului – prin asumarea conștientă a consecințelor unui posibil act de trădare, moralului – pentru consolidarea unui sistem de valori acceptabil de societate, și emoționalului – pentru generarea unor emoții negative intense, în caz de trădare.
- *Pedepse legale și ilegale* – sunt considerate măsuri de descurajare. În majoritatea țărilor lumii pedeapsa legală pentru înaltă trădare depășește 25 de ani, iar în unele este chiar execuția vinovatului. În afară de pedeapsa legală mai pot fi practicate și alte pedepse, de natură morală – excluderea ori izolarea socială, administrativă (de exemplu, concedierea) sau pedepse fizice (moartea ori tortura), cele mai multe de natură ilegală, în special în cazul organizațiilor

care sfidează legea (grupuri de crimă organizată, organizații teroriste, extremiste, secte religioase fundamentaliste etc.). Aceste pedepse exacerbează mai multe emoții negative, dintre care se evidențiază, în mod deosebit, frica.

- *Elemente de descurajare* - în această categorie se regăsesc o mulțime de mijloace tehnice, electronice, informatice sau umane, concepute pentru a descuraja trădarea, cum ar fi: sisteme antiefracție, sisteme de pază, sisteme de avertizare, reguli de verificare a documentelor clasificate, sisteme de cifrare, limitarea fizică a accesului persoanelor neautorizate, implementarea regulilor „need to know” și „need to share”, autorizații de acces, limitarea cunoașterii întregii situații de către o singură persoană, verificarea personalului, teste poligraf de loialitate etc. Aceste reguli se adresează atât cogniției, cât și sistemului emoțional al subiecților.
- *Consolidarea apartenenței la grup* – aceasta este o măsură eminent psihosocială, ce pune accentul pe cultura organizațională și încurajează valori precum: solidaritatea, spiritul de corp, apartenența la o elită/castă/clan/grup special, spiritul de sacrificiu, loialitatea, păstrarea secretelor etc. Astfel, excluderea din grup, asociată cu alte pedepse, este considerată o sancțiune dură.
- *Jurămintele* – sunt forme deopotrivă legale și morale de consolidare a apartenenței personalului la o anumită organizație sau grup. Ele au o istorie foarte veche în evoluția umanității și pot fi întâlnite de la nivelul familiei (jurământul de cununie) până la cel față de țară, drapel, popor, comandant. Unele jurăminte, pentru a fi credibile, sunt contrapuse unor blesteme puternice sau unor condiții legale de pedeapsă aspră. În acest sens pot fi amintite: jurământul militar, jurământul lui Hipocrate, pentru medici etc.

- *Loializarea prin demersuri materiale* – acest obstacol în calea trădării este de natură pur mercantilă. Se pot oferi bani sau bunuri celor care-și manifestă loialitatea față de organizație/grup, după cum cei ce trădează riscă să piardă totul.
- *Loializarea prin demersuri ideologice* – deși par expirate în această eră istorică, în anumite părți ale globului acțiunile ideologice continuă să fie încă puternice, iar multe persoane cred sincer în ele. Acest demers descurajează trădarea politică, militară, economică etc..
- *Loializarea prin demersuri religioase* – de-a lungul istoriei umanității, religia a fost și continuă să fie un factor de descurajare, dar și de unitate, extrem de puternic. Forța divină, indiferent de numele lui Dumnezeu, inspiră, dă speranță, putere și energie, dar și înfricoșează cele mai mari mase de oameni. Prin această prismă, ea este considerată un obstacol puternic în calea trădării.
- *Promovarea codurilor de onoare* – motivate de considerente morale, caracteriale, istorice, ancestrale, de cutume specifice unei organizații și chiar de legislație, codurile de onoare sunt considerate obstacole extrem de solide în calea trădării. Încălcarea lor nu înseamnă doar moartea fizică a trădătorului, ci dezonorarea sa și a familiei sale pentru generații întregi. Codul de onoare al samurailor japonezi, „Bushido”, poate fi considerat un bun exemplu în acest sens.
- *Loializarea liber consimțită* – acest tip de loializare este considerat a fi cel mai puternic, deoarece individul își auto-asumă responsabilitatea de a nu trăda și de a fi loial, până la moarte. Ea poate fi sprijinită de o cultură organizațională, de securitate, de intelligence puternică, alături de un caracter la fel de puternic. Leadership-ul joacă un rol esențial în această ecuație.

Etica trădării

Deși este foarte greu de acceptat, și ea, trădarea, are o etică. De regulă, această etică este interpretată, simultan, de ambele tabere față de care se plasează, deopotrivă, actul trădării și trădătorul. Astfel, pe de o parte, distingem o entitate trădată, iar pe de altă parte, o entitate care a beneficiat de trădare.

Pentru partea trădată, trădătorul reprezintă cea mai abominabilă entitate, fie ea persoană individuală sau grup ori chiar țară, care însumează toate adjectivele negative, în timp ce pentru partea care beneficiază de fructul trădării – trădătorul reprezintă un veritabil erou, ori, în cel mai rău caz, o...unealtă folositoare.

Astfel, marea întrebare care se pune este „Când este etic să trădezi?”. Deși nu există, în rândul cercetătorilor acestui fenomen un punct de vedere unanim, vom creiona propria noastră perspectivă asupra sa, furnizând mai multe opțiuni, care-i permit cititorului să le judece critic și să decidă care este trădarea morală și etică și care este cea greșită, imorală și mârșavă. Trădarea împotriva dictatorilor, trădarea teroriștilor și extremiștilor, trădarea infractorilor și a organizațiilor criminale, trădarea organizațiilor care nu respectă legea, trădarea guvernelor care-și sabotează propriii cetățeni, trădarea entităților care discriminează și încalcă drepturile universale ale omului, trădarea companiilor care poluează mediul, trădarea acțiunilor care pot constitui crime împotriva umanității, trădarea organizațiilor secrete, care acționează subversiv la adresa securității naționale și nu numai – le apreciem ca fiind exemple de trădare morală, etică.

În același context al eticii se judecă și motivația trădării - de exemplu, una mercantilă versus una valorică.

Istoria a demonstrat, totodată, că mulți dintre trădători i-au trădat și pe noii stăpâni, dacă nu le-a convenit ceva, dezvăluind, de fapt, un anumit tip de caracter egoist și aservit unor interese pur personale, decât unul fidel unor principii și valori nobile.

O întrebare interesantă este legată de gestul spionilor, care extrag cele mai ascunse secrete de la inamici. Pot fi ei considerați trădători, în condițiile în care au reușit să se infiltreze, sub acoperire, în diferite organizații ostile, câștigând încrederea unor lideri? Noi considerăm că nu sunt trădători. Ei sunt doar ofițeri/agenți secreți, care au jurat credință țării și organizației lor, pentru a lupta, așa cum au fost instruiți, împotriva oricui ar putea să lezeze interesele entității de apartenență.

Pentru că etica trădării reprezintă un subiect extrem de delicat, vom lăsa această idee deschisă.

Cultura de intelligence

Securitatea a primit multiple definiții, de-a lungul timpului. În ceea ce ne privește, considerăm că *securitatea* este un concept socio-politic comprehensiv, ce sugerează o stare de apărare și siguranță în fața unui pericol potențial. Ea se poate referi la cele mai diverse domenii ale societății, clasificându-se astfel, după *zona de interes reprezentată* în: securitatea militară – care se referă la capacitățile ofensive și defensive ale unei entități; securitatea politică – care se referă la stabilitatea organizațională a sistemelor politico-ideologice de guvernare; securitatea economică – care se referă la securizarea accesului la resurse, tehnologii; securitatea financiară – care asigură siguranța financiară; securitatea comercială – care asigură accesul facil la piețele de desfacere; securitatea socială – care asigură un nivel de bunăstare acceptabil populației; securitatea culturală – care susține valorile naționale, limba, cultura, identitatea, obiceiurile tradiționale și religioase; securitatea mediului – care menține biosfera locală și planetară; securitatea educației – care asigură un nivel de educație și pregătire pentru populație; securitatea medicală – preocupată de sănătatea populației și nu numai (după Buzan, 2009).

Fiecare dintre domeniile ce intră în compunerea conceptului de securitate gestionează informații sensibile, care, divulgate unor terți în mod neautorizat, prin actul de trădare, pot provoca pagube umane, materiale, financiare, economice, culturale și așa mai departe, greu de reparat.

„Astfel, principalele elemente ale culturii de intelligence țin de înțelegerea rolului și importanței sporite a obținerii și protejării informației în societatea postmodernă, (...) pentru surmontarea provocărilor complexității cunoașterii și a amenințărilor globale și neconvenționale” (Han, 2012).

Așadar, conștientizarea de către populație a consecințelor pe care trădarea ar putea să le aibă asupra propriei bunăstări reprezintă ceea ce noi am denumit „cultură de intelligence”.

Dezvoltarea acestui concept, singur ori în cadrul culturii de securitate (într-un context mai amplu), prin mijloace diverse, care se bazează, în principal, pe educație conștientă și informare continuă și oportună cu privire la realitățile contemporane și pericolele potențiale ce ne pot amenința existența – reprezintă cheia de boltă a siguranței noastre de zi cu zi. În cele din urmă, cultura de intelligence urmărește crearea unei atitudini anti-trădare, care să-i condamne și descurajeze pe trădători, indiferent cine ar fi aceștia.

Manifestările psiho-clinice ale trădătorilor

Deși pare un act de voință, exprimat printr-o acțiune responsabilă, autoasumată, în multe cazuri actul trădării produce efecte cu valoare psiho-clinică atât asupra trădătorului, cât și a celui trădat, în cazul în care ne referim la persoane.

Dintre cele mai cunoscute efecte asupra trădătorului, vom enumera, pentru exemplificare, pe cele mai reprezentative, după cum urmează: stresul intens, gândurile de auto-pedepsire, îndoieli cu privire la propria persoană, reducerea încrederii în sine, furie, devalorizare de sine, accese de umilire, tristețe, anxietate, panică, confuzie cognitivă, sindrom depresiv, iar în cazuri mai grave chiar stres posttraumatic etc. (Essawy, 2015). Același autor apreciază că actele de înaltă trădare pot favoriza și chiar genera episoade psihiatrice de tip borderline, actele de trădare de intensitate medie pot favoriza apariția episoadelor paranoice, iar trădarea de joasă intensitate produce parte dintre manifestările mai sus descrise.

Au mai fost identificate și alte aspecte clinice, care, în circumstanțe favorabile, pot favoriza trădarea, cum ar fi: traume morale și abuzuri în copilărie, avitaminoza afectivă, imaturitatea în gândire, tendința spre comportamentele anomice, tendințele narcisiste și cele de grandomanie etc.

În ceea ce le privește pe victimele trădării, unii autori vorbesc de „trauma de trădare” (Freyd, 1996). De exemplu, ea poate apare la un copil atunci când este părăsit de mama sa. În astfel de situații procesul iertării joacă un rol important în terapie. Uneori, acest fenomen se manifestă și la trădători.

Uneori, pentru a face față traumei de trădare, atât victimele, cât și agresorii prezintă așa-zisa „orbire la trădare” (Freyd, 1996), care-i ajută să treacă peste episoade stresante, dureroase emoțional, cum ar fi: adulterul, inegalitățile și abuzurile sociale, mobingul etc. Alături de această manifestare se mai pot dezvolta și alte mecanisme psihologice de „rezistență la trădare”, cum ar fi „disocierea” (Freyd, 1996), care constă în separarea mentală a episodului traumatic cauzat de trădare, de celelalte momente ale vieții, în relația cu trădătorul. În acest fel, victima se lasă prinsă în context, din diferite motive (comoditate, frica de trădător, frica de schimbare etc.), și nu valorifică oportunitățile ei de scăpare ori pe cele de sancționare a trădătorului. Pe de altă parte, trădătorul va continua să trădeze, sistematic, uneori fără scrupule, profitând de situație. Pentru exemplificare, o să ilustrăm manifestările descrise mai sus cu situația unei soții care acceptă trădarea repetată în dragoste din partea soțului, pentru oarece motive personale, refuzând sancționarea „vinovatului”. Uneori același fenomen se întâmplă și la alte nivele sociale (firme mai mari sau mai mici, partide politice, instituții și chiar țări și organizații internaționale).

Referindu-ne tot la elementele de natură clinică, studiile au pus în evidență că persoanele cu tendințe psihotice (unii subiecți pot manifesta, separat ori cumulativ, următoarele simptome: sunt confuși, dezorientați și preocupați excesiv de siguranța lor sau a celor dragi, se tem că sunt

urmăriți, otrăviți, au senzația că pot descifra mesaje criptate în textele pe care le văd/citesc, se consideră pe sine că au de îndeplinit o misiune divină, sunt convingeți că gândurile și acțiunile lor sunt controlate de alții, pot relata că aud voci, iar cei din jur îi observă cum au conversații imaginare cu terți) sau nevrotice (unii subiecți pot manifesta, separat ori cumulativ, următoarele simptome: anxietate, tristețe, depresie, devalorizare, iritabilitate, fobii, compulsivitate, gânduri deranjante, negativism, cinism, tendință spre perfecționism, izolare socială, comportamente socio-culturale necorespunzătoare, în condițiile în care continuă să păstreze contactul cu realitatea) sunt mai predispuse la trădare decât restul populației.

Concluzii

Psihologia trădării continuă să reprezinte un domeniu vast de studiu, cu multiple domenii de aplicabilitate practic-aplicativă.

Abordarea psihologică a trădării, în complementaritate cu abordarea sa juridică, morală și nu numai va aduce un plus de înțelegere și va permite selectarea și dezvoltarea unei resurse umane mai puțin expusă la tendința de a trăda.

Sperăm ca acest prim articol, care abordează pentru prima dată Psihologia trădării în România, să nu rămână și ultimul, iar domeniul să fie dezvoltat de cât mai mulți specialiști.

Bibliografie:

1. AKERSTROM, M. (2017). *Betrayal and Betrayers. The Sociology of Treachery*, Routledge, London.
2. ANDERSON, E., C., CARLETON, R., N., DIEFENBACH, M., Han, P., K., J (2019). *The relationship between uncertainty and affect*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.02504/full>;
3. BECK, M. (2001). *Finding Your Own North Star: Claiming the Life You Were Was You to Live*, Three Rivers Press, New York
4. BERKOWITZ, L. (1980). *Un sondaj de psihologie socială*, Holt, Rinehart și Winston, Londra.

5. BUZAN, G., B. & Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press
6. CSIKSZENTMIHALYI, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*, Harper Collins, Perennial Modern Classics
7. CORERA, G. (2013). *The art of Betrayal. The secret history of MI6*, Pegasus Books, London.
8. DUNCAN, C. (2010). *How to recover from 10 types of demotivation?*, <https://www.productiveflourishing.com/how-to-recover-from-10-types-of-demotivation/>
9. EKMAN, P. & Friesen, W., V. (2003). *Unmasking the Face*, Malor Books, Cambridge;
10. EKMAN, P. & Davidson, R., J. (1994). *The Nature of Emotion. Fundamental Questions*, Oxford University Press, New York
11. EKMAN, P. (2011). *Emoții date pe față. Cum să citim sentimentele pe chipul uman*, Editura Trei, București;
12. ELARD, G. (2003). *Top Hat's Face: Explaining Robert Hanssen's Treason*, Philosophical Dimension of Political Studies, vol. 23, nos. 1/2
13. EMERSON, T., I. & Helfeld, D., M. (1948). *Loyalty among government employees*, The Yale Law Journal, Volume 58 no. 1
14. ESSAWY, H. (2015). *Psychology of Betrayal*, Essey. University of Cairo.
15. FRIETMAN, J. & Boumil, M., M (1995). *Betrayal of Trust: Sex and Power in Professional Relationships*, Greenwood Publishing Group, Prager, London
16. FRITSCHER, L. (2020). *What is fear?*, <https://www.verywellmind.com/the-psychology-of-fear-2671696>;
17. GURUDAS (1996). *Treason. The New World Order*, Casandra Press, San Rafael;
18. HAN, L.S. (2012), „Cultura de securitate și intelligence versus cultura politică și organizațională”, *Revista Intelligence*, <https://intelligence.sri.ro/cultura-de-securitate-si-intelligence-verus-cultura-politica-si-organizationala/>
19. LANCER, D. (2018). *Ce este abandonul emoțional?*, <https://psychcentral.com/lib/what-is-emotional-abandonment/>

20. LEGG, T.J. (2018). What is alienation?, <https://www.healthline.com/health/alienation>
21. MACCURDY, J., T (2002). *The Psychology of Emotion: Morbid and Normal*, Routledge
22. MEERLOO, J., A., M. (2015). *The Rape of The Mind. The Psychology of Thought Control, Menticide, and Brainwashing*, Progressive Press, e-book.
23. McLEOD, S. (2012). *Low Self Esteem*, <https://www.simplypsychology.org/self-esteem.html>
24. O'Connor, K., Aardema, F., & Pe'lissier, M-C. (2005). *Beyond Reasonable Doubt Reasoning Processes in Obsessive-Compulsive Disorder and Related Disorders*, John Wiley & Sons Ltd.
25. PINK, D., H. (2011). *Drive: The Surprising Truth about what Motivates Us*, Riverhead Books, New York
26. POSTEMA, G., J. (2006). *Whence avidity? Hume's psychology and the origins of justice*, Springer Science Business Media B.V., Synthese 152:371–391
27. REINA, D., S & Reina, M., L. (2006). *Trust & Betrayal in the Workplace. Building Effective Relationships in Your Organization*. Berrett-Koehler Publishers, Inc.
28. SALOVEY, P. (1991). *The Psychology of Jealousy and Envy*, Guilford Press, New York.
29. SMITH, M. (2019). *The Anatomy of a Spy*, The History Press,
30. STANTON, R., J. (2006). *Revenge*, Western University, Ontario
31. YOAV, B-A., Wilson, T., D. & Gilbert, D., T. (2009). *The Feeling of Uncertainty Intensifies Affective Reactions*. *Emotion* 9(1): 123-127, <https://dash.harvard.edu/handle/1/3153298>;
32. WILHELM, M. (1986). *Psychology of Treason*, *Studies in Intelligence*, 30, no. 2
33. <https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/top-10-cei-mai-mari-tradatori-din-istoria-sua>

TEORIA CONSPIRAȚIEI ÎN CONTEXT ORGANIZAȚIONAL

Cristian ILIE*

Abstract

People's belief in the existence of conspiracies, in order to explain some social or political events is widespread. When such conspiracy theories are widespread within an organization it affects the professional activity and, implicitly, the effectiveness of the organization. Quite a few things are known about the effects of conspiracy theory in organization. In this paper we started from the hypothesis according to which the belief in the existence of conspiracies leads to decrease of the organizational identity of the employees, which, determines, decreasing, in the same time, the quality of work.

Keywords: *conspiracies, conspiracy theory, organization, organizational identity.*

Introducere

Teoriile conspirației sunt cel mai adesea asociate cu explicarea evenimentelor din societate și sunt considerate acțiuni tainice și deliberate ale unor grupuri rău intenționate și puternice (Goertzel, 1994; McCauley & Jacques, 1979; Sunstein & Vermeule, 2009).

Se pare că, în prezent, peste 50% dintre oameni cred în cel puțin o teorie a conspirației (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016; Oliver & Wood, 2014). De exemplu, una dintre cele mai cunoscute teorii ale conspirației susține că atacurile din 11 septembrie au fost o „afacere internă” (Wood & Douglas, 2015). Teoriile conspirației au fost mereu populare (Uscinski & Parent, 2014; Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016).

Deși uneori sunt văzute ca divertisment inofensiv, teoriile conspirației pot contribui la escaladarea extremismului din anumite regiuni, precum și la alimentarea tensiunilor dintre națiuni. Ele pot eroda încrederea în instituțiile democratice și mass-media. Chiar dacă, cu

ajutorul Internetului, teoriile conspirației au fost răspândite cu eficiență, au existat puține cercetări sistematice despre locul de proveniență, propagare, modul în care acestea funcționează și ce se poate face în privința lor.

Cercetările existente au manifestat tendința să se concentreze asupra studierii a trei mari domenii: manifestările și modurile de transmitere a teoriilor conspirației în diferite contexte istorice și culturale; varietatea actorilor și publicului implicat în producerea și consumul teoriilor conspirației; cauzele psihologice, culturale și consecințele credinței în conspirație.

În anii recentți (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016) s-a observat un interes tot mai mare pentru analiza factorilor psihologici asociați cu convingerile în teoriile conspirației (vezi Bilewicz, Cichocka & Soral, 2015, pentru o prezentare generală, și Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016). De exemplu, credința în teoriile conspirației a fost legată de neîncredere în autoritate, de cinism (Abalakina - Paap, Stephan, Craig & Gregory, 1999; Swami, Chamorro-

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

Premuzic & Furnham, 2010), de machiavelism (Douglas & Sutton, 2011), de narcisismul colectiv (Cichocka, Marchlewska, Golec de Zavala & Olechowski, 2014) și de tendința de atribuire a intenției acolo unde este puțin probabil să existe (Douglas, Sutton, Callan, Dawtry & Harvey, 2016).

Într-o organizație, credințele în teoriile conspirației pot prolifera în condiții de incapacitate sau imposibilitate de a acționa (Whitson & Galinsky, 2008) sau de incertitudine (van Prooijen & Jostmann, 2013), manifestate la nivelul indivizilor.

Deși cele mai multe cercetări de până acum s-au concentrat pe teoriile conspirației care decriptau evenimente sociale de mare anvergură, sunt și cercetători care susțin că există un astfel de fenomen la nivel organizațional, adică o mentalitate conspirativă care este evaluată ca fiind endemică vieții umane (Imhoff & Bruder, 2014). Psihologii au început, de asemenea, să ia în considerare și să examineze potențialele consecințe ale încrederii în teoriile conspirației cu privire la diverse procese organizaționale.

Acest studiu, care urmează o linie de cercetare din ce în ce mai prolifică (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016; Jolley, D., & Douglas, K.M., 2014 sau Robbie M. Sutton, and Aleksandra Cichocka, 2017), analizează potențialele implicații ale vehiculării teoriilor conspirației în cadrul organizației.

Teoriile conspirației sunt cadre informale care permit indivizilor să pună la îndoială ierarhiile și să solicite leadership-ului mai multă transparență cu privire la procesul decizional (Clarke, 2002; Fenster, 1999; Swami & Coles, 2010), aspecte care au consecințe organizaționale negative persistente, recent demonstrate în cercetări empirice.

Efectele răspândirii teoriilor conspirației în organizație pot exista fără ca angajații să fie conștienți de ele, ei continuând să perceapă credințele lor ca fiind neschimbate (Douglas și Sutton, 2008), deoarece aceștia sunt persuadați. De aceea, devine limpede faptul că teoriile conspirației nu pot fi tratate și clasate ca niște noțiuni plate, care nu afectează viețile unor

indivizi sau comunități marginale, iar în acord cu concluziile efectuate de alți cercetători (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016; sau Robbie M. Sutton, and Aleksandra Cichocka, 2017) afirmăm că, pe lângă influențele asupra societății, teoriile conspirației pot, de asemenea, să inducă consecințe importante și potențial dăunătoare la locul de muncă, în orice tip de organizație.

Una dintre teoriile conspirației care se manifestă frecvent în domeniul organizațional este **credința că grupuri cu putere dintr-o organizație se pot folosi de influența pe care o au la locul de muncă și pot acționa tainic** pentru a atinge obiective individuale, însă potrivit intereselor organizației. De exemplu (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016), decidenții pot conspira să promoveze pe anumite posturi candidații preferați, nu cei mai competenți, potrivit nevoilor organizaționale.

În mod inevitabil apare întrebarea: ce efecte pot avea credințele în teoriile conspirației manifestate într-o organizație? De fapt, mai specific, întrebarea centrală a acestei cercetări ar fi: ce efecte poate avea credința indivizilor dintr-o organizație că decidenții ar conspira, în mod deliberat, să promoveze pe anumite posturi candidații preferați, nu cei mai competenți.

Această cercetare se concentrează pe consecințele acestor credințe asupra *identificării angajaților cu organizația*, aspect care afectează performanța organizațională și creează condiții pentru manifestarea comportamentelor contraproductive (Hancock, Allen, Bosco, McDaniel și Pierce, 2013; Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016).

În mod specific, indivizii, în măsura în care consideră că locul lor de muncă este unul toxic, unde grupul de indivizi cu putere instituțională acționează în mod tainic și necinstit, pentru propriile interese egoiste, ar putea manifesta insatisfacție cu privire la locul de muncă, la stilul de conducere și la calitatea justiției organizaționale și, totodată, ar fi mai predispuși să ia în considerare ori părăsirea organizației, ori să experimenteze comportamente

contraproductive, pe fondul scăderii nivelului de devotament.

Totuși, încă nu se cunosc prea multe despre relația dintre manifestarea credințelor în teoriile conspirației într-o organizație (van Prooijen & de Vries, 2012) și intențiile indivizilor de a-și părăsi locul de muncă, scăderea calității relațiilor interumane, scăderea încrederii în lideri, scăderea nivelului de atașament, scăderea încrederii în calitatea justiției organizaționale și al satisfacției cu munca. Mai mult, se cunosc prea puține informații despre mecanismul care leagă aceste variabile, ce descriu dimensiuni ale realității organizaționale.

Tocmai pentru a identifica caracteristicile intime ale acestui fenomen organizațional, documentăm rolurile acestor variabile, care au fost identificate de alți autori că se asociază direct cu existența teoriilor conspirației în organizație (Randsley de Moura și colab., 2009, Schwepker, 2001, Van Dick și colab., 2004).

Gradul de identificare cu organizația se referă atât la auto-definirea indivizilor ca membri potriviți ai unei anumite organizații (Ashforth & Mael, 1989; Mael & Ashforth, 1995), cât și la măsura în care personalul împărtășește scopurile și valorile instituției și, mai ales, se identifică cu viitorul acesteia. S-a constatat că *identificarea cu organizația* prezice în mod unic și robust performanțele profesionale ale unei organizații (de exemplu, Abrams & Randsley de Moura, 2001; Ouwerkerk, Ellemers, & De Gilder, 1999; Haslam, Postmes, & Ellemers, 2003) și, foarte important, comportamentele dezirabile la locul de muncă (Lee, Park & Koo, 2015; Riketta, 2005).

De exemplu, *identificarea cu organizația* a fost asociată cu satisfacția la locul de muncă (Wegge, Van Dick, Fisher, Wecking, & Moltzen, 2006; Van Dick, 2004), și, cel mai relevant pentru această cercetare (Mael & Ashforth, 1995; Van Dick, 2004), negativ cu in justiția organizațională. Mai clar, indivizii tind să se disocieze de sistemul de valori, de ceea ce reprezintă acea organizație. Dacă la nivelul indivizilor dintr-o organizație există percepții cu privire la existența și efectele diverselor teorii ale conspirației, cum ar fi

credințele că decidenții în mod deliberat preferă să promoveze pe unii în detrimentul celor mai competenți, este probabil să scadă importanța și valoarea organizației pentru ei și să se reducă stima de sine pozitivă care derivă direct din aceasta.

O altă dimensiune organizațională luată în analiză este *satisfacția cu munca*, anume evaluarea pe care o fac angajații și care include atitudinile lor față de anumite aspecte ale locului de muncă (van Dick et al., 2004). Cercetările au relevat că *identificarea angajaților cu organizația* este asociată cu *satisfacția cu munca* (Eby et al., 1999; Hom & Kinicki, 2001; Randsley de Moura et al., 2009; Schwepker, 2001; Van Dick și colab., 2004).

Un climat organizațional care este perceput ca fiind tainic, unde există convingeri că un grup cu putere conspiră împotriva angajaților, este susceptibil să pricinuiască dezamăgire și nemulțumire. Deoarece satisfacția profesională este un *predictor* robust al eficacității profesionale, am introdus această variabilă în studiul de față, afirmând că satisfacția profesională scăzută poate să influențeze *identificarea angajaților cu organizația*.

Cercetările au arătat că stima de sine a indivizilor și *identificarea acestora cu organizația* sunt influențate pozitiv de percepțiile favorabile existente în raport cu justiția organizațională și *corectitudinea procedurală* (percepția personalului cu privire la corectitudinea procesului de evaluare și selecție în vederea promovării) dintr-o organizație (Tyler, Degoe & Smith, 1996).

Literatura de specialitate postulează existența unui set de factori care influențează formarea și întreținerea încrederii în decidenți, și anume: experiența directă cu decidentul, factorii contextuali și diferențele individuale la nivelul tendinței de a avea încredere în alte persoane.

O serie de abordări teoretice (de exemplu Tyler & Lind, 1992) susțin că percepția justiției constituie un element critic pentru decizia unei persoane de a se încrede în decidenții unei organizații. Percepția justiției organizaționale nu se restrânge doar la felul în care sunt alocate

atribuțiile sau recompensele, ci este puternic influențată de modalitatea în care se iau deciziile în care sunt gestionate procesele de personal (Cartwright & Cooper, 2000). Potrivit unor cercetări (Cartwright & Cooper, 2000), performanța profesională redusă este explicată prin starea afectivă negativă a personalului, care este adesea influențată de percepția unui tratament incorect (promovarea profesională) din partea liderilor acesteia.

Percepțiile indivizilor dintr-o organizație cu privire la justiția sau corectitudinea procedurală cu care sunt tratați au consecințe importante pentru funcționarea generală a organizațiilor (Colquit, Conlon, Porter & Wesson, 2001).

Alte studii au investigat indicatorii intenționali sau atitudinali ai corectitudinii procedurale: loialitatea și angajamentul față de organizație sau intenția de părăsire a organizației și schimbare a locului de muncă. În termenii intențiilor și atitudinilor, cercetările susțin că încrederea în corectitudinea procedurală a decidenților este asociată pozitiv cu satisfacția cu munca, acceptarea deciziilor manageriale și credibilitatea informației (Dirks & Ferrin, 2001, 2002).

Pentru că nu vor să își asume riscul de a lucra în organizații conduse de persoane percepute ca insuficient de competente, lipsite de integritate sau care nu își urmăresc decât interesele personale, o parte dintre membrii unei organizații profesionale decid să își schimbe locul de muncă.

Așadar, susținem că prezența teoriilor conspirației în organizație va avea efect negativ asupra dimensiunii „identificarea angajaților cu organizația”.

Obiectivul cercetării

Acest studiu a urmărit să identifice efectele manifestării teoriilor conspirației în organizație asupra gradului de identificare cu organizația, adică măsura în care angajații împărtășesc scopurile și valorile instituției și se identifică cu viitorul acesteia. Am testat și alte variabile, *echitatea/justiția* și *satisfacția cu munca* care ar putea fi responsabile pentru scăderea gradului de identificare cu organizația.

Spre deosebire de alte lucrări, ne-am propus să excludem efectul care poate fi explicat printr-o tendință mai generală a subiecților cercetării spre conspirație, adică de tendința indivizilor de a crede în conspirații în general, nu neapărat legate de locul de muncă (de exemplu, teorii ale conspirației dezvoltate în jurul unor teme precum vaccinarea sau schimbarea climei).

Ne așteptăm ca percepțiile cu privire la *corectitudinea procedurală* (care exprimă încrederea în corectitudinea procesului de evaluare și selecție în vederea promovării și infirmă existența la nivelul organizației a teoriei conspirației, conform căreia decidenții conspiră să promoveze pe anumite posturi candidații preferați, nu pe cei mai competenți, potrivit nevoilor organizaționale) alături de celelalte variabile, *echitatea/justiția organizațională* și *satisfacția cu munca* (evaluate fiecare cu câte un chestionar construit anume pentru aceste dimensiuni) să fie asociate cu identificarea angajaților cu organizația.

Ipotezele cercetării

Pe baza literaturii de specialitate prezentate la începutul acestui studiu, am structurat următoarele ipoteze:

(H ₁)	Un nivel ridicat al satisfacției cu munca este asociat cu un nivel ridicat al gradului de identificare al angajaților cu organizația.
(H ₂)	Un nivel ridicat al echității/justiției organizaționale este asociat cu un nivel ridicat al gradului de identificare al angajaților cu organizația.
(H ₃)	Un nivel ridicat al corectitudinii procedurale este asociat cu un nivel ridicat al gradului de identificare al angajaților cu organizația.

Metodologia

Participanții. Datele care stau la baza acestui studiu au fost culese de la un eșantion de 450 de angajați ai unei organizații. Participanții provin din toate departamentele organizației și de la toate nivelele ocupaționale.

Instrumentele. Variabilele acestui studiu au fost evaluate cu trei chestionare, construite în acest scop: Chestionarul „Identificarea angajaților cu organizația” (ex: *Prin tot ceea ce sunt din punct de vedere profesional, simt că aparțin acestei organizații*”), Chestionarul „Satisfacția cu munca” (ex: *Am sentimentul importanței aportului muncii mele la eficiența generală a organizației în care lucrez*), Chestionarul „Echitate/justiție organizațională” (ex: *Beneficiile financiare și materiale pe care le primesc sunt corecte, raportat la munca pe care o realizez*) și Chestionarul „Corectitudine procedurală” (ex: *În această organizație, prin modalitatea de organizare a activității de evaluare pentru promovare, s-au asigurat șanse egale tuturor*).

Procedura. Completarea chestionarelor s-a derulat pe parcursul a 10 zile, în serii de câte 45 de participanți, la sediul organizației, sub îndrumarea unui psiholog.

Testarea ipotezelor. Procesarea datelor prin intermediul regresiei multiple este ilustrată în tabelul nr. 1, care reprezintă scorurile înregistrate în cazul subiecților la cele patru variabile: *identificarea angajaților cu organizația*, *corectitudinea procedurală*, *echitatea/justiția organizațională* și *satisfacția cu munca*.

Reamintim că, practic, modelul acestei cercetări afirmă că *identificarea angajaților*

cu organizația este influențată de variabila *corectitudinea procedurală*, adică de percepția personalului cu privire la corectitudinea procesului de evaluare și selecție în vederea promovării.

Un nivel ridicat al acestei variabile infirmă existența la nivelul organizației a teoriei conspirației, conform căreia decidenții conspiră să promoveze pe anumite posturi candidații preferați, nu pe cei mai competenți. Lipsa de corectitudine procedurală în promovarea profesională creează condiții pentru apariția efectelor potențial dăunătoare ale teoriei conspirației la locul de muncă. De asemenea, variabila dependentă *identificarea angajaților cu organizația* este influențată de dimensiunile *echitatea/justiția organizațională* și *satisfacția cu munca*.

Într-o regresie multiplă ierarhică, variabilele independente care ar putea influența variabila dependentă și anume *corectitudinea procedurală*, *echitatea/justiția organizațională* și *satisfacția cu munca* au fost asociate în blocuri. *Satisfacția cu munca* a fost introdusă prima, apoi *echitatea/justiția organizațională* a fost adăugată în al doilea bloc și *corectitudinea procedurală* în ultimul bloc.

Modelul final a indicat faptul că variabilele independente sunt predictorii pozitivi ai *identificării angajaților cu organizația*, după cum urmează: *satisfacția cu munca* ($B = 0,60$), *echitatea/justiția organizațională* ($B = 0,20$) și *corectitudinea procedurală* ($B = 0,20$). Toți predictorii au fost semnificativi la nivelul de 1%.

Tabel nr.1 Regresia multiplă a predictorilor *Identificării angajaților cu organizația*

Bloc	Coeficienți beta	Eroarea standard	Coeficienți beta (s)
Bloc1 <i>satisfacția cu munca</i>	0,609	0,044	0,569*
Bloc 2 <i>satisfacția cu munca</i> <i>echitatea/justiția organizațională</i>	0,188	0,039	0,209*
Bloc 3 <i>satisfacția cu munca</i> <i>echitatea/justiția organizațională</i> <i>corectitudinea procedurală</i>	0,170	0,032	0,202*

*Semnificativ la nivelul de 0,01

Datele furnizează suport statistic pentru toate ipotezele formulate. Aceste rezultate demonstrează și susțin empiric importanța variabilelor independente *corectitudinea procedurală*, *echitatea/justiția organizațională* și *satisfacția cu munca în identificarea angajaților cu organizația*. Mai mult, s-a evidențiat că variabila dependentă a fost influențată semnificativ de variabila *satisfacția cu munca*.

Aceste rezultate sprijină și extind cercetările anterioare (van Prooijen & de Vries, 2009; Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016), evidențiind ideea că indivizii tind să se disocieze de sistemul de valori, de ceea ce reprezintă acea organizație dacă evaluează climatul organizațional ca fiind unul lipsit de justiție, echitate și nu au satisfacție profesională.

Este important a rezuma că, pentru eliminarea posibilității ca relațiile să fie explicate prin tendința generală de a crede în teoriile conspirației, s-a utilizat în studiu variabila *corectitudinea procedurală*.

O limitare semnificativă a acestui studiu este că furnizează doar dovezi corelaționale pentru asocierea dintre variabilele organizaționale *identificării angajaților cu organizația*, *satisfacția cu munca*, *echitatea/justiția organizațională* și *corectitudinea procedurală*. Astfel, relații de cauzalitate între variabile, acest studiu nu poate să-și asume. În următorul studiu, vom aborda această problemă prin manipularea directă a unui aspect al mediului de lucru care ar putea demonstra relații de cauzalitate între variabilele de mai sus. O altă limitare provine din folosirea variabilei *corectitudine procedurală* pentru studierea relației dintre teoriile conspirației în organizație și *identificarea angajaților cu organizația*, deși am precizat că una dintre credințele din organizații (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016) este aceea că decidenții ar conspira, în mod deliberat, să promoveze pe un anumite posturi candidații preferați, nu cei mai competenți, potrivit nevoilor organizaționale.

Discuții generale

Acest gen de studii au rolul să ofere dovezi ale efectelor potențial dăunătoare ale teoriei conspirației la locul de muncă. De ce? Deoarece

conspirațiile apar în organizațiile cu un climat negativ care încurajează astfel de convingeri și care are potențialul de a diminua sentimentele pozitive ale angajaților legate de activitățile profesionale.

În general, din toate studiile prezentate în această lucrare se desprinde constatarea că decidenții ar trebui să fie conștienți de efectele pe care teoriile conspirației le-ar putea avea asupra organizației (Cascio, 2006; Weisberg & Kirschenbaum, 1991) și anume scăderea angajamentului, a satisfacției profesionale și apariția comportamentelor contraproductive (LePine, Erez, Johnson, 2002; Murphy, Athanasou, & King, 2002; Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016), fiind, în opinia autorilor, o greșală a decidenților unei organizații să considere teoriile conspirației organizaționale ca niște simple zvonuri care au consecințe insignifiante. Atenția trebuie focusată, în special, spre teoriile conspirației la locul de muncă deoarece au potențial să distrugă reputația organizației și a decidenților și să îndepărteze angajații valoroși.

Cercetarea de față contribuie, de asemenea, la discuția asupra rolului variabilelor *satisfacția profesională* și *echitatea/justiția organizațională* și, în mod specific, la discuția asupra interacțiunii dintre variabila *corectitudinea procedurală* și variabila *identificarea angajaților cu organizația*.

Există un anumit consens în ceea ce privește procesul psihologic prin care lipsa de corectitudine procedurală în promovarea profesională creează condiții pentru apariția efectelor potențial dăunătoare ale teoriei conspirației la locul de muncă, printre care apariția comportamentelor contraproductive și a intenției de a părăsi organizația (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016; Dick și colab., 2004).

Practic vorbind, apariția credinței în teoriile conspirației organizaționale, mai exact a convingerii că decidenții ar conspira, în mod deliberat, să promoveze pe anumite posturi candidații preferați, nu cei mai competenți, este un criteriu al scăderii atât al încrederii în decidenți, cât și în valorile promovate la nivel organizațional.

Direcții viitoare de cercetare

O cercetare longitudinală ar fi necesară pentru a evalua măsura în care credința în teoriile conspirației are efecte de durată în cadrul organizației, deoarece un loc de muncă unde conspirațiile sunt percepute în mod constant poate avea efecte continue și nocive asupra angajamentului organizațional al personalului.

Măsura în care credința în teoriile conspirației este împărtășită între angajați constituie un alt aspect important care trebuie studiat, aceasta și pentru că în aproximativ toate studiile despre credința în teoriile conspirației, acestea sunt măsurate doar la nivel individual (Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016). De asemenea, este important să menționăm câteva limitări metodologice ale cercetării actuale. În primul rând, rezultatele studiului demonstrează existența unei relații între teoriile conspirației în organizație și *identificarea angajaților cu organizația*, dar nu oferă dovezi ale relațiilor cauzale între variabilele folosite.

În plus, alte variabile care nu au fost măsurate în cercetarea actuală ar putea explica, de asemenea, eroziunea procesului de *identificare a angajaților cu organizația*. Prin urmare, ar putea fi explorate, în viitoarele cercetări, modele mai detaliate, care ar putea explica mai bine aceste relații, și utilizate metode care să testeze mai clar relațiile cauzale dintre variabile.

O altă cale importantă pentru cercetările viitoare ar fi examinarea potențialului consecințelor pozitive ale teoriilor conspirației în organizație, precum încurajarea transparenței procedurale, relevarea discrepanțelor de informare între diferitele categorii de personal sau inconsecvențele explicațiilor oficiale (Hancock, Allen, Bosco, McDaniel și Pierce, 2013; Karen M. Douglas and Ana C. Leite, 2016).

Bibliografie:

1. ABALAKINA-PAAP, M., Stephan, W.G., Craig, T., & Gregory, L. (1999), „Beliefs in conspiracies”. *Political Psychology*, 20, 637–647. doi:10.1111/0162-895X.00160.
2. ABRAMS, D., & Randsley de Moura, G. (2001). Organizational identification: Psychological

anchorage and turnover. In M. A. Hogg, & D. Terry (Eds.), *Social identity processes in organizational contexts*. Philadelphia: Psychology Press.

3. BILEWICZ, M., Cichocka, A., & Soral, W. (2015). (Eds.), *The psychology of conspiracy*. New York: Routledge.
4. CICHOCKA, A., Marchlewska, M., Golec de Zavala, A., & Olechowski, M. (in press). ‘They will not control us’: Ingroup positivity and belief in intergroup conspiracies. *British Journal of Psychology*. doi: 10.1111/bjop.12158_
5. CLARKE, S. (2002). Conspiracy theories and conspiracy theorizing. *Philosophy of the Social Sciences*, 32, 131–150. doi:10.1177/004931032002001
6. DOUGLAS, K.M., & Sutton, R.M. (2011). Does it take one to know one? Endorsement of conspiracy theories is influenced by personal willingness to conspire. *British Journal of Social Psychology*, 50, 544–552. doi: 10.1111/j.2044-8309.2010.02018.x
7. DOUGLAS, K.M., & Sutton, R.M. (2015). Climate change: Why the conspiracy theories are dangerous. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 71, 98–106. doi: 10.1177/0096340215571908
8. DOUGLAS, K.M., Sutton, R.M., Callan, M.J., Dawtry, R.J., & Harvey, A.J. (2016). Someone is pulling the strings: Hypersensitive agency detection and belief in conspiracy theories. *Thinking and Reasoning*, 22, 57–77. doi: 10.1080/13546783.2015.1051586
9. FENSTER, M. (1999). *Conspiracy theories: Secrecy and power in American culture*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
10. GOERTZEL, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, 15, 731–742.
11. HANCOCK, J.I., Allen, D.G., Bosco, F.A., McDaniel, K.R., & Pierce, C.A. (2013). Metaanalytic review of employee turnover as a predictor of firm performance. *Journal of Management*, 39, 573–603. doi: 10.1177/0149206311424943
12. HASLAM, S.A., Postmes, T., & Ellemers, N. (2003). More than a metaphor: Organizational identity makes organizational life possible. *British Journal of Management*, 14, 357–369. doi: 10.1111/j.1467-8551.2003.00384.x

13. IMHOFF, R., & Bruder, M. (2014). Speaking (un-)truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28, 25-43. doi: 10.1002/per.1930
14. LEE, Park, & Koo (2015). Identifying organizational identification as a basis for attitudes and behaviors: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 14, 1049-1080. doi: 10.1037/bul0000012
15. MAEL, F.A., & Ashforth, B.E. (1995). Loyal from day one: Biodata, organizational identification, and turnover among newcomers. *Personnel Psychology*, 48, 309-333. doi: 10.1111/j.1744-6570.1995.tb01759.x
16. OUWERKERK, J.W., Ellemers, N., & De Gilder, D. (1999). Group commitment and individual effort in experimental and organisational contexts. In N. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Eds.), *Social identity: Context, commitment, content* (pp.184-204). Oxford, UK: Blackwell.
17. RANDSLEY de Moura, G., Abrams, D., Retter, C., Gunnarsdottir, S., & Ando, K. (2009). Identification as an organizational anchor: How identification and job satisfaction
18. RIKETTA, M. (2002). Organization identification: A meta-analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 358-384. doi: 10.1016/j.jvb.2004.05.005
19. SCHWEPKER, C.H. (2001). Ethical climate's relationship to job satisfaction, organizational commitment, and turnover intention in the salesforce. *Journal of Business Research*, 54, 39-52. doi: 10.1016/S0148-2963(00)00125-9
20. SUNSTEIN, C.R. & Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17, 202-227. doi: 10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x
21. SWAMI, V., & Coles, R. (2010). The truth is out there: Belief in conspiracy theories. *The Psychologist*, 23, 560-563. _
22. SWAMI, V., Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2010). Unanswered questions: A preliminary investigation of personality and individual difference predictors of 9/11.
23. SWAMI, V., Coles, R., Stieger, S., Pietschnig, J., Furnham, A., Rehim, S., & Voracek, M. (2011). Conspiracist ideation in Britain and Austria. Evidence of a monological belief system and associations between individual differences and real-world and fictitious conspiracy theories. *British Journal of Psychology*, 102, 443-463. doi: 10.1111/j.2044-8295.2010.02004.x_
24. TYLER, T., Degoe, P., & Smith, H. (1996). Understanding why the justice of group procedures matters: A test of the psychological dynamics of the group-value model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 913-930.
25. USCINSKI, J.E., & Parent, J.M. (2014). *American conspiracy theories*. New York: Oxford University Press.
26. VAN DICK, R. (2004). My job is my castle: Identification in organizational contexts. In C.L. Cooper, & I.T. Robertson (Eds.), *International review of industrial and organizational psychology* Vol. 19 (pp. 171 – 203). Chichester: Wiley.
27. VAN PROOIJEN, J.-W., & Jostmann, N. B. (2013). Belief in conspiracy theories: The influence of uncertainty and perceived morality. *European Journal of Social Psychology*, 43, 109-115. doi: 10.1007/s10869-015-9428-3
28. WEGGE, J., Van Dick, R., Fisher, G. K., Wecking, C., & Moltzen, K. (2006). Work motivation, organizational identification, and well-being in call centre work. *Work & Stress*, 20, 60-83. doi: 10.1080/02678370600655553_
29. WHITSON, J.A., & Galinsky, A.D. (2008). Lacking control increases illusory pattern perception. *Science*, 322, 115-117. doi: 10.1126/science.1159845_
30. WOOD, M.J., & Douglas, K.M. (2013). "What about building 7?" A social psychological 'Study of online discussion of 9/11 conspiracy theories. *Frontiers in Psychology*, 4, 409. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00409
31. WOOD, M.J., & Douglas, K.M. (2015). Online communication as a window to conspiracist worldviews. *Frontiers in Psychology*, 6, 836. doi:10.3389/fpsyg.2015.00836

